

Simbolika životinja u djelima crkvenih otaca

Grgurević, Josipa

Master's thesis / Diplomski rad

2018

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **Josip Juraj Strossmayer University of Osijek, Catholic Faculty of Theology / Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Katolički bogoslovni fakultet u Đakovu**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:120:419286>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-09-01**

Repository / Repozitorij:

[Repository of the Catholic Faculty of Theology](#)

SVEUČILIŠTE JOSIPA JURJA STROSSMAYERA U OSIJEKU

KATOLIČKI BOGOSLOVNI FAKULTET U ĐAKOVU

Simbolika životinja u djelima

crkvenih otaca

Diplomski rad

Mentor:

Doc. dr. sc. Drago Tukara

Student:

Josipa Grgurević

Đakovo 2018.

Sažetak

Simbolika životinja u djelima crkvenih otaca

U ovome radu donijeti ćemo presjek simbolike životinja u djelima i spisima crkvenih otaca koje smo obradili. Crkveni oci u prva četiri stoljeća kršćanstva govore o simbolici životinja. Simbolika životinja vrlo je važna za crkvene oce. Njome se služe u svakodnevnome životu i propovijedanju. Ovaj rad je podijeljen u nekoliko cjelina. U prvome redu donosimo simboliku životinja u poganskim religijama. Životinje, a potom i njihova simbolika, u poganskim religijama su zapravo personifikacija ljudi i ljudskih osobina. Zbog toga u poganskim religijama imamo zastupljeno mnoštvo bogova i božanstava koji predstavljaju svaku pojedinu ljudsku osobinu ili vremensku pojavu. U drugome dijelu ovoga rada donosimo simboliku životinja u židovstvu i kršćanstvu. Ovdje je simbolika životinja ponešto drukčija nego je to bila u poganskim religijama. U židovstvu i kršćanstvu životinje, a potom i njihova simbolika, predstavljaju i simboliziraju, prije svega jednoga i pravoga Boga. Zatim, to je simbolika koja simbolizira odnos čovjeka prema Bogu, te čovjeka prema čovjeku u svakodnevnim međuljudskim odnosima. Simbolika životinja je podijeljena u židovstvu i kršćanstvu na nekoliko cjelina. Najprije donosimo simboliku „nebeskih“ životinja, potom kopnenih životinja, te na posljetku i vodenih životinja. Simbolika životinja koja se nalazi u ovome radu obuhvaća samo neke od životinja koje su donijeli crkveni oci u svojim djelima i spisima. Mi smo ih odabrali samo neke i obradili u ovome radu njihovu simboliku. Neke od tih životinja su: pčela, gavran, golub i golubica, feniks, zmija, lav, jelen, žaba i riba.

Ključne riječi: simbolika životinja, poganske religije, bogovi, personifikacija, židovstvo i kršćanstvo, jedan i pravi Bog, crkveni oci, pčela, gavran, golub, golubica, feniks, zmija, lav, jelen, žaba, riba

Summary

Symbolism of animals in works of church fathers

In this paper we will present the cross section of symbolism of animals in the works and writings of church fathers that we processed. During the first four centuries of Christianity, church fathers talk about the symbolic meaning of animals, which is crucial for them. They use it in everyday life and preaching. This paper is divided into several parts. In the first part we write about the symbolism of animals in paganism. Animals, and afterwards their symbolic meaning, are in fact personification of human beings and their personalities. Because

of that, there are a lot of gods and deities represented in paganism and they symbolize each and every human trait or weather phenomena. The second part of the paper deals with the symbolism of animals in Judaism and Christianity, which is rather different than it was in paganism. Animals in Judaism and Christianity, and later their symbolism, particularly represent and symbolize one and only God. Furthermore, it symbolizes human's relation to God and human's relation towards another human in everyday interpersonal relationships. The symbolism of animals in Judaism and Christianity is divided into several parts. First of all, we deal with symbolism of „heavenly“ animals, then terrestrial animals, and at the end aqua animals. The symbolic meaning of animals presented in this paper deals with only some of the animals that church fathers mentioned in their works and writings. We chose some of them as subjects of this research. Some of the mentioned animals are: bee, raven, pigeon and dove, phoenix, snake, lion, deer, frog and fish.

Keywords: symbolism of animals, paganism, gods, personification, Judaism and Christianity, one and only God, church fathers, bee, raven, pigeon, dove, phoenix, snake, lion, deer, frog, fish

Uvod

Djela i spisi crkvenih otaca prvih četiriju stoljeća kršćanstva obiluju simbolikom životinja i njihovim temeljenim značenjem koje je vezano uz čovjekov svakidašnji život i djelovanje. O tome nam govore i sama djela crkvenih otaca, te njihova djela i spisi. Ovdje ih ne možemo sve nabrojati, a niti prikazati svu njihovu teološku simboliku i vrijednost. Međutim, možemo nabrojati samo neke od njih. To su prije svega Ivan Zlatousti, Klement Aleksandrijski, Tertulijan, Ambrozije, Justin, Aristid, Atenagora, Aurelije Augustin, Klement Rimski, Pseudo-Barnabina poslanica. Međutim, osim crkvenih otaca, te njihovim djela i spisa, također imamo i suvremene pisace koji nam pomažu donijeti presijek simbolike životinja u vrijeme crkvenih otaca. Neki od suvremenih pisaca koji obrađuju presijek i simboliku životinja, a koje smo odabrali za ovaj rad su Ania Skliar, Veronica Ions, Radovan Ivančević, Mihail Fiodorov, Iva Novak, Didier Colin. Oni ne opisuju samo životinje koje su zastupljene u vrijeme crkvenih otaca, već i životinje koje se odnose na grčku i egipatsku simboliku životinja te njihovo tumačenje.

Djela i spisi crkvenih otaca obiluju simbolikom životinja, a izvor i nadahnuće simbolike je prije svega Sveto Pismo. Crkveni oci su izvrsni poznavatelji Svetoga Pisma iz kojega crpe svoju mudrost i nadahnuće. Govoreći o djelima i spisima crkvenih otaca bitno je reći da svaki crkveni otac donosi svoje viđenje simbolike životinja i njihovo značenje. To znači da svaki crkveni otac obrađuje određene životinje koje su njemu i njegovoj tematici bitne. Neki obrađuju životinje koje su povezane uz egipatsku religiju, te na temelju toga donose svoj osvrt na simboliku životinja. Neki crkveni oci donose svoje pogled u odnosu na grčku religiju i njihovo poimanje božanstava i simboliku životinja. Zatim, imamo crkvene oce koji putem raspravljanja donose svoj sud o židovskoj religiji i njihovom viđenju Boga. Te na poslijetku imamo crkvene oce koji govore o kršćanskoj religiji. Mi ovdje nećemo obraditi sve religije, već samo one koje se nalaze u djelima i spisima crkvenih otaca koje smo obradili. Znači donosimo viđenje crkvenih otaca o egipatskom poimanju božanstva, grčkom poimanju božanstva, židovskoj religiji, te na poslijetku o kršćanstvu. Također, treba naglasiti da poganske religije, poput egipatske i grčke religije, svoje viđenje božanstva temelje na ljudskim osobinama. To znači da oni sve ljudske radnje, odlike i osobine pripisuju svojim božanstvima. Egipatska i grčka božanstva su personifikacija i utjelovljenje ljudskih osobina u sama božanstva. S druge pak strane, židovsko i kršćansko poimanje božanstva je potpuno različito naspram egipatskoga i grčkoga poimanja božanstva. U židovstvu i kršćanstvu simbolika životinja je vezana uz odnos jednoga i pravoga Boga i njegova naroda. To je temeljni odnos prije svega između Boga i čovjeka, ali i čovjeka i Boga, te odnos koji se

temelji na odnosima između samih ljudi međusobno na zemlji. Međutim, ono što je važno naglasiti u opisivanju, te donošenju simbolike životinja kod poganskih naroda, to jest egipatskog i grčkog, jest to da poganski narodi ipak imaju svoje viđenje postojanja jednoga i pravoga boga koji je izvor i početak svega. Međutim, poganski narodi toga jednoga i pravoga boga ipak nisu toliko štivali. Uz toga jednoga i pravoga boga oni su si načinili još bogova i božanstava koje su štivali. Svako od tih božanstava ima svoj početak i korijen u tome jednome i pravome bogu. Ali, s druge pak strane, ta druga božanstva imaju nešto što je specifično za poganske narode. Poganska božanstva zapravo predstavljaju ljude i njihove osobine. Ona predstavljaju sve ono s čime se ljudi susreću tijekom svoga zemaljskoga života. S druge pak strane, ljudi se boje smrti. Zbog toga su ljudi u poganskim religijama sebi načinili i božanstva koja predstavljaju smrt, te zagrobni život. Ta božanstva su za njih oni koji predstavljaju zlo. Takova božanstva su ona koja predstavljaju i simboliziraju zlo, to jest smrt. Ona su neprijatelji ljudskoga roda. Međutim, u židovskoj religiji, a osobito u kršćanskoj religiji dolazi do jednoga zaokreta. Ljudi dolaze do spoznaje da postoji jedan i pravi Bog. Ali isto tako smrt više nije čovjekov neprijatelj. Osobito u kršćanstvu dolazi do štovanja i uzdizanja smrti na jednu novu razinu. Smrt predstavlja prijelaz u vječni život. Smrt je ona koja ljude vodi prema Bogu i vječnom zajedništvu s Bogom. Zbog toga se smrti ljudi prestaju bojati, te dolazi do štovanja smrti. Smrt, a time i Bog, se počinju štovati najviše putem mučeništva u prvim stoljećima u kojima su vjernici bili mučeni i ubijani. Ali imamo i mnogih drugih načina na koje su ljudi bili spremni umrijeti za vjeru i Boga. Neki od tih načina su, osim mučeništva, i različiti oblici posvećenoga života. Tu najprije spominjemo, osim mučenika koji su trpili za vjeru, i biskupe koji su predvodnici svojih kršćanskih zajednica. Zatim, imamo u ono vrijeme i određene oblike posvećenoga života, a koji su preteče zapravo današnjega oblika monaškoga načina života. To jest imamo u to vrijeme prve oblike i prve naznake onoga što se danas naziva samostanski način života. Međutim, određene oblike i naznake samostanskoga načina života imamo, osim u židovstvu i kršćanstvu, također i u poganskim religijama.

U kratkim crtama smo donijeli presijek onoga što ćemo obrađivati. Međutim, u nastavku slijedi obrađivanje svake pojedine religije. Te religije nam donose crkveni oci u svojim djelima i spisima. Također, jako puno životinja je opisano u samim djelima i spisima crkvenih otaca, ali mi ćemo donijeti samo neke od njih. Prikazat ćemo glavne razlike između svih religija. To jest predstaviti ćemo religije koje se temelje na personifikaciji ljudskih odnosa i osobina naspram božanstva. To su prije svega egipatska i grčka religija. Ali i religija gdje imamo slučaj da Bog stupa u odnos sa čovjekom. To su židovska i kršćanska religija.

1. Prvi oblici vjerovanja

Svaki narod ima svoj specifičan izričaj u pogledu vjerovanja. Tako da na samom početku možemo reći da svaki narod na svoj način izražava vjerovanje u jednoga Boga ili u više bogova, to jest u više božanstava. Zbog toga ćemo prikazati samo neke oblike vjerovanja kod najpoznatijih naroda u prvim godinama kršćanstva gdje se uočava da se od mnogobožičkih religija (politeizam) postupno prelazi na jednobožičke religije (monoteizam).

Treba spomenuti da svaki narod ima svoj oblik vjerovanja u Boga ili u božanstva. Zbog takvoga raznolikoga poimanja vjerovanja u Boga ili božanstva imamo u prvim godinama kršćanstva neke narode koji zastupaju vjeru u jednoga Boga, dok s druge pak strane neki drugi narodi vjeruju u više bogova. Prve oblike vjerovanja u jednoga Boga (jednoboštvo ili monoteizam) ili u više bogova (mnogoboštvo ili politeizam) nalazimo prije svega kod najpoznatijih naroda prvih stoljeća poslije Krista, a to su prije svega Egipćani, Grci, Židovi, te na poslijetku Kršćani. Svaki od ovih naroda na svoj način izražava svoju vjeru u jednoga Boga, odnosno u više bogova ili božanstava. Ti bogovi u koje svaki narod vjeruje predstavljaju jednu ravnotežu između dobra i zla. Zbog toga imamo bogove koji donose dobro, dok s druge strane imamo bogove koji nanose zlo. „*Ali (reći će se) i pogani, kojima je strano svako razumijevanje duhovnog, pripisuju svojim kumirima moć s istim učincima. Međutim, kako su njihove vode neplodne, oni sebe obmanjuju. Čak se po kupelji u nekim obredima upućuju u tajne neke Izide ili Mitre. I same svoje bogove iznose na pranja. Štoviše, nošenjem vode unaokolo i njenim škropljenjem čiste ljetnikovce, kuće, hramove i čitave gradove. Zaista se posvuda kupaju u vrijeme apolinarijevskih i peleuzijskih igara. Smatraju da to čine poradi ponovnog rođenja i nekažnjavanja krivih zakletvi. I tu prepoznajemo nastojanje đavla koji se protivi Božjim djelima. I on naime obavlja krštenje na svojima. Koja sličnost? Nečisti – očišćuje; upropastitelj – oslobađa; osuđenik – odriješuje?*“¹ Međutim, ono što je još važnije za spomenuti je to da bogovi ili božanstva koja nalazimo kod Egipćana i Grka zapravo predstavljaju obične ljude i njihov svakodnevni život, a izražena su u obliku životinja i ljudi. „*Imena tih za koje kažeš da ih valja štovati imena su mrtvih ljudi. A tko su oni i kakvi bili? Nije li Saturn bio žderač djece koji je vlastitu djecu progutao? Ako zatim spominješ njegova sina Jupitera, razmotri mu djela i način života. Ponajprije, na gorju Ida othranila ga je koza, a pošto ju je prema priči zaklao i ogulio kožu, od nje si je načinio odjeću.*“² Najprije ćemo ovdje spomenuti egipatsko poimanje božanstva. Egipćani su u svome

¹ Usp. K. S. F. TERTULIJAN, *Spis o krstu*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1981., str. 53.

² Usp. T. ANTIOHIJSKI, *Autoliku*, Crkveni oci 8., Verbum, Split, 2013., str. 22.

vjerovanju mnogobošci. Što to znači da su egipćani mnogobošci? To označava da egipćani vjeruju u više bogova. Oni za svaku pojavu ili stvar imaju svoje posebno božanstvo. „*Egipćani primjerice mačke i krokodile, zmije, ljutice i pse smatraju bogovima.*“³ Za njihovog faraona se smatra da je potomak bogova, to jest da je božanskog podrijetla, a što ćemo i objasniti malo kasnije. Međutim, zbog čega su nam zanimljiva egipatska božanstva? Egipatska božanstva su posebno zanimljiva po tome što su njihova božanstva zapravo polu-životinje, to jest polu - ljudi. Drugim riječima, egipatska božanstva imaju tijelo čovjeka, a glavu životinje. „*Jadno je pripovijedanje u kojemu se nailazi na raskomadana boga zvanoga Oziris, čiji se misteriji slave svake godine, kao da je bio izgubljen, a onda ponovno nađen, i čije se udove traži. Niti se zna je li bio izgubljen niti se može pokazati da je nađen.*“⁴ Nakon egipćana imamo grčko poimanje božanstva. Grci su također mnogobošci isto kao i egipćani. Međutim, grčko i egipatsko poimanje božanstva se u mnogo toga razlikuje. Grčki bogovi imaju potpuno ljudski oblik. Ponekad su grčka božanstva također i životinje. Međutim, ponekad su ona i polu - ljudi, te polu - životinje, a sve to ovisi o potrebi samoga boga. Ona također imaju i sve ljudske karakteristike. Neke od tih karakteristika su te da se oni rađaju, umiru, ljute se, zaljubljuju, osvećuju... „*Ako su zakoni pravedni, onda su bez daljnjega nepravedni njihovi bogovi koji se međusobno ubijaju, truju, čine preljube, krađu, sjedinjuju se protiv naravi i čine ostale stvari protiv zakona.*“⁵ Zatim imamo židovsko poimanje božanstva. Židovstvo je monoteistička religija za razliku od njihovih prethodnika koje smo spomenuli. Što to znači da je židovska religija monoteistička religija? Židovi vjeruju u jednoga Boga, a to je u potpunoj suprotnosti sa njihovim prethodnicima, a koje smo malo prije spomenuli, koji su vjerovali u više bogova i božanstava, te svakomu od tih bogova pridavali određene zasluge za stvaranje svijeta, urod, vodu ili neke druge stvari. Židovi, jedinome i pravome Bogu Jahvi, pridaju karakteristike jednoga Boga koji je stvoritelj svijeta i svega što se nalazi na ovome svijetu. Međutim, židovsko poimanje Boga, s druge pak strane, nije potpuno spoznanje Boga. „*Oni i sada časte samo jednoga Boga stvoritelja svega, ali ne u potpunoj spoznaji.*“⁶ Na poslijetku spomenimo i same kršćane i njihovo poimanje božanstva. Kršćani su nam bitni prije svega zbog toga što je njihova vjera monoteistička vjera jednako kao i kod židovstva. Također, kršćanska vjera je nastavak židovske vjere, to jest kršćanstvo je proizišlo iz židovstva. Međutim, kršćani u svojoj spoznaji Boga odlaze puno dalje od židovstva. Kršćani su spoznali pravoga Boga i došli su u potpunosti do vjere u istinu o jednome Bogu Ocu, te

³ Usp. ATENAGORA, *Molba za kršćane*, Crkveni oci 7., Verbum, Split, 2013., str. 22.

⁴ Usp. T. ANTIOHIJSKI, *Autoliku*, Crkveni oci 8., Verbum, Split, 2013., str. 23.

⁵ Usp. ARISTID, *Apologija*, Crkveni oci 7., Verbum, Split, 2013., str. 161.

⁶ Usp. ARISTID, *Apologija*, Crkveni oci 7., Verbum, Split, 2013., str. 163.

Sinu i Duhu Svetomu. „*Kršćani su nastali od Gospodina Isusa Krista. On je priznat Sinom Boga svevišnjega u Duhu Svetome, sišao s neba poradi spasenja ljudi. A rođen od Djevice bez ljudskoga sjemena i bez pokvarljivosti uze tijelo i ukaza se ljudima da ih odvrati od zablude višeboštva...*“⁷ Kršćani su nam bitni i zbog toga što i oni koriste životinje u svojoj vjeri, te njihovu simboliku. Međutim, kršćansko poimanje životinja je u potpunoj suprotnosti sa egipatskim i grčkim poimanjem simbolike životinja. U kršćanstvu životinje ne predstavljaju u potpunosti ljude, te njihove svakidašnje osobine. Životinje zapravo u kršćanstvu predstavljaju Boga i Njegovu dobrotu. Simboliziraju samoga Boga i Njegova djela koja On čini za nas ljude. Također, s druge pak strane, životinje u kršćanstvu predstavljaju i čovjeka. Odnosno, životinje u kršćanstvu predstavljaju čovjekov odnos prema Bogu. Ali, s druge pak strane, životinje u kršćanstvu predstavljaju i čovjeka. Pod ovim mislimo na čovjeka koji živi na zemlji i njegove odnose prema drugim ljudima.

Kako smo vidjeli u ovom kratkom presijeku najvećih kultura i vjerovanja ondašnjeg vremena, to jest prvih četiriju stoljeća kršćanstva, vidljivo je da je svaka kultura, to jest da je svako vjerovanje samo po sebi specifično. Grci su vjerovali u bogove koji su potpuno ljudi, ili mješavina ljudi i životinja, to jest potpuno životinje. Grčki bogovi imaju sve ljudske karakteristike. Zatim imamo egipatsko poimanje božanstva. Egipćani vjeruju u bogove koji imaju glavu životinje, a tijelo čovjeka. Oni simboliziraju samoga čovjeka. Židovi potom vjeruju u jednoga Boga, ali oni imaju nepotpunu spoznaju Boga. S druge pak strane imamo kršćane i kršćansko poimanje božanstva. Kršćani dolaze do potpunog spoznanja i vjerovanja u jednoga Boga koji je Stvoritelj svega svijeta i u Presveto Trojstvo.

2. Politeističke religije

Crkveni oci u svojim djelima i spisima progovaraju različito o simbolici životinja. Neki od crkvenih otaca govore o ulozi životinja u egipatskoj religiji. Drugi crkveni oci progovaraju o ulozi životinja u grčkoj religiji. Zatim imamo one crkvene oce koji progovaraju o ulozi životinja u židovskoj religiji, te na poslijetku u kršćanstvu.

U prvome dijelu najprije ćemo govoriti o životinjama koje su zastupljene kod crkvenih otaca u njihovim djelima i spisima. Ovdje ćemo govoriti o životinjama o kojima govore crkveni oci, a tiču se drugih religija. Kada kažemo da se te životinje tiču drugih religija tada treba naglasiti da se te životinje i njihovo tumačenje, odnosno simbolika, odnose na životinje

⁷ Usp. ARISTID, *Apologija*, Crkveni oci 7., Verbum, Split., 2013., str. 163.

koje su zastupljene u djelima i spisima crkvenih otaca koji govore o egipatskoj i grčkoj religiji. Najprije donosimo govor crkvenih otaca o egipatskoj religiji. Zatim imamo govor crkvenih otaca o grčkoj religiji. Kao treću donosimo židovsku religiju. Međutim, židovsku religiju nećemo posebno objasniti. Zbog čega je tomu tako? To ćemo učiniti radi toga što su židovska i kršćanska religija međusobno povezane religije u djelima i spisima crkvenih otaca. Zbog toga se i njihovo tumačenje simbolike životinja ne može razdvojiti u zasebne cjeline, te ćemo zajedno obraditi u nastavku židovsko i kršćansko poimanje životinja u djelima i spisima crkvenih otaca. Te na posljetku donosimo osvrt crkvenih otaca na kršćansku religiju. Kada govorimo o životinjama u drugim religijama tada treba spomenuti egipatsku i grčku religiju. Egipatska religija, a potom i grčka religija, su mnogobožacke religije. Mnogobožacke religije označavaju da narod vjeruje u više bogova ili božanstava. Međutim, to im je samo jedna od karakteristika. Druga karakteristika ove dvije mnogobožacke religije je i ta da su to dvije religije koje svakodnevne ljudske osjećaje, radnje, stremljenja i sve ono što je vezano uz čovjeka i njegov svakodnevni život personificiraju i pripisuju Bogu, to jest u ovom slučaju božanstvima. Zbog toga Egipćani, ali i Grci imaju mnoštvo bogova koji su zaslužni za svaku njihovu ljudsku radnju. Pod time se podrazumijeva rađanje, osmijeh, plač, kiša, sunce, voda, te mnoge druge radnje. „*Čemu nabrajati mnoštvo životinja što ih štiju Egipćani: gmazove, životinje, zvijeri, ptice, vodene životinje pa čak i praonike za noge i ružne zvukove (vjetra)?*“⁸ Osim poveznica koje povezuju ove dvije religije, također imamo i razlike između njih. Razlika između egipatske i grčke religije je ta što egipatska božanstva su zapravo miješavina ljudi i životinja. Pod time se podrazumijeva da su egipatska božanstva takova da imaju tijelo čovjeka, a glavu životinje. S druge pak strane, grčka božanstva su potpuno ljudi. Međutim, oni su „nadjudi“. Grčka božanstva gospodare nad životima malih i besmrtnih ljudi. Također, jedna od karakteristika grčke religije je i ta da grčka božanstva opće jedna s drugima. Zbog toga imamo zastupljeno jako puno preljuba, vanbračne djece, ljubomore, ubojstava,... S druge strane, također, grčka božanstva su i ta koja se pretvaraju, preoblikuju, rade određene rituale i čarolije kako bi se pretvorila u nešto drugo. Grčka božanstva izvode određene čarolije kako bi postigle svoj cilj i naum, te se pretvorile u životinje. Tada tako preoblikovana i pretvorena ona, također, opće i sa životinjama. Zbog toga imamo i rođenje polu - božanstava iz takovih veza. „*A ako mi spominješ Grke i ostale narode, oni štiju kamenje, drvo i druge tvari, kao što rekosmo, likove mrtvih ljudi. Tako nalazimo Fidiju koji je Elejcima u Pisi isklesao Jupitera Olimpskoga, a Atenjanima Minervu koja je bila postavljena na Akropoli.*“⁹ Zbog toga crkveni

⁸ Usp. T. ANTIOHIJSKI, *Autoliku*, Crkveni oci 8., Verbum, Split, 2013., str. 24.

⁹ Usp. T. ANTIOHIJSKI, *Autoliku*, Crkveni oci 8., Verbum, Split, 2013., str. 24.

oci naglašavaju da te religije zapravo nisu religije. Oni štuju izmišljena djela ljudi. Oni nemaju bogove, to jest božanstva, već oni imaju kumire. Kumiri su tvorevine ljudskog uma i ruku, te su i pod utjecajem Zloga oni ljudi koji rade takove kumire. „*Hvastajući se svojim bogovima od kamena i drva, zatim iskovanima i odlivenima, modeliranima i naslikanima, koji niti vide niti čuju (jer su kumiri, djelo ljudskih ruku),...*“¹⁰ Preko kumira Đavao se upliće u svijet i nagovara ljude na zao put i grijeh.

U ovome kratkome preslijevu poganskih religija vidimo zapravo da crkveni oci naglašavaju njihov krivi put vjere. Naglašavaju njihovo krivo vjerovanje i zabludu. Nemoguće je da postoji više bogova ili božanstava. Postoji samo jedan Bog koji je stvoritelj i početak svega na svijetu. Također, i u tim religijama postoji put prema dobru, ali se na tome putu treba truditi i zaslužiti spasenje. Treba doći do prave spoznaje pravoga i jedinoga Boga.

2.1. Egipatska religija

Egipatska religija, ali i sama egipatska kultura, je jedna od najstarijih religija i kultura svijeta. Međutim, zbog čega nam je zanimljiva egipatska religija? Egipatska religija, te potom i sama egipatska božanstva su posebno zanimljiva upravo zbog toga što njihova božanstva takova da imaju glavu životinje, a tijelo čovjeka. Ona u potpunosti predstavljaju samoga čovjeka koji je svoje svakodnevne aktivnosti pripisao bogovima.

Egipatska kultura i božanstva su vezana prije svega uz rijeku Nil. Rijeka Nil je za Egipat bila vrlo važna rijeka, ali i vrlo važan izvor hrane i vode. Međutim, rijeka Nil u Egiptu označava i rijeku života. Po egipatskom vjerovanju se smatra da onaj koji se utopi ili umre u rijeci Nil da on stupa u izravnu vezu sa božanstvom. Egipćani su poznati i po izgradnji piramida i grobova, te hramova koji su prepoznatljivi upravo za njihovu kultru. „*Veliki broj drevnih hramova, piramida i grobova u stijeni upadljivo je obilježje današnjeg Egipta. To su veličanstvena svjedočanstva vrlo razvijenog sustava vjerovanja koja su tisućljećima vladala u dolini Nila.*“¹¹ Egipćani su bili mnogobožачki narod! Vjerovali su u više bogova i božanstava. Svakome pojedinome bogu, koji je imao tijelo čovjeka a glavu životinje, pridavali su određene zasluge koje su vrlo važne za njihov život, ali i kulturu. „*Kada ih je sve pronašla, pozva Anubisa, boga sa šakalovom glavom koji vladaše nad mrtvima, i zamoli ga da*

¹⁰ Usp. T. ANTIOHIJSKI, *Autoliku*, Crkveni oci 8., Verbum, Split, 2013., str. 11.

¹¹ Usp. V. IONS, *Egipatska mitologija*, Biblioteka svjetski mitovi i legende, Otokar Keršovani, Opatija, 1985., str. 7.

balzamira Ozirisa. Anubis izvrši sve što je božica zatražila od njega pa kada je završio, Izida uprijebi svoju najjaču čaroliju. Izida i Neftida pretvoriše se u lunje i stadoše mahati krilima iznad Ozirisova mrtvog tijela.“¹² Međutim, Egipat je značajan po još nečemu vrlo važnom! Egipatski faraoni su zapravo po egipatskom vjerovanju sinovi bogova. Po egipatskom vjerovanju faraoni su božanskoga podrijetla. Zbog toga je vrlo važno očuvanje čistokrvne egipatske dinastije. Egipatska dinastija se čuva tako da se egipatski faraon, koji je sin boga Ozirisa, oženi sa jednom od svojih sestara ili polusestara i time očuva čistokrvnu egipatsku dinastiju. „Bog Oziris, gospodar zagrobnog života i prijašnji egipatski kralj, preko svojih nasljednika i dalje daje prijestolonasljednika u svojem prijašnjem zemaljskom carstvu. Monarhija počiva prema tome na dva stupa koja su povezana jedan s drugim: vladari su božanskog podrijetla, a osim toga egipatsko je kraljevsko prijestolje nasljedno. Za vrijeme prvih dinastija, Horusova sina kao faraona simbolizirao je sokol, u Srednjem se kraljevstvu upravo on – Ozirisov unuk – nazivao >>Raovim sinom<< koji je u istom rangu s bogovima deveteročlane skupine iz Heliopola. Čistoća kraljevske krvi jedan je od odlučujućih razloga za legitimnost kralja. Tako su se kraljevi najradje ženili nekom od svojih sestara, odnosno polusestara. Osim toga, bog Sunca mora kralja učiniti svojim nasljednikom u krunidbenoj svečanosti. Faraon je tada otac egipatske zemlje i njezina naroda te posrednik između ljudi i bogova.“¹³ Takvo poimanje egipatskih božanstava, ali i faraona koji je božanskog podrijetla, održalo se tijekom stoljeća. To se, također, vidi i u prvim godinama kršćanstva poslije Kristova rođenja. O tome nam svjedoče i sam Atenagora, ali i Aristid na poseban način. Atenagora navodi u svom djelu „Molba za kršćane“ da egipatski bogovi po njegovu zaključku i mišljenju zapravo nisu bogovi. Po njemu oni nisu bogovi jer imaju glavu životinje, a tijelo čovjeka. Kakav je to bog? Ali, s druge pak strane, svaki od tih bogova ima zaslugu i za neku od pojava koje se događaju u prirodi. On to sve navodi kako bi obranio kršćanstvo od lažnih optužbi koje se stavljaju na teret kršćanima u prvim godinama kršćanstva, a zapravo pripadaju poganima. Osim Atenagore koji progovara o egipatskim božanstvima, također o toj temi progovara i Aristid. Aristid navodi u svom djelu „Apologija“ da su egipćani mnogobožački narod. „U duhu toga podvrgava oštroj kritici poimanje bogova uvriježeno u mnogobožačkim narodima, apostrofirajući na poseban način na Kaldejce, Grke i Egipćane.“¹⁴ Također, Aristid navodi da je egipatska religioznost najgori oblik poganske religioznosti s kojom se on susreo. „Egipatska religioznost je po Aristidu najgori oblik poganske religioznosti jer egipatska religija bićima bez razuma, zemaljskim i vodenim, biljkama i sjemenju, pridaje

¹² Usp. M. FIODOROV, *Mitovi i legende iz cijeloga svijeta*, Naklada Ljevak, Zagreb, 2000., str. 52. - 53.

¹³ Usp. A. SKLIAR, *Najveće kulture svijeta. Egipat*, Extrade d.o.o., Rijeka, 2005., str. 12.

¹⁴ Usp. ARISTID, *Uvod u apologiju Aristida iz Atene*, Crkveni oci 7., Verbum, Split, 2013., str. 147.

božanske attribute, što ih je dovelo u ludost i nemoral najgore vrste.“¹⁵ Aristid navodi iz egipatskog vjerovanja neke činjenice o njihovim bogovima. Naposljetku Aristid se pita kako egipatski bogovi mogu pomoći ljudima kada ne mogu pomoći sami sebi? „Egipćani pak, budući da su mnogo budalastiji i gluplji od ovih, od svih su najviše i zabludjeli. Nisu im bili dovoljni kultovi Kaldejaca i Grka, nego su poučavali da su bogovi i bića bez razuma, zemaljska i vodena, biljke i sjemenja i bili su zaraženi svakom vrstom ludosti i izopačenosti gore nego svi narodi zemlje. Od davnine su štovali Izidu kojoj je brat i muž bio Oziris, kojega je ubio vlastiti brat Tifon. Stoga je Izida pobjegla zajedno sa svojim sinom Horusom u Biblos u Siriji tražeći Ozirisa i gorko žaleći dok Horus nije odrastao i ubio Tifona. Dakle, niti je Izida bila u stanju pomoći vlastitomu bratu i mužu niti je Oziris, kojega je ubio Tifon, bio u stanju pomoći samome sebi, niti je Tifon bratoubojica, usmrćen Horusovom i Izidinom rukom, mogao zaštititi sebe sama od smrti. Ove, koji su postali poznati po svojim nesrećama, Egipćani su smatrali bogovima. Oni, pak, još uvijek nisu bili zadovoljeni tim stvarima i kultovima drugih naroda, poučavali su da su bili bogovi i nerazumna bića. Neki su do njih častili ovcu, drugi jarca, drugi tele i svinju, drugi potom gavrana, jastreba, lešinara i orla, drugi pak krokodila, drugi mačku, psa, vuka, majmuna, zmiju i ljuticu, drugi pak kapulu i luk, akaciju i svaku drugu vrstu stvorenja. Ti jadnici ne razumiju da ne postoji nikakva moć glede svih tih stvari. Premda gledajući drugoga ljudi jedu njihove bogove, da se neki spaljuju, ubijaju i raspadaju, ipak ne shvaćaju da nisu bogovi.“¹⁶ Ovo su samo neki od primjera koje navode Aristid i Atenagora u svojim djelima o egipatskom poimanju božanstva, te smatraju da egipatska božanstva zapravo nisu božanstva. Aristid i Atenagora se zapravo pitaju kakova su to zapravo božanstva ako imaju glavu životinje, a tijelo čovjeka? Zar su to božanstva? Kako božanstvo može biti takovo? To nisu božanstva. To su kumiri. Egipatski i grčki bogovi su djela ljudskih ruku, te ljudskoga razuma kako bi ljudi svoje svakodnevne potrebe i radnje pripisali božanstvima.

Egipatsko vjerovanje je vjerovanje u božanstva koja imaju glavu životinje i tijelo čovjeka. Takovo vjerovanje se održalo kao takovo sve do kršćanstva. Takovo poimanje je u suprotnosti sa kršćanskom vjerom. Aristid i Atenagora se pitaju kako netko takav uopće može biti bog ili božanstvo? Kako božanstvo uopće može biti božanstvo i štovati se kao takovo ako zapravo ne može pomoći samome sebi, a s druge pak strane želi pomoći svome narodu? To nisu božanstva, to su zablude i kriva vjerovanja. To su zapravo kumiri.

¹⁵ Usp. ARISTID, *Uvod u apologiju Aristida iz Atene*, Crkveni oci 7., Verbum, Split, 2013., str. 147.

¹⁶ Usp. ARISTID, *Apologija*, Crkveni oci 7, Verbum, Split, 2013., str. 159. - 160.

2.2. Grčka religija

Grčka religija je politeistička religija. Grci vjeruju u više bogova, te svakomu od njih pridaju određene zasluge za njihov svakodnevni život. Također, imamo i jednu zanimljivost vezanu uz grčke i egipatske bogove. Grčki i egipatski bogovi su s jedne strane isti, ali opet s druge strane oni su potpuno različiti. Grčko poimanje božanstva je različito od egipatskoga poimanja božanstva. Njihovi bogovi su oni koji predstavljaju ljude i njihov svakodnevni život, ali svaki u svome specifičnome ljudskome obliku.

Grčki bogovi su zanimljivi prije svega po tome što su to bogovi koji predstavljaju svakodnevni čovjekov život i prilike koje susrećemo u svakodnevnom čovjekovom životu. Bogovi se Grčke, možemo to tako reći, dijele u nekoliko obličija. Oni su prije svega oni bogovi koji imaju potpuno ljudski oblik. „*Zeus se prikazuje kao odrastao čovjek s dugom bradom. U ruci nosi žezlo kao znak svoje moći, ili zamahuje munjama, svojim omiljenim oružjem. Često ga prati orao.*“¹⁷ Zatim imamo i one bogove koji su polu - ljudi, a polu - životinje. „*Pola čovjek, pola jarac, Pan je imao dugo naborano lice, oči koje su sjajile pohotom i dva roga na glavi. Donji dio njegova tijela bio je u obliku jarca, a noge su imale raskoljena kopita. Bradat i dlakav, imao je nešto zvjersko u sebi.*“¹⁸ Svaki od tih bogova ima svoje moći za određene događaje u prirodi i životu „maloga“ čovjeka nad kojim bogovi vladaju cijeloga njegovoga zemaljskoga i podzemnoga života. „*Cerera ili Demetra je imala vlast nad svim biljkama. Nadzirala je međusobno djelovanje života i smrti te se brinula za hranu.*“¹⁹ Jedna od zanimljivosti grčkih bogova je i ta što se oni mogu pretvarati i u životinje kako bi povrijedili nekog drugog boga ili božicu, te kako bi prevarili drugog boga ili božicu i imali odnose s njim ili s njom radi potomstva. „*Apolon je volio nimfu Dafne, a tu je ljubav inspirirao Eros, kojega su ljutile Apolonove šale. Dafne ipak nije udovoljila Apolonovim željama i pobjegla je u planine gdje se pretvorila u lovor, stablo posvećeno Apolonu. Volio je i nimfu Kirenu, s kojom je imao sina Aristeja. S njom je ispunio sve bračne obrede, no to ga nije spriječilo u nevjeri. S muzom Talijom imao je koribante; s Uranijom glazbenike Lina i Orfeja; s Koronidom je imao Asklepija; no ubio ju je jer se udala za Ishisa. Isto se dogodilo i Marpesi koja je više voljela smrtnika Idu nego samog Apolona, jer se bojala da će je vječno mladi Apolon napustiti kad postane stara. Također nam je poznata njegova ljubav prema Fitiji s kojom je imao Dora, Laodoka i Polipeta, a s Roeom je imao Anija.*“²⁰ Imamo vrlo

¹⁷ Usp. I. NOVAK, *Bogovi i junaci u grčkoj i rimskoj mitologiji*, Mozaik knjiga, Zagreb, 2008., str. 21.

¹⁸ Usp. I. NOVAK, *Bogovi i junaci u grčkoj i rimskoj mitologiji*, Mozaik knjiga, Zagreb, 2008., str. 75.

¹⁹ Usp. I. NOVAK, *Bogovi i junaci u grčkoj i rimskoj mitologiji*, Mozaik knjiga, Zagreb, 2008., str. 33.

²⁰ Usp. I. NOVAK, *Bogovi i junaci u grčkoj i rimskoj mitologiji*, Mozaik knjiga, Zagreb, 2008., str. 8. – 9.

zanimljivu poveznicu između grčkog boga Dioniza i egipatskog boga Ozirisa. Naime, protiv egipatskog boga Ozirisa se urotio njegov brat Set, te ga ubio. „*No, Set se, loveći ondje, namjeri na tu močvaru i otkri bratov lijes. Strašno se rasrdi, podiže poklopac na sarkofagu i rastrga Ozirisovo tijelo u komadiće koje zatim rasu po cijelome Egiptu. Otkrivši što se dogodilo, Izida je najprije dugo plakala, a onda se zajedno sa sestrom Neftidom ukrca u čamac od papirusa i dade u potragu za komadima Ozirisova tijela. Kada ih je sve pronašla, pozva Anubisa, boga sa šakalovom glavom koji vladaše nad mrtvima, i zamoli ga da balzamira Ozirisa.*“²¹ S druge pak strane protiv grčkog boga Dioniza se urotila grčka božica Hera koja ga je progonila tijekom njegova života. Dionizova sudbina podsjeća na sudbinu egipatskog boga Ozirisa. „*Hera se ipak nije dala zavarati te je kaznila Inu i Atamanta ludošću. Zeus je tada pretvorio dijete u jarića i povjerio ga nimfama na planini Nisi. Dok je još bio vrlo malen, Dioniza su titani namamili u klopku. Primamili su ga raznovrsnim igračkama: jelovim češerima, zvrkovima, zlatnim voćem i klupkom vune. Odveli su dijete, raskomadali ga, bacili dijelove tijela u veliki kotao te ih zatim skuhalo i ispekli. Atena je ipak uspjela sačuvati dječakovo srce, a Zeus je dao preostale dijelove dječakova tijela Apolonu, koji ih je pokopao na Parnasu. Titanka Reja ponovno je prikupila razasute dijelove tijela i vratila boga u život. On je stoga bio bog koji je i umro i uskrsnuo.*“²² Po tome vidimo da imamo različitih čudi grčkih bogova i božica. Nisu svi grčki bogovi dobri, ali niti loši. Međutim, kada poganski mislioci govore o grčkim bogovima i božanstvima oni dolaze do spoznaje da ipak postoji samo jedan Bog. „*U prilog razumnosti kršćanskog monoteizma Atenagora navodi i tekstove pjesnika i pisaca koji potvrđuju da je Bog doista jedan, a do istih su zaključaka došli i filozofi (Platon, Aristotel, stoici), koje se pak ne progona kao bezbošce, dok se kršćanima vjera u jednoga Boga imputira kao najteži zločin.*“²³ Po mišljenju poganskih filozofa taj Bog je tvorac svega što postoji u svijetu i svemiru. „*Platon, dakle, veli: >>Teško je naći stvoritelja i oca ovog svemira pa ako ga se i otkrije, nemoguće ga je svima obznaniti<<, smatrajući da je samo jedan nestvoreni i vječni Bog. A to što je priznavao i druge, kao sunce, mjesec i zvijezde, njih svakako shvaća kao stvorene: >>Bogovi bogova čiji sam ja tvorac i otac djela, koja se ne mogu razriješiti ako ja ne želim; doduše, razriješivo je sve što je povezano.<<*“²⁴ S druge pak strane imamo i kršćanska razmišljanja o grčkim bogovima i božicama. Posebno se u tome ističe Atenagora koji brani kršćanstvo i kršćansko shvaćanje Boga od poganskih napada. „*Dakle, na osnovi toga (što ću iznijeti) shvatite da je*

²¹ Usp. M. FIODOROV, *Mitovi i legende iz cijeloga svijeta*, Naklada Ljevak, Zagreb, 2000., str. 52. – 53.

²² Usp. I. NOVAK, *Bogovi i junaci u grčkoj i rimskoj mitologiji*, Mozaik knjiga, Zagreb, 2008., str. 43. – 44.

²³ Usp. ATENAGORA, *Uvod u Atenagorine spise i misao*, Crkveni oci 7., Verbum, Split., 2013., str. 9.

²⁴ Usp. ATENAGORA, *Molba za kršćane*, Crkveni oci 7., Verbum, Split, 2013., str. 29.

*od početka jedan Bog stvoritelj tako da možete razumijeti i obrazloženje naše vjere.*²⁵ Kršćani postavljaju pitanje kakvi su to bogovi koji čine preljuba, ubijaju druge bogove, ubijaju svoju djecu kako bi opstali na prijestolju, oni koji se pretvaraju u životinje kako bi napakostili drugima,...? Kršćani smatraju kako to nisu bogovi. Bog se ne osvećuje, ne čini preljuba, a niti ubija. Bog ne može biti smrtnan. „*To je bio početak rađanja onih koje smatraju bogovima i cijeloga svijeta. Što dakle to znači? Sve to čemu se pridaju božanska svojstva ima svoj početak. A ako prije nisu postojali pa su onda rođeni, kao što hoće oni koji o njima govore, onda nisu (bogovi). Jer nešto je ili nestvoreno i vječno, ili je stvoreno i propadljivo. I nije da to tako gledam ja i drukčije od filozofa. >>Što je ono što postoji oduvijek i nema početka, a što je ono stvoreno i što nikad nije (biće)?<< Raspravljajući o onomu inteligibilnom i senzibilnom uči da je ono što uvijek jest, što se razabire umom, nestvoreno, a ono što nije, što se razabire osjetilima, stvoreno te ima početak i kraj.*“²⁶

Grčka religija je politeistička religija. Međutim, govoreći o grčkoj religiji i božanstvima uvidjeli smo kako ipak grčki mislioci dolaze do jednog zaključka. Taj zaključak poganskih filozofa nam govori da ipak u svijetu postoji samo jedan Bog koji je tvorac svega. Zbog toga svi ovi bogovi koje štuje grčka religija nisu bogovi i svi ti bogovi zapravo ukazuju da ipak postoji samo jedan pravi Bog, a ne više bogova ili božanstava.

3. Monoteističke religije

Mnogoboštvo ili politeizam je vjera, to jest vjerovanje određenoga naroda u više bogova ili više božanstava. Religije koje su politeističke religije su egipatska i grčka religija. Njih ističemo jer su zastupljene u djelima i spisima crkvenih otaca.

Osim politeističkih religija, egipatske i grčke religije, također imamo i monoteističke religije. Monoteističke religije označavaju vjerovanje jednoga naroda u jednoga Boga. Taj Bog je za taj narod jedini i pravi Bog. Monoteističke religije su židovstvo i kršćanstvo. Židovstvo je prva monoteistička religije. Nakon njega imamo i drugu monoteističku religiju, a to je kršćanstvo. Židovstvo je prva monoteistička religija. Zbog čega prva? Židovstvo je nastalo prvo, prije kršćanstva. Židovski narod vjeruje u jednoga i pravoga Boga. Oni ga nazivaju Jahve. Jahve Bog je onaj koji vodi židovski narod na njegovu putu. On je taj koji se brine za židovski narod i oprašta mu grijehe. Osim židovstva, kako smo već naveli, druga

²⁵ Usp. ATENAGORA, *Molba za kršćane*, Crkveni oci 7., Verbum, Split, 2013., str. 31.

²⁶ Usp. ATENAGORA, *Molba za kršćane*, Crkveni oci 7., Verbum, Split, 2013., str. 51. – 52.

monoteistička religija je kršćanstvo. Kršćanstvo je nastalo nakon židovstva, to jest kršćanstvo je nastavak židovstva. Nastalo je iz židovske religije. Zbog toga su to dvije povezane religije. Međutim, židovsko i kršćansko poimanje simbolike životinja je također povezano jednako kao što su i te dvije religije. U djelima i spisima crkvenih otaca simbolika životinja židovskih životinja je opisana u svjetlu onoga što će se dogoditi u budućnosti, to jest onoga što će se dogoditi u kršćanskoj simbolici životinja. Zbog toga se židovsko i kršćansko poimanje životinja ne može razdvojiti poput nekakvoga reza. Njihova simbolika je povezana u djelima i spisima crkvenih otaca. U židovstvu, pa tako i u kršćanstvu imamo nekoliko simbolika životinja. Odnosno, možemo govoriti o tri temeljne simbolike životinja. Prije svega životinje koje pronalazimo u djelima i spisima crkvenih otaca simboliziraju Boga. Taj Bog ljubi svoj narod, oprašta im grijeh, vodi narod na njegovom putu dubra i zla, to jest uspona i padova. Također, ta simbolika životinja simbolizira i čovjeka. Čovjek s jedne strane ljubi Boga i ima odnos s Bogom. S druge pak strane, taj isti čovjek ljubi dugoga čovjeka i ima odnos relacije s njim. Zbog toga, simbolika koju pronalazimo u djelima i spisima crkvenih otaca simbolizira prije svega Boga, a potom i čovjeka. Međutim, čovjek teži prema Bogu. Čovjek se želi sjediniti s Bogom. Na tome svome putu prema dobru, to jest prema Bogu, čovjek može imati uspona i padova. Kako bi se podigao na tom svome putu prema dobru Bog pomaže čovjeku neprekidno. Čovjek je poput ptice. On teži prema visinama. Međutim, može imati i padova. Ovdje ćemo donijeti simboliku životinja u djelima i spisima crkvenih otaca. Ta simbolika će se odnositi i na židovske i na kršćanske životinje i njihovu simboliku, ali mi ih ovdje nećemo razdvajati. Ostaviti ćemo ih zajedno kako su to učinili i sami crkveni oci u svojim djelima i spisima. Zbog velike brojnosti životinja u djelima i spisima crkvenih otaca mi ćemo u ovome radu donijeti presijek samo nekih životinja i njihovu simboliku. Neke od tih životinja su lav, riba, feniks, te mnoge druge životinje.

U djelima i spisima crkvenih otaca osim politeističkih religija i politeističke simbolike životinja imamo i monoteističke religije, te njihovu simboliku. Simbolika životinja židovstva i kršćanstva je povezana. Zbog toga ćemo i mi u nastavku donijeti presijek samo nekih monoteističkih životinja, te njihovu simboliku.

3.1. Židovstvo i kršćanstvo

Egipatska, a potom i grčka religija su mnogobožачke religije. Svaka od tih dvaju religija ima svoje posebne specifičnosti koje ju obilježavaju. Međutim, s druge pak strane svaka od tih dvaju religija ima i ono što im je zajedničko. Zajednička obilježja su im bogovi koji su

mnogobožački, ali i da su bogovi zapravo personifikacija ljudskih osobina. Ljudi su svoje osobine prenijeli, to jest prersonificirali na bogove. Osim ljudskih osobina bogovi su predstavnici i svakoga određenoga vremenskoga stanja, to jest svake pojedine vremenske prilike.

U nastavku ćemo se odmaknuti malo od egipatske i grčke religije. Obraditi ćemo židovsku i kršćansku religiju. Židovskoj i kršćanskoj religiji je zajedničko vjerovanje u jednoga Boga. Zbog toga su one jednobožačke religije. Njihov Bog je jedini i pravi Bog. Više nema vjerovanja u više bogova, a koji su personifikacija ljudskih osobina, te vremenskih uvijeta. U židovstvu i kršćanstvu je uvelike zastupljena simbolika životinja. Osobito se ta simbolika životinja očituje u djelima i spisima crkvenih otaca koje smo obradili. U nastavku ćemo zajedno donijeti sustavni pregled simbolike životinja u djelima i spisima crkvenih otaca a koja je vezana uz židovstvo i kršćanstvo. Zbog čega je tomu tako? Potrebno je prije svega naglasiti da su židovska i kršćanska religija dvije povezane religije. Nemoguće ih je razdvojiti poput nekakvog kirurškog reza. One su povezane i u djelima i spisima crkvenih otaca, pa ćemo ih i mi ovdje ostaviti sjedinjene. Prije svega naglašavamo da je židovstvo, a potom i židovska religija, ono koje označava kod kršćanstva Stari zavjet. Židovska religija je temelj kršćanske religije. S druge pak strane, kršćanstvo i kršćanska religija označavaju „novo židovstvo“ ili židovsko iščekivanje budućega Mesije. Kršćanska religija označava nastavak židovstva. Pojednostavljeno govoreći kršćanstvo predstavlja Novi zavjet. Upravo na temelju iznesenoga i crkveni oci ne rastavljaju simboličko značenje židovskih i kršćanskih životinja, već ih donose i opisuju zajedno. Simbolika židovskih životinja predstavlja u djelima i spisima crkvenih otaca ono što će se dogoditi u kršćanskoj simbolici životinja. „*Gospodin nam je po prorocima obznanio prošlo i sadašnje te nam dao predokus prvina budućega. Gledajući da se jedno za drugim ostvaruje kako je rekao, moramo na velikodušniji i uzvišeniji način ići naprijed u njegovu strahu.*“²⁷ Simbolika židovskih i kršćanskih životinja je povezana i nerazdvojna. „*Zar se gornje stvari ne ispunjavu na narodima? Žrva je mlađega dopadljiva, Židov zavidi kršćaninu i, uzalud opominjan od proroka, gori od želje da ga pogubi. Ne samo da ne priznaje i da se ne kaje, pa ne dobiva oproštenja, nego čak drsko pred Bogom niječe počinjeno zlodjelo. Izgubivši nadu u slavu uskrsnuća, bio je, nakon zauzeća Jeruzalema, podvrgnut vlasti osvajača i, sav u plaču i trepetu, sačuvan za sud osvete te, prema značenju svog imena, razlučen od svetih, jer Gospodin kaže: >>Jao onima koji se smiju, jer će plakati<< (Lk 6, 26), i: >>Blago onima koji tuguju, jer će se utješiti<< (Mt 5, 4). A da nam pokaže kako sve to odgovra praslici jednog i drugog naroda, Gospodin reče: >>Evo, ja zato*

²⁷ Usp. PSEUDO-BARNABINA POSLANICA, Apostolski oci II., Verbum, Split, 2010., str. 109.

šaljem k vama proroke, mudrace i književnike, od kojih ćete jedne pobiti u sinagogama i progoniti ih iz grada u grad, pa padne na vas sva krv pravedna što je prolivena na zemlji od krvi pravednoga Abela do krvi Zaharije, sina Barahijelova, koga ubiste među hramom i oltarom...<< (Mt 23, 34-35). Krv se, dakle, Abelova traži od onoga koji je, prema Kajinovu predskazivanju, progonio pravedne i bio proklet od zemlje koja je otvorila svoja usta te upila bratovu krv. Čitav njihov narod i potomstvo primili su, naime, u Kristovu tijelu – u kojemu su i apostoli i Crkva – krv svih onih (pravednika) na sebe – ta, sami su vikali: >>Krv njegova na nas i na djecu našu!<<“²⁸ Crkveni oci u svojim djelima i spisima najprije se bave simbolikom židovskih životinja, a tek potom prave prijelaz na donošenje i objašnjavanje simbolike kršćanskih životinja. Židovska simbolika životinja se uspoređuje sa kršćanskom simbolikom životinja. „Radi toga je Gospodin prihvatio predati tijelo uništenju da oproštenjem grijeha, tj. prolijevanjem njegove krvi budemo posvećeni. O njemu je naime pisano i za Izraela i za nas. Ovako veli: >>Za naše grijeha probodoše njega, za opacine naše njega satriješe; njegove nas masnice iscijeliše. K'o ovca na klanje odveden je i k'o janje nijemo bijaše pred onim što ga striže.<< Zato Gospodinu moramo nadasve zahvaljivati što nam je obznanio ono prošlo, poučio nas o sadašnjemu, a ni o budućemu nismo neupućeni.“²⁹ Po uzoru na crkvene oce donosimo i mi u ovome radu simboliku životinja. Međutim, zbog njihove velike brojnosti u djelima i spisima crkvenih otaca mi ćemo donijeti samo neke životinje i njihovu simboliku. Opisujući i donoseći simboliku životinja u svojim djelima i spisima crkveni oci govore da životinje i njihova simbolika predstavljaju, simboliziraju prije svega odnos Boga prema čovjeku. Zatim, oci donose da životinje simboliziraju i odnos čovjeka prema Bogu. Na poslijetku oci govore da je to odnos koji simbolizira odnos ljudi međusobno. Životinje simboliziraju ljudski karakter i ljudsku narav. Iz djela i spisa crkvenih otaca koje smo obradili vidi se da životinje predstavljaju u jako velikom postotku ljudske osobine, narav, karakter, sve ono što obilježava ljude i njihov život. Međutim, na jednoj drugačijoj razini nego je to kod poganskih religija. Zbog takvog simboličkog karaktera životinja, to jest ljudi, i životinje se prije svega dijele na one koje su dobre, te na one koje su zle. Životinjski simbolizam predstavlja dobro i zlo. „Ukratko, znao je što će biti i vidio kako će djelovanjem zmije nahrupiti mnoštvo nepostojećih bogova (Bog je samo jedan, a zmija je već tada imala na umu posijati zabludu o mnoštvu božanstava i reći: >>Bit ćete kao bogovi>>).“³⁰ Osim pod te dvije velike skupine na koje dijelimo životinje, dobro i zlo, donijet ćemo još nekoliko podjela. Životinje ćemo podijeliti na one koje pužu zemljom, to jest

²⁸ Usp. H. POITIERSA, *Rasprava o Starozavjetnim otajstvima*, Crkveni oci i pisci, Zadar, 1969., str. 57. – 58.

²⁹ Usp. PSEUDO-BARNABINA POSLANICA, *Apostolski oci II.*, Verbum, Split, 2010., str. 114. – 115.

³⁰ Usp. T. ANTIOHIJSKI, *Autoliku*, Crkveni oci 8., Verbum, Split, 2013., str. 69.

one koje borave na zemlji. „*Kršćanski prikaz magarca – njegova uloga pri Kristovu rođenju, bijegu u Egipat i Kristovu ulasku u Jerzalem – asociraju na magarca kojeg je jahao lažni prorok Balaam. On je, po nalogu moabitskog kralja Balaka, trebao baciti prokletstvo na izraelski narod i protjerati ga s Moapske visoravni, no Jahve ga je zadužio da u njegovo ime blagoslovi narod Izaraela.*“³¹ To će nam biti prva skupina životinja. Zatim ćemo donijeti opis onih životinja koje borave na nebu, to jest koje lete nebom. „*Pčela se poji rosom, nema supruga i skuplja med. Tako je za pčelu božanska riječ rosa što silazi poput rose.*“³² Te na posljetku imamo životinje koje borave u vodama. „*Primitivan oblik života koji simbolizira žaba autori Biblije smatrali su negativnim, pa su je stoga odabrali za drugu od deset pošasti koje je Jahve, posredstvom Mojsijeva glasa i ruku, te štapa Aaronova, bacio na Egipat: >>Onda Jahve reče Mojsiju: 'Reci Aronu neka ispruži svoju ruku sa štapom povrh rijeka, prokopa i jezeraca, i učini da žabe navale na egipatsku zemlju', Aron pruži svoju ruku povrh egipatskih voda, i žabe iziđoše i prekriše zemlju egipatsku<<, (Izl 8, 1-2).*“³³ Svaku ćemo životinju posebno opisati, te ćemo kratko donijeti i njezinu ulogu u poganskoj religiji kako bismo ih uposredili i sa kršćanstvom, to jest sa židovstvom. Također, treba reći i naglasiti da svaki čovjek u svome životu ima uspona i padova. Svaki se čovjek nalazi pred odlukom da li odabrati dobro ili odabrati zlo. Zbog toga je to tako i sa životinjama jer predstavljaju čovjeka. Svaka životinja odabire u svom simbolizmu dobro ili zlo. Ali se nalazi uvijek u nedoumici, te ima uspone i padove. To nam lijepo prikazuje Ivan Klimak kada nam donosi ljudski život u svojim usponima i padovima u obliku stepenica, ili ljestava, koje vode u Raj. Ivan Klimak opisuje te uspone i padove u obliku trideset stepenica.³⁴ Što se čovjek više uspinje stepenicama to je čovjek sve bliže i bliže Raju. Osim svoje nedoumice ljudi također žive i u dvije države. Te dvije države se nazivaju Božija država i Ljudska država. Te dvije države su međusobno povezane jer su obje prisutne na zemlji. Predstavnica Božje države je sama Crkva. Crkva ljude svojim djelima, naslijeđem i primjerom usmjerava prema Bogu, to jest Božijoj državi. Crkva je ona koja povezuje trajno Božiju državu sa Ljudskom državom. Ljudi zbog svoga života u dvije države su također i predstavnici te dvije države ovdje na zemlji. Međutim, oni se s druge strane moraju i odlučiti kojoj će od te dvije države da tako kažemo biti vjerniji i svojim načinom života pripadati. Međutim, svakome je čovjeku cilj zapravo da pripada Božijoj državi. Svakome je čovjeku cilj da se uspinje tijekom svoga života

³¹ Usp. D. COLIN, *Rječnik simbola, mitova i legendi*, Naklada Ljevak, Zagreb, 2004., str. 284.

³² Usp. SV. AMBROZIJE, biskup milanski. Naučitelj crkve, *Spisi o djevičanstvu*, Symposion, Split, 2001., str. 38.

³³ Usp. D. COLIN, *Rječnik simbola, mitova i legendi*, Naklada Ljevak, Zagreb, 2004., str. 515. – 516.

³⁴ Usp. BENEDIKT XVI., *Učitelji - oci i pisci I. tisućljeća. Ivan Klimak*, Verbum, Split, 2011., str. 65.

stepenicama dobra kako bi stigao do Boga, te kako bi uživao u vječnome zajedništvu s Bogom.

Zbog same brojnosti životinja u djelima i spisima crkvenih otaca mi ćemo u ovome radu donijeti samo neke od životinja koje smo odabrali. Donijet ćemo njihovu simboliku i njihovo temeljno značenje. Ali, s druge pak strane, u kratkim crtama ćemo ih i povezati sa poganskim religijama, te donijeti njihovo značenje i simboliku u poganstvu. Zatim ćemo ih podijeliti u tri skupine kako smo prethodno i naglasili.

3.1.1. „Nebeske“ životinje

Ptice, ili kako smo u naslovu istaknuli „nebeske“ životinje, su krilate životinje koje lete zrakom, a hrane se i polažu mladunce na zemlji. Neke od njih polažu mladunce na drveću, dok druge kopaju rupe u zemlji i ondje ih polažu. Crkveni oci opisuju ih kao one koje predstavljaju čovjeka, ali i Krista.

Crkveni oci opisujući životinje naglašavaju kako životinje prije svega simboliziraju odnose. Ti odnosi zapravo simboliziraju odnos koji se događa u odnosu koji se odvija od Boga prema čovjeku. „*Promotri, čovječe, njegova djela: smjenu godišnjih doba u određeno vrijeme i promjenu zraka; pomno uređeno kretanje zvijezda; pravilan ritam dana i noći, mjeseci i godina; raznoliku ljepotu sjemenja, bilja i plodova; raznolike okote četveronožnih živina i ptica, gmazova i riječnih i morskih riba. Promotri i nagon dan tim životinjama da na svijet donose i hrane mlade, ne za sebe, nego za čovjeka; i povrh toga providnost kojom Bog pribavlja hranu svakom biću; promotri kako je Bog odredio da sve bude podložno i služi ljudskomu rodu;...*“³⁵ Zatim, to je odnos koji se odvija od čovjeka prema Bogu. Te na poslijetku, to je odnos koji se odvija između ljudi na zemlji. Znači, ptice simboliziraju čovjeka, njegovu narav, karakter i sve ono što je specifično za čovjeka. Simbolika životinja, to jest ptica u ovom slučaju, je česta u židovstvu i kršćanstvu. Međutim, simboliku ptica ne nalazimo samo u židovstvu i kršćanstvu. Njihova simbolika se nalazi i u drugim religijama. Ptice posjeduju svoju simboliku i u egipatskoj i u grčkoj religiji. U opisivanju simbolike ptica na kratko ćemo se osvrnuti i na njihovu simboliku u poganskim religijama, to jest u grčkoj i egipatskoj religiji. Svaka ptica ima svoju zasebnu simboliku i značenje. Zbog njihove brojnosti u spisima i djelima crkvenih otaca mi ćemo donijeti samo neke od tih ptica. Neke od njih su: golub, orao, pčela, gavran. Međutim, u djelima i spisima crkvenih otaca pronalazi ih

³⁵ Usp. T. ANTIOHIJSKI, *Autoliku*, Crkveni oci 8., Verbum, Split, 2013., str. 18.

se još mnogo. Neke od tih ptica su predstavnice dobra. Jedna od ptica koja predstavlja dobro jest i pčela. S druge pak strane, imamo i onih ptica koje su predstavnice zla. Ona ptica koja predstavlja zlo je na primjer orao. Međutim, to ipak nisu sve ptice. Imamo ih jako mnogo zastupljeno u djelima i spisima crkvenih otaca. Mi smo odabrali smo neke. Zbog čega je tomu tako? Ptice predstavljaju čovjeka. Jednako kao što je čovjek dobar ili zao, jednako tako po uzoru i simbolici čovjeka, i ptice su predstavnici dobra ili zla. One ptice koje predstavljaju zlo često se u djelima i spisima crkvenih otaca nazivaju i kumirima, a povezane su uz poganske religije i njihovo mnoštvo bogova.

U opisivanju svake pojedine ptice, a koju smo preuzeli iz djela i spisa crkvenih otaca, donijet ćemo njezinu simboliku i značenje. Ta simbolika ptica s jedne je strane vezana uz poganske religije. Međutim, s druge strane simbolika životinja vezana je uz židovstvo i kršćanstvo i njihovu simboliku. Naglasiti ćemo da li ona pripada onima stvorenjima koje predstavljaju dobro ili pak onima stvorenjima, to jest životinjama, koji predstavljaju zlo.

3.1.1.1. Pčela

Pčela pripada porodici ptica. Pčele su kao životinje, to jest krilate životinje, jako cijenjene u svim kulturama i religijama. Međutim, nas ovdje zanima njihova simbolika u prvome redu u grčkoj i egipatskoj religiji, a osobito u židovskoj i kršćanskoj religiji.

Pčela je životinja koja simbolizira prije svega Boga. Zatim, pčela simbolizira čovjeka i njegov odnos prema religiji i drugom čovjeku. Međutim, s druge pak strane pčela je životinja koja simbolizira odnos koji se događa među ljudima. Zbog takove svoje simbolike pčela je životinja koja simbolizira prije svega u kršćanstvu Krista i uskrsnuće. Zatim, pčela simbolizira i marljivost u poslu. *“Pčela ili pčela medarica je simbol radinosti, požrtvovanja, posla koji se obavlja zajedničkim naporima, te samoispunjenja.”*³⁶ Ukratko pčela simbolizira sve najbolje osobine koje se mogu pronaći kod čovjeka. U egipatskoj kulturi i vjerovanju pčela ima jako visoko i cijenjeno mjesto. Što to znači da ima jako visoko i cijenjeno mjesto? Pčela u egipatskoj kulturi i vjerovanju je zapravo božanstvo. Egipćani u svome vjerovanju smatraju da je pčela zapravo nastala, odnosno da je rođena iz suza boga Raa. Samim time što je rođena iz suza boga Raa pčela time postaje božanstvo. *„U Egiptu je pčela kraljevski simbol, rođena iz suza boga Ra, a pojavljuje se i u jednom od imena starodrevnog egipatskog faraona*

³⁶ Usp. D. COLIN, *Rječnik simbola, mitova i legendi*, Naklada Ljevak, Zagreb, 2004., str. 338.

– *new-bit* – što znači >>onaj od šaša i pčela<<. ³⁷ Osim u egipatskom vjerovanju pčela ima jako važno mjesto i u grčkoj mitologiji i vjerovanju. Pčele su se i u grčkom vjerovanju štovale kao božanstva. Pčele su štovale svećenice eleuzinijskih misterija. Zbog svoje marljivosti i požrtvornosti same su se svećenice eleuzinijskih misterija nazivale i pčelama. One su se brinule poput pčelica o procvatu, ali i brizi same zajednice. Također, same su svećenice eleuzinijskih misterija same poput pčelica proizvodile nektar. Njihov se nektar nazivao i hranom grčkih bogova, to jest ambrozija. „*U drevnoj Grčkoj svećenice eleuzinijskih misterija bile su poznate pod zajedničkim nazivom >>pčele<< jer su osnovale skupinu koja se brinula za preživljavanje i procvat zajednice te od meda proizvodila nektar bogova – ambroziju.*“ ³⁸ Međutim, iako su pčele imale svoje visoko i cijenjeno mjesto u grčkoj i egipatskoj religiji crkveni ih oci nazivaju kumirima. Zbog čega kumirima? Zbog toga što su te religije bile mnogobožacke religije. Narod je vjerovao u mnoštvo bogova koji su po crkvenim ocima predstavljali zlo, ili Zloga. „*Teofil ujedno podvrgava kritici apsurdnost poganske religije, osuđujući idolatriju kao apsurd*“ ³⁹ S druge pak strane, crkveni oci u svojim djelima i spisima također govore o pčelama. Oni ih simboliziraju u odnosu prema židovskoj i kršćanskoj religiji. Pčele ondje imaju Starozavjetni i Novozavjetni karakter, te poruku. U židovskoj, ili starozavjetnoj religiji, pčele označavaju mir, blagostanje. Odnosno, pčele označavaju ono što će se u budućnosti dogoditi s Kristom. „*Što nadalje kazuje prorok? >>Okružila me rulja zločinačka, opkoliše me kao pčele saće: za odjeću moju baciše kocku.<< Budući da se u tijelu trebao očitovati i trpjeti, njegova je muka unaprijed objavljena. Naime, prorok protiv Izraela govori: >>Jao njihovoj duši jer protiv samih sebe smisliše propast, govoreći: 'svežimo pravednika jer nam je nesnosan'*“ ⁴⁰ Pčele u djelima i spisima crkvenih otaca povezuju Stari i Novi zavjet, to jest povezuju židovsku i kršćansku religiju. U kršćanstvu, to jest novozavjetnoj predaji, pčele označavaju Krista. S druge pak strane, pčele označavaju uskrsnuće Kristovo. Osim nade u uskrsnuće pčele, također, u spisima i djelima crkvenih otaca označavaju i „nesreću“. Odnosno, pčele označavaju ono što se trebalo dogoditi s Kristom prije nego uskrsne. Zbog toga one u ovome slučaju označavaju zlo, pobunu, neprijateljstvo. U djelima i spisima crkvenih otaca pčela označava i djevicu. Zbog čega pčela označava i predstavlja djevicu? Djevice se poput pčela u djelima i spisima crkvenih otaca bore za svoju nevinost. Djevice su, također, i one koje su strpljive, poslušne, radišne, uzdržljive, nasljeduju

³⁷ Usp. D. COLIN, *Rječnik simbola, mitova i legendi*, Naklada Ljevak, Zagreb, 2004., str. 338.

³⁸ Usp. D. COLIN, *Rječnik simbola, mitova i legendi*, Naklada Ljevak, Zagreb, 2004., 338.

³⁹ Usp. T. ANTIOHIJSKI, *Uvod u život i misao Teofila Antiohijskoga*, Crkveni oci 8., Verbum, Split, 2013., str. 7.

⁴⁰ Usp. PSEUDO-BARNABINA POSLANICA, *Apostolski oci II.*, Verbum, Split, 2010., str. 117. – 118.

Krista i bore se za Njega. „*Tvoja djela stoga sliče oblikovanju medenoga saća, jer djevica zaslužuje da je se uspoređuje sa pčelom: >>na sličan način je radina, čedna i uzdržljiva<<. Pčela se poji rosom, nema supruga i sakuplja med. Tako je za pčelu božanska riječ rosa što silazi poput rose. Čednost djevice je neporočna narav. Porođaji djevice jesu njezina djela oslobođena gorkosti i puna slasti. Radi u zajednici od koje također uživa plod. O, kako bih želio, kćeri, kad bi počela oponašati tu pčelicu, koja se hrani cvijećem, koja ga ustima skuplja i polaže u saće za podmladak. Da, kćeri, ostvari je u sebi. Neka nigda tvoje riječi ne zrače dvoličnošću, ili ovite prijevarom, nego usklađene s jednostavnošću i pristojnošću.*“⁴¹ Osim djevica, pčele predstavljaju i Crkvu. Pčele su u Crkvi zapravo svećenici koji okupljaju vjernike oko sebe, to jest oko Krista kojega su oni predstavnici. „*Ali čemu da skrećemo s pravoga puta, božanska je Riječ pozvana da siđe kroz nasade oraha (Pj 6,11), gdje se beru plodovi svetog čitanja, i gdje je svećenička milost, koja je gorka u napastima, tvrda u poslovima, ali je također plodna unutarnjim krepostima. Stoga je štap Aronov, napravljen od orahovine, procvjetao ne po prirodi, nego po tajanstvenoj snazi. (Br 17,8). Neka, dakle, siđe među svoje nasade, i neka tu pribere vjeru, raspiri miomiris, neka tu nađe nebesku hranu, neka uživa u slasti našega meda: >>Došao sam u vrt svoj... Berem smirnu svoju i balzmam svoj, jedem med svoj i saće svoje (Pj 5,1)<<. Ovaj med je skupljen sa cvijeća raznovrsnih kreposti, i obrađen složnim radom onih mističnih pčela koje propovijedaju mudrost. Crkva ovaj med polaže u saće da bude hrana Isusu.*“⁴² Nagrada koja očekuje vjernike je zapravo Krist, ili Kraljevstvo Božije. Međutim, u pčelinjem slučaju nagrada je saće. A saće kako smo već naglasili predstavlja Krista i Kraljevstvo Božije. Također, pčele odlaze na livadu kako bi skupljale nektar i pravile od njega med. „*Malena je pčela među stvorovima krilatim, a izvor slatkoće je plod njezin. Ona je stvorenje Božije: >>ne izruguješ nju već njezina stvoritelja.*“⁴³ Ta livada, također, može označavati Crkvu, odnosno označavati svijet u kojemu Crkva živi i djeluje. Crkva u tome svijetu zove ljude da nasljeđuju Krista. „*Lijepo je pak kada je proljetno doba živjeti na rosnim i mekanim livadama sa šarenim i nježno zelenim cvijećem te se kao pčele nahraniti u određenim samoniklim i čistim miomirisima.*“⁴⁴ Nasljeđujući Krista ljudi očekuju nagradu, a to je Kraljevstvo Božije. Pčele očekuju nagradu ili med. Med simbolizira Kraljevstvo Božije. Svaki čovjek zbog toga predstavlja jednu malu pčelicu. Svaki čovjek teži

⁴¹ Usp. SV. AMBROZIJE, biskup milanski, Naučitelj crkve, *Spisi o djevičanstvu*, Symposion, Split, 2001., str. 38.

⁴² Usp. SV. AMBROZIJE, biskup milanski, Naučitelj crkve, *Spisi o djevičanstvu*, Symposion, Split, 2001., str. 137.

⁴³ Usp. I. ZLATOUSTI, *Brak*, Crkveni oci 12., Verbum, Split, 2017., str. 116.

⁴⁴ Usp. K. ALEKSANDRIJSKI, *Odgojitelj*, Služba Božija, Split, 2006., str. 356.

tijekom svoga života postići nešto, a to je nešto je zapravo nagrada vječnoga života. Nagrada svakoga čovjeka je Kraljevstvo Božije prema kojemu on teži. Jednako tako tu nagradu Kraljevstva Božjega čovjeku pomaže ostvariti njegov duhovni vođa u zemaljskome životu, a naziva se svećenik. Taj svećenik vodi i pomaže čovjeku tijekom njegova zemaljskoga života kako bi dospio u njegovo vječno blago – Kraljevstvo Božje.

Pčela je zbog svoje vjernosti, radišnosti, uzdržljivosti, te mnogih drugih vrлина zapravo jako cijenjena u svim kulturama i vjerovanjima ondašnjega doba. Pčela kao uzor vjernosti u kršćanstvu označava Krista i Njegovo buduće uskrsnuće, a koje je naviješteno veću u Starome Zavjetu, to jest židovstvu.

3.1.1.2. Gavran

Gavran je krilata životinja. On pripada porodici ptica. Gavran je tijekom svoje povijesti imao nekoliko uspona i padova u tumačenju i simboliziranju dobra ili zla. Tijekom povijesti gavran je jako cijenjena životinja u svim religijama. Cijenjen je i u poganskim religijama. Najprije spomen gavrana poput „nebeske“ životinje pronalazimo u grčkoj religiji. Ondje je donosio dobro, ali i zlo. Međutim, s druge pak strane, spomen gavrana pronalazimo zatim u židovskoj religiji. Ondje je poput „nebeske“ ptice donosio dobre vijesti. Nadalje, nakon židovstva, spomen gavrana imamo i u kršćanskoj religiji gdje nastavlja svoje putovanje putem dobra, a koje je započeo u židovskoj religiji donoseći dobra djela.

U grčkoj religiji gavran je štovan i okarakteriziran kao božanska ptica. U grčkoj religiji se govori da je gavran simbol proroštava, to jest da gavran ima proročanske moći. Zbog toga ga se i uspoređuje sa grčkim bogom Apolonom. Apolon je poput gavrana imao proročke moći. Zbog toga je gavran bio zaštitni znak boga Apolona. „*U drevnoj je Grčkoj gavran bio Apolonova ptica i vjerovalo se da i on poput Apolona posjeduje proročke sposobnosti, pa ga se općenito smatralo simbolom proroštava. Zbog toga je postao i pratiteljem i duhom zaštitnikom gatara i proricatelja, no kako njihova predviđanja nisu uvijek bila povoljna, nisu ga u potpunosti, osobito u srednjem vijeku, doživljavali kao pticu dobrog predznaka.*“⁴⁵ Međutim, osim što je gavran po bogu Apolonu bio na dobru glasu i donosio dobro, s druge pak strane, gavran je bio i donositelj loših vijesti. Gavran se hrani strvinom, to jest uginulim životnjama. Zbog toga se gavrana smatra i donositeljem loših vijesti, zla, smrti, pogibelji, pošasti, nesreće u grčkoj religiji. „*...dojam je pojačavala i činjenica da se gavran hrani*

⁴⁵ Usp.D. COLIN, *Rječnik simbola, mitova i legendi*, Naklada Ljevak, Zagreb, 2004., str. 117.

*strvinama, pa ga se smatrao i vjesnikom nesreće, pošasti i smrti.*⁴⁶ Kako vidimo iz priloženoga gavran je u grčkoj religiji na dobromu i lošem glasu. Osim u grčkoj religiji, gavran je jako cijenjen i poštovan i u židovskoj religiji. Gavran je u židovskoj religiji znak dobrih vijesti i znak obnavljanja i obnove. Zbog čega je tomu tako? Sveto pismo Staroga zavjeta, ili židovska religija, spominje gavrana kao onoga koga je Noa nakon potopa prvoga pustio iz korablje kako bi pronašao suho tlo. Gavran se nekoliko puta vraćao u korablju. Međutim, nije pronašao suhoga tla. Kada je bio njegov zadnji let Noa je pustio gavrana iz korablje i gavran se više nije vratio na korablju. To označava da je gavran pronašao suho tlo, te da su se vode potopa povukle. Gavran je time označio da će se savez koji je bio sklopljen između Boga Jahve i Izraelskog, ili židovskog, naroda ponovno sklopiti. *„No gavran ipak nije oduvijek bio na lošem glasu. Prema biblijskoj legendi, prije no što je s arke pustio golubicu, Noa je 40 dana nakon potopa pustio gavrana. Prema tome, upravo je gavran prvi otkrio da se voda povukla, pa je kao takav, bio simbol obnove: >>Kad je izminulo četrdeset dana, Noa otvori prozor što ga je načinio na korablji; ispusti gavrana, a gavran svejednako odlijetaše i dolijetaše dok se vode sa zemlje nisu isušile. Zatim ispusti golubicu da vidi da li je voda nestala sa zemlje<<. (Post 8, 6-7).*⁴⁷ Tek nakon toga kada se gavran više nije vratio Noa je pustio golubicu iz korablje. *„...da je bio Bogu po volji, da je nađen pravednim, da mu je zapovjedbno sagraditi korablju, da je u nju ušao, da je iz korablje pustio gavrana, da je natrag primio i opet pustio goluba,...*⁴⁸ Golubica je Noi donijela maslinovu grančicu koja je označavala ponovno sklapanje saveza i mira između Boga Jahve i Izraelskog naroda. U Novome pak zavjetu, to jest u kršćanskoj religiji i predaji, gavran ima loš predznak. To jest donositelj je loših vijesti. Gavran je predstavnik zla. To se vidi i po samim primjerima koje nam donose crkveni oci u svojim djelima i spisima. *„Drugdje pak veli:>>Neka oni koji s tobom jedu budu pravedni ljudi i neka tvoja slava ostane u strahu Gospodnjem<< (Sir 9,16). Gavranima blud! Apostol kaže: >>Znajte dobro to da nijedan bludnik niti nečist čovjek ili pohlepni – on je poklonik kumira – ne posjeduje baštinu u Kristovu i Božjem kraljevstvu<< (Ef 5,5).*⁴⁹ Gavrani donose zlo i predstavnici su Đavla, to jest Sotone. *„One pak žene uživaju u posjećivanjima raskalašenih ljudi. K njima zalaze mnoštva bludnika razuzdana jezika. Nečisti su tijelom i nečista su izražavanja. Ponašaju se muško u svrhu zazuzdane pripomoći. Poslužitelji su za razvod braka. Oni se grohotom smiju i slatko šapuću. Isto tako kroz nos s ciljem razvrata izvode bludni raskalašeni zvuk. Nastoje razuzdanim riječima i tjelesnim*

⁴⁶ Usp. D. COLIN, *Rječnik simbola, mitova i legendi*, Naklada Ljevak, Zagreb, 2004., str. 117.

⁴⁷ Usp. D. COLIN, *Rječnik simbola, mitova i legendi*, Naklada Ljevak, Zagreb, 2004., str. 117.

⁴⁸ Usp. H. POITIERSA, *Rasprave o Starozavjetnim otajstvima*, Crkveni oci i pisci, Zadar, 1969., str. 62.

⁴⁹ Usp. K. ALEKSANDRIJSKI, *Odgojitelj*, Služba Božija, Split, 2006., str. 438. – 439.

pokretima navesti na nasladu i izazvati na smijanje što prethodi bludu.“⁵⁰ Gavrani su uspoređeni sa zlom, bludom, nečistoćom, idolopoklonstvom u kršćanskoj religiji. Gavrani sa svojom simbolikom u poganskim religijama predstavljaju i dobro i zlo. S druge pak strane gavran u židovskoj religiji predstavlja dobro. On je onaj koji je prvi pronašao sluho tlo i onaj koji je donositelj obnove. Međutim, u kršćanskoj religiji gavran je onaj koji predstavlja sve ono što ne valja kod čovjeka, u ljudskoj duši. Gavran je predstavnik zla i donositelj loših i zlih odluka kod čovjeka.

Gavran je tijekom svoje povijesti postojanja bio u nekim religijama na dobru, a u nekim na lošem glasu. U grčkoj je religiji gavran bio i na dobru, ali i na lošem glasu. S druge pak strane, u židovskoj je religiji gavran bio na dobru glasu. Gavran je bio donositelj dobrih vijesti, to jest bio je smatran obnoviteljem. Na poslijetku, gavran je u kršćanskoj religiji opet na lošem glasu. Predstavnik je zla, razvrata, svih loših čovjekovih osobina.

3.1.1.3. Golub i golubica

Golub, a osobito golubica, jako su cijenjene životinje u svim vjerovanjima i kulturama. Njihova simbolika je posebno cijenjena i poštovana. Simbolika goluba, to jest golubice, u poganskim religijama, a ovdje mislimo na grčku religiju, vezana je uz bogove. S druge pak strane, u židovstvu i kršćanstvu golub i golubica predstavljaju odnos Boga prema čovjeku, to jest Njegovu ljubav i brigu prema čovjeku.

Golub i golubica su životinje koje pripadaju među krilate životinje. Golubica je uz svoga partnera, to jest uz goluba, jako cijenjena životinja u svim kulturama i religijama. Njihov spomen imamo zapisan najprije u grčkoj religiji. Ondje je golubica božanska životinja. Golubica u grčkoj religiji stoji uz bok grčke božice Afrodite. „*U grčkoj je mitologiji golubica bila simbol Afrodite (rimski Venera), božice ljubavi.*“⁵¹ Afrodita je grčka božica ljubavi. Po uzoru na božicu Afroditu i golubica je u grčkoj religiji predstavlja ljubav i plodnost. To jest, golubica je znak ljubavi i plodnosti. Osim u grčkoj religiji, golub i golubica, spominju se i u drugim religijama. Najprije njihov spomen nalazimo u židovskoj religiji. I ovdje su jako cijenjeni. Golub i golubica se spominju najprije u Knjizi Postanka. Ondje se spominje najprije potop koji je Bog Jahve poslao na zemlju. Poslao ga je zbog nevjere i neposlušnosti naroda. Međutim, nakon potopa Noa, koji je bio Božiji pravednik i miljenik, pustio je iz korablje

⁵⁰ Usp. K. ALEKSANDRIJSKI, *Odgojitelj*, Služba Božija, Split, 2006., str. 439.

⁵¹ Usp. D. COLIN, *Rječnik simbola, mitova i legendi*, Naklada Ljevak, Zagreb, 2004., str. 124.

najprije gavrana. Puštanje gavrana je u židovstvu i u židovskoj religiji označavalo obnovu. To jest, gavran je bio znak budućeg obnavljanja Saveza u židovskoj religiji. Obnova označava ponovno obnavljanje Saveza koji će se dogoditi između Boga Jahve i Izraelskog naroda. Potom, poslije gavrana, Noa pušta iz korablje i golubicu. Golubica se vratila nazad na korablju. U kljunu je imala maslinovu grančicu. Međutim, neki govore da je to bio plodni maslinov list. Ta maslinova grančica, ili maslinov list, je označavala ponovno sklapanje Saveza između Boga Jahve i Izraelskoga naroda, a kojega je nagovijestio i sam gavran. „...S obzirom na to, zapravo i ne čudi da je Noa s arke poslao upravo golubicu kako bi provjerila je li se voda počela povlačiti. Ptica se vratila s maslinovom grančicom u kljunu.“⁵² Zbog toga je u židovskom narodu golubica znak saveza i mira. Bog Jahve je time obećao da više nikada neće pustiti tolike kiše na zemlju kako bi izbrisale ljudski rod zbog njihove nevjere. Samim činom vraćanja golubice na korablju i njezinim donošenjem maslinove grančice na korablju u kljunu ponovno je sklopljen Savez između Boga Jahve i Izraelskog naroda. „*Priča o Noinoj arci jedna je od najljepših epizoda u kojima se pojavljuje golubica: >>Pričeka još sedam dana, pa opet pusti golubicu iz korablje. Prema večeri golubica se vrati k njemu, i gle! U kljunu joj svjež maslinov list; tako je Noa doznao da su opale vode sa zemlje. Još počeka sedam dana, pa opet pusti golubicu: više mu se nije vratila<< (Post 8, 10-12).*“⁵³ Zatim, u kršćanskoj religiji golubica nastavlja svoje djelovanje koje je započela u Starome zavjetu, to jest, u židovskoj religiji. Golubica je u kršćanstvu ponovno znak mira i ljubavi. „*U današnje je vrijeme >>golubica mira<< - golubica koja u kljunu drži maslinovu grančicu – univerzalan znak mira. No za autore i sastavljače Starog i Novog zavjeta, golubica je ujedno predstavljala čistoću i jednostavnost duše i ljubavi, Duh Sveti ili Duh Božji.*“⁵⁴ Golub i golubica u kršćanstvu predstavljaju Duha Svetoga. Zbog čega je tomu tako? Duh Sveti se u Novome zavjetu prikazao kao golub. On je u obliku goluba prvi puta sišao na Isusa Krista prilikom njegovog krštenja na rijeci Jordan. Zatim, Duh Sveti silazi i na učenike, apostole, u obliku plamenih jezika i to na svakoga od njih. Od tada učenici dobivaju dar govora. „*Posve je jasno što znači i slijedeće odašiljanje goluba: kad se ovaj vratio s plodnim maslinovim lišćem, onda je doletio sam i nije ga trebalo uhvatiti rukom (Post 8, 10-11). To se ispunilo kad je sedamdeset učenika, primivši Duha Svetoga, bilo poslano da propovijeda evanđelje, pa su se vratili ponosni što su im nečisti duhovi bili podložni (Lk 10, 1ss). Duh je Sveti, naime, tada donosio plod Božjeg milosrđa, koji je označen maslinom; ali kasnije, kad budu učenici odstupili od Gospodina, on neće više u njih naći otpočinka. Golub se vratio k Noi s plodom, i*

⁵² Usp. D. COLIN, *Rječnik simbola, mitova i legendi*, Naklada Ljevak, Zagreb, 2004., str. 124.

⁵³ Usp. D. COLIN, *Rječnik simbola, mitova i legendi*, Naklada Ljevak, Zagreb, 2004., str. 124.

⁵⁴ Usp. D. COLIN, *Rječnik simbola, mitova i legendi*, Naklada Ljevak, Zagreb, 2004., str. 124.

tako drugim svojim povratkom označio plod Duha Svetoga nad pokorenim demonima, a ujedno i nemogućnost da u učenika koji odstupe od Gospodina nađe bilo kakav počinak. Treće pak odašiljanje i odlijetanje (goluba) predoslikava stanovanje Duha Svetoga u onom koji vjeruje: to jest, kad jednom naiđe, Duh Sveti ostaje zauvijek u duši vjernikovoju.⁵⁵ Poslije toga, Duh Sveti u obliku goluba, to jest golubice prilikom krštenja i primanja svete pričesti silazi na svakoga krštenika, te ga posvećuje da još hrabrije i smionije nasljeđuje Krista. „Potom se polaže ruka po blagoslovu dozivajući i pozivajući Duha Svetoga. Čovjekovoju je dovoljivosti, dakako, dozvoljeno da duh uvede u vodu i da njihovo sjedinjenje oživi, odozgo položenim rukama, novim zvukom koji je veoma jasan. Nije li onda i Bogu dopušteno da u svom glazbalu po svetim rukama oblikuje duhovnu uzvišenost? Ali i to dolazi iz starog otajstva kad je Jakov, položivši na njihove glave ukrštene ruke blagoslovio svoje unuke: Josipove, Efraimove i Manaseove sinove (Post 48, 13-20). Ruke je pak tako unakrst postavio da bi, oslikavajući Krista, već tada nagovijestile kako će buduće blagoslivljanje biti po Kristu. Tada onaj prosveti Duh rado silazi od Oca na očišćena i blagoslovljena tjelesa. Počiva na krsnim vodama prepoznajući ranije prijestolje (Post 1, 2). Sišao je na Gospodina u liku golubice (Mt 3, 16) da bi jednostavnost i nevinost životinje obznanila narav Duha Svetoga.“⁵⁶ Ali s druge pak strane, golub i golubca u kršćanskoju predaji označavaju i vjenčanje, to jest obitelj, zajednički život muža i žene. Prilikom vjenčanja sami supružnici sebi predaju blagoslov i obećanje da će si ostati vjerni do kraja života u dobru i zlu, zdravlju i bolesti, bogatstvu i siromaštvu. „Govoreći o kršćanskim krjepostima kao što je ljubav, Ambrozije uspoređuje krila ljubavi s krilima goluba. Upravo su pera goluba srebrna krila s kojima se uzdiže prema onome koga voli. I zato psalmist kaže: 'Daleko, daleko bih letio, u pustinji se nastanio' (Ps 54, 8). Krila ljubavi krila su vatre kojima se pali još veći plamen ljubavi. Ističe se potreba čovjekove težnje prema Bogu, a kao primjer služi slikoviti govor o krilima goluba ili drugih ptica.“⁵⁷ Goluba i golubicu kao simbole braka i obitelji spominju i neki crkveni oci u svojim spisima i djelima. „Neka naši pečati budu golub ili riba...“⁵⁸ Međutim, golub i golubica predstavljaju i dušu čovjeka, to jest predstavljaju dušu svakoga kršćanina koji želi nasljedovati Krista. Što to znači da golub i golubica predstavljaju dušu? Kao što golub i golubica lete u visine, to jest uzdižu se prema visinama, tako i čovjekova duša leti. Ona leti i uzdiže se prema visinama, to jest prema Kristu. Uzdiže se i leti prema

⁵⁵ Usp. H. POITIERSA, *Rasprava o Starozavjetnim otajstvima*, Crkveni oci i pisci, Zadar, 1969., str. 63. – 64.

⁵⁶ Usp. K. S. F. TERTULIJAN, *Spis o krstu*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1981., str. 59.

⁵⁷ Usp. D. TUKARA, *Simbolika životinja u tekstovima sv. Ambrozija*, u: Crkva u svijetu, Vol. 43., No. 4. (prosinac, 2008.), str. 482.

⁵⁸ Usp. K. ALEKSANDRIJSKI, *Odgovitelj*, Služba Božja, Split, 2006., str. 469.

sjedinjenju s Kristom. „>>Ako si u Kristu uzdignut, jesi li postao ptica u Duhu? Kada je Duh Sveti sišao u obliku golubice, dao ti je svoja krila da bi s njima mogao odletjeti sa zemlje.<< Kršćanski duh mora neprestano biti budan i oprezan. >>Ako bi se u tebi rasplamsao duh čistoće, jedan čisti um, postao bi golubica.<< I nastavlja: >>Stoga ti je rečeno: Budite jednostavni kao golubovi. Ako ti nedostaju duga krila za let, budi zadovoljan i kraćim krilima. << U istom kontekstu i odlumku čovjek je uspoređen s pticom. >>Ti si čovječe kao ptica i, kao ptica, postao si nov po orlovoj mladosti: zato postoji dobar razlog što se pticama postavljaju zamke. Zašto si uronjen u zemlju kad težiš prema nebu? Postoji dobar razlog što se novom čovjeku postavljaju zamke, jer je počeo pripadati Kristu.<< Krila golubice i svake druge ptice tako postaju simbolom leta kršćanskoga duha koji se treba uzdići iznad zemlje, te simbol ljudske duše koja teži sjedinjenju s Kristom.“⁵⁹ Golub i golubica osim što označavaju let prema Kristu, oni označavaju i borbu. Ta borba je za Istinu, odnosno za Krista, u njihovom letu. „Kaže da i naša duša ima također svoje polete, po čemu, stvorena uzvišenija od svjetovnih stvari, uzlijeće prema kreposti, koja je nebeska stvarnost. Potiče dušu da slijedi Isusa i njegove Apostole, i da bježi od grijeha.“⁶⁰ Zatim, golub i golubica, predstavljaju nadu u vječni život i zajedništvo s Kristom. Golub i golubica imaju u kršćanskoj predaji i religiji mnogostruka obilježja. Svako od tih obilježja je po sebi osobito i vrlo vrijedno. Ono označava i brigu Boga prema čovjeku. Zatim, borbu čovjeka za Boga. To jest nasljedovanje Krista i pravoga puta. Također, golub i goluba predstavljaju i brak i obitelj kao jedno od primjera vjernosti. Zbog čega vjernosti? Jednako kao što je Krist bio vjeran Ckrvi, to jest svome narodu, tako i supružnici trebaju biti vjerni jedno drugomu. Spružnici trebaju ustrajati u zajedništvu i borbi do kraja, do pobjede.

Golub i golubica u svim religijama imaju uzvišeno i cijenjeno mjesto. Međutim, posebno i najcijenjenije mjesto imaju u kršćanskoj religiji. U kršćanstvu predstavljaju ljubav, brigu i borbu Boga prema čovjeku. Bog je za čovjeka predao svoga jedinoga Sina, Isusa Krista. Bog se kroz cijelu povijest brinuo za čovjeka i pomagao mu. Taj je čovjek ponekad bio vjeran Bogu, a ponekad je u svojoj vjeri i vjernosti lutao. Međutim, to je i ljubav čovjeka prema Bogu. Čovjek pokušava slijediti Boga i Njegovu Riječ, Njegov put dobra. Čovjek se pokušava svojom dušom duhovno uzdići i sjединiti se s Kristom. To je neprestana borba čovjeka, ali i Boga, za Istinu i Vječno Dobro. To je vječna borba za Krista. Golub i golubica su, također, i

⁵⁹ Usp. D. TUKARA, *Simbolika životinja u tekstovima sv. Ambrozija*, u: Crkva u svijetu, Vol. 43., No. 4., (prosinac, 2008.), str. 481. – 482.

⁶⁰ Usp. SV. AMBROZIJE, biskup milanski. Naučitelj crkve, *Spisi o djevičanstvu*, Symposion, Split, 2001., str. 141.

znak ljubavi i vjernosti muža i žene u braku i obitelji. Simbol su vjernosti Krista prema Crkvi, ali i simbol vjernosti muža prema ženi. Brak simbolizira upravo tu vjernost i požrtvovnost Krista za Crkvu.

3.1.1.4. Feniks

Feniks je životinja koja pripada porodici ptica. Feniks je kao ptica prepoznata i cijenjena i u poganskim religijama. Feniks se kao ptica spominje prije svega u egipatskoj religiji gdje ga se uspoređuje sa dva egipatska boga. Međutim, njegov spomen pronalazimo i u grčkoj religiji. Osim toga, feniks je cijenjen i u samome kršćanstvu gdje posjeduje veliko i uzvišeno mjesto.

Feniks kao ptica, ali i njegova simbolika, jako su cijenjeni u svim poganskim religijama. „*Ova je legendarna ptica rođena u plodnoj mašti drevnih naroda.*“⁶¹ Počevši od egipatske religije feniks je ptica za koju se kaže da je božanskoga podrijetla. Feniks je bio jako štovan i cijenjen u egipatskoj religiji. Ondje ga se uspoređivalo sa dva egipatska boga. Prije svega, feniks je bio uspoređen sa egipatskim bogom Ozirisom. Oziris je bog podzemlja, to jest bog podzemnog života. Potom, feniksa se uspoređuje i sa egiptskim bogom Raa. Raa je bog sunca. Po uzoru na egipatskog boga Ozirisa koji boravi u podzemlju i feniks kada umre pretvara se u pepeo. Nakon toga, feniks se, ponovno poput egipatskog boga Raa, nanovo rađa u život, te se uzdiže u visine. „...*bio egipatsko božanstvo prikazivano s Ozirisovom krunom, simbol toga vrhovnog egipatskog boga, no povezivalo ga se i s bogom – Suncem Raom. Prema nekim mitovima, Oziris i Ra bili su besmrtni i vječni. I feniks je bio dugovječna ptica koja se nakon smrti uzdizala iz vlastitoga pepela, poput Ozirisa nakon inicijacijskog putovanja kroz zagrobni život, ali i poput Raa, boga sunca, koji se svakog jutra na nebu pojavljuje u svojoj svetoj barki.*“⁶² Također, feniksa se u egipatskoj mitologiji prikazuje i poput onoga koji ima na glavi krunu boga Ozirisa. „*Feniks je zapravo bio egipatsko božanstvo prikazivano s Ozirisovom krunom, simbol toga vrhovnog egipatskog boga,*...“⁶³ Zbog svoga procesa umiranja i rađanja, te izgleda svoje glave koja se prikazuje poput krune uspoređuje se ga se bogom Ozirisom i sa bogom Raa-om. Feniks se, osim u egipatskoj mitologiji, spominje i u grčkoj mitologiji. U grčkoj mitologiji feniksa je opisao grčki

⁶¹ Usp. D. COLIN, *Rječnik simbola, mitova i legendi*, Naklada Ljevak, Zagreb, 2004., str. 113.

⁶² Usp. D. COLIN, *Rječnik simbola, mitova i legendi*, Naklada Ljevak, Zagreb, 2004., str. 113.

⁶³ Usp. D. COLIN, *Rječnik simbola, mitova i legendi*, Naklada Ljevak, Zagreb, 2004., str. 113.

povjesničar Herodot u 5. stoljeću prije Krista. Sam Herodot o feniksu navodi sljedeće: „*Jedna je od svetih ptica i feniks; osobno ga nisam vidio, osim na slikama, jer je vrlo rijedak i u zemlji [Egipat] (tako barem kažu u Heliopolisu) dolazi tek u razmacima od 500 godina, povodom smrti ptice – roditelja. Sudeći prema slikarskim prikazima, perje mu je dijelom zlatno, dijelom crveno, dok oblikom i veličinom točno odgovara orlovu perju. (Herodot: Povijest).*“⁶⁴ Međutim, osim poganskih religija, to jest egipatske i grčke religije, feniksa spominje i kršćanstvo. U kršćanstvu feniks dobiva jedno uzvišeno i novo mjesto. Crkveni oci u svojim djelima i spisima spominju feniksa. Oni kažu u svojim djelima i spisima da je feniks simbol samoga Krista. Zbog čega je tomu tako? Feniks je simbol Krista prije svega zbog toga što je Krist umro i uskrsnuo. Isto tako je i feniks umro, pretvorio se u pepeo, te iz toga svoga pepela se ponovno i nanovo rodio. „*Promotrimo, ljubljani, kako nam Gospodin neprestano pokazuje buduće uskrsnuće od kojega nam je dao prvinu uskrisivši Gospodina Isusa Krista od mrtvih. Pogledajmo, predragi, uskrsnuće koje se zbiva u svoje vrijeme. Dan i noć nam naznačuju uskrsnuće: noć pada, dan se budi; dan izmiče, a noć se spušta. Uzmimo plodove: kako i gdje klija sjemenje? Iziđe sijač i posija u zemlju različito sjemenje, koje suho i golo pade u zemlju i raspada se. Potom ga iz toga raspadanja divno veličanstvo božanske providnosti uskrisava pa iz jednoga sjemena nastane njih mnogo i donose plod. Razmotrimo čudesni znamen koji se zbiva u istočnim, tj. u Arabiji i okolici. Postoji, naime, ptica koja se zove feniks. Jedina je svoje vrste. Živi pet stotina godina. Kada se približi smrtnomu času, feniks sebi načini gnijezdo od tamjanova drva, smirnovine i drugoga mirisnoga bilja pa pošto ispuni svoje vrijeme, zavuče se u gnijezdo i uginu. Iz tijela u raspadanju nastane nekakav crv koji se hrani sokovima uginule životinje i stekne pera. Potom, ojačavši, uzima ono gnijezdo u kojemu su kosti njegova roditelja pa ih noseći prevali put od arapske zemlje do Egipta, do grada koji se naziva Heliopolis. Usred dana, naočigled svima, doleti i odloži ih na žrtvenik sunca, a onda se vrati natrag odakle je i došao. Svećenici pomno pregledaju ljetopise i utvrde da je ptica došla kada se navršilo pet stotina godina. Zar ćemo onda držati velikim i čudesnim to što će Stvoritelj svega uskrisiti one koji su mu s pouzdanjem iskrene vjere pobožno služili kada nam po ptici pokazuje uzvišenost svoga obećanja? Doista, negdje kaže: 'Uskrisit ćeš me i ja ću ti zahvaliti' i: 'Legoh i usnuh; ustadoh jer si ti sa mnom'. A i Job veli: 'Uskrisit ćeš ovu moju put koja je sve to pretrpjela'.*“⁶⁵ Međutim, na istome tome tragu, feniks je i simbol Kristova uskrsnuća. „*Ta ptica, naime, kada se približi kraju svojega života izgrađuje sebi omotač s tamjanom i drugim mirisima, ulazi u njega i umire. Iz raspadnutog tijela oživljava*

⁶⁴ Usp. D. COLIN, *Rječnik simbola, mitova i legendi*, Naklada Ljevak, Zagreb, 2004., str. 113.

⁶⁵ Usp. K. RIMSKI, *Pismo Korinćanima*, Apostolski oci II., Verbum, Split, 2010., str. 64. – 66.

crv koji malo-pomalo, nakon određenog vremena, dobiva krila i poprima oblik istovjetan prethodnoj ptici. Ptica feniks simbol je uskrsnuća i stoga Ambrozije tumači kako postoji Kristovo i čovjekovo uskrsnuće.⁶⁶ Zatim, feniks predstavlja Kristovu borbu protiv smrti i tame, to jest Kristovu pobjedu života nad smrću i tamom. Zbog toga je on, feniks, znak i simbol vječnoga života. S druge pak strane, feniks je i znak i simbol uskrsnuća. Feniks svojom smrću predstavlja „staroga čovjeka“ koji se krstio i koji je krštenjem svukao toga „staroga čovjeka“, te obukao „novoga čovjeka“. „Postavljen je naime zakon krštavanja i propisani oblik >>Idite, kaza, učite narode krsteći ih u ime Oca i Sina i Duha Svetoga<< (Mt 28, 19). Tom zakonu nadodana ova odredba: >>Ne bude li netko iznova rođen iz vode i Duha, neće unići u nebesko kraljevstvo<< (Iv 3, 5), vjeru je obvezala na nužnost krštenja. Stoga se svi vjernici odonda krstavahu. Tako i Pavao čim povjerova, bi kršten (Dj 9, 18). To mu je Gospodin zapovijedio kada je pao slijep. Rekao je: 'Ustani, i uniđi u Damask; tamo će ti se pokazati što treba da činiš' (Dj 9, 6-7). Riječ je o krštenju jer mu ono jedino nedostajae. Inače je dosta naučio i vjerovao da je Nazarenac Gospodin, Sin Božji (Dj 9, 20).“⁶⁷ Feniks predstavlja vjernika koji želi nasljedovati Krista i baštiniti vječni život.

Feniks je ptica koja u poganskoj, ali i u kršćanskoj vjeri simbolizira nadu u vječni život. U egipatskoj mitologiji je feniks ptica koja simbolizira pobjedu života nad smrću, ali u obliku dva egipatska božanstva. Međutim, u kršćanstvu dolazi do jedne nove spoznaje i do jednoga novoga pogleda na pticu feniks, te njegovu simboliku. U kršćanstvu ona predstavlja prije svega Krista i njegovu pobjedu života nad smrću. Simbolizira nadu u vječni život. Feniks je, što je najvažnije i najznačajnije, simbol Krista.

3.1.2. Kopnene životinje

Kopnene životinje i njihova simbolika zastupljene su u poganskim religijama. Pod poganskim religijama u ovom radu imamo u vidu prije svega egipatsku i grčku religiju. Međutim, osim što su zastupljene u poganskim religijama životinje i njihova simbolika zastupljene su i u židovskoj religiji, te u kršćanskoj religiji. Kopnene životinje predstavljaju i simobliziraju one životinje koje žive na kopnu. U djelima i spisima crkvenih otaca imamo zastupljeno mnoštvo kopnenih životinja. Međutim, zbog njihove raznolikosti i brojnosti mi

⁶⁶ Usp. D. TUKARA, *Simbolika životinja u tekstovima sv. Ambrozija*, u: Crkva u svijetu, Vol. 43., No. 4., (prosinac, 2008.), str. 476.

⁶⁷ Usp. K. S. F. TERTULIJAN, *Spis o krstu*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1981., str. 73.

smo se morali odlučiti predstaviti samo neke kopnene životinje u ovome radu. Zbog toga donosimo pregled samo nekih kopnenih životinja.

Životinje i njihova simbolika postoje od kada postoji i ljudski rod. Sama simbolika životinja, a ovdje se obrađuje poglavlje kopnenih životinja, prepoznaje se još kod poganskih naroda. Poganski narodi i njihova religija, egipatska i grčka religija, kroz kopnene životinje predstavljaju i simboliziraju svoja božanstva. „*One su njegovo utočište i izraz božanske moći.*“⁶⁸ Ta poganska božanstva su zapravo preslika, simbol, slika vremenskih uvjeta, ljudskih osjećaja, težnji, ali i razmišljanja. Svako od tih poganskih božanstava zapravo predstavlja određenu pojavu u prirodi, ili pak u ljudskom životu. Najprije ćemo nešto reći o egipatskim kopnenim životinjama. Egipatske kopnene životinje su za Egipćane božanstva. „*Čemu nabrajati mnoštvo životinja što ih štiju Egipćani: gmazove, životinje, zvijeri, ptice, vodene životinje...*“⁶⁹ Ta božanstva imaju tijelo čovjeka, a glavu životinje. U egipatskoj religiji su životinje zapravo božanskoga podrijetla. One predstavljaju i simbol su određenoga egipatskoga božanstva. Također, po uzoru na određeno egipatsko božanstvo, tako i svaka životinja u egipatskoj kulturi poput egipatskog božanstva predstavlja dobro ili zlo. Zbog toga su neke životinje predstavnice dobra, dok su s druge pak strane neke životinje predstavnice zla. Životinje imaju također i veliku ulogu u sahranjivanju faraona. Faraoni se nakon smrti sahranjuju sa određenom životinjom unutar piramide. „*Čak su i sahranjivane zajedno s čovjekom.*“⁷⁰ To u egipatskoj kulturi označava da taj faraon odlazi kod određenoga egipatskoga boga kojega simbolizira ta životinja s kojom je određeni faraon sahranjen. Osim u egipatskoj religiji, životinje imaju jako veliku ulogu i značaj, također i u grčkoj religiji. Grčka religija, također, jako dobro poznaje životinje i njihovu simboliku u svome vjerovanju. Grčki bogovi i božice se prikazuju u simbolici životinja. Osim grčkih bogova i božica u simbolici životinja prikazuju se i njihova djeca. Međutim, sve su to zapravo kumiri, kako to naglašavaju u svojim spisima i djelima crkveni oci. „*Zapravo Božja je mudrost predviđala kako će neki izmišljati ludorije i bogovima nazivati mnoge koji to nisu.*“⁷¹ U grčkoj religiji imamo one bogove, božice, i polu – božanstva koji predstavljaju dobro i zlo. Međutim, razlika između grčkih i egipatskih božanstava je uočljiva. Grčka božanstva, za razliku od egipatskih

⁶⁸ Usp. D. TUKARA, *Simbolika životinja u tekstovima sv. Ambrozija*, u: Crkva u svijetu, Vol. 43., No. 4., (prosinac, 2008.), str. 463.

⁶⁹ Usp. T. ANTIOHIJSKI, *Autoliku*, Crkveni oci 8., Verbum, Split, 2013., str. 24.

⁷⁰ Usp. D. TUKARA, *Simbolika životinja u tekstovima sv. Ambrozija*, u: Crkva u svijetu, Vol. 43., No. 4., (prosinac, 2008.), str. 463.

⁷¹ Usp. T. ANTIOHIJSKI, *Autoliku*, Crkveni oci 8., Verbum, Split, 2013., str. 46. – 47.

božanstava, imaju glavu čovjeka, a tijelo životinje. Također, grčka božanstva koja su rođena s takvim tijelom su zapravo rođena iz nezakonite veze grčkog božanstva i čovjeka, te su dobila glavu čovjeka a tijelo životinje. S druge pak strane, imamo i drugačijih veza iz kojih su se rodila božanstva koja nalikuju na čovjeka - životinju. Zbog toga imamo različitih polu-bogova ili božanstva koja nalikuju na čovjeka - životinju kao što su: Kentauri, Satiri, Minotauri, Meduza, Heribda, Pan, Scila. U židovskoj i kršćanskoj religiji životinje su jako cijenjene. Međutim, za razliku od poganskih životinja i njihove simbolike, to jest egipatske i grčke, životinje u židovskoj i kršćanskoj religiji imaju posebno značenje. Životinje koje se pronalaze u židovskoj i kršćanskoj religiji su zapravo one koje simboliziraju Boga. S druge pak strane, kopnene životinje u židovstvu i kršćanstvu simboliziraju i odnos koji se odvija na relaciji koju čovjek ima prema Bogu. Zatim, to je odnos koji simbolizira odnos između ljudi. Kopnene životinje jer simboliziraju Boga i čovjeka mogu biti s jedne strane one koje predstavljaju dobro. S druge pak strane, to mogu biti one životinje koje predstavljaju i zlo. Zbog toga u židovskoj i kršćanskoj simbolici pronalazimo životinje poput zmijske, ovce, janjeta, svinje, te mnogih drugih životinja koje su predstavnice dobra ili zla. Međutim, zbog njihove brojnosti u djelima i spisima crkvenih otaca mi ćemo ovdje donijeti samo neke od njih.

Kopnene životinje u poganskim religijama, grčkoj i egipatskoj, predstavljaju božanstava, pojave u prirodi, te ljudske osobine. Međutim, s druge pak strane, životinje koje pronalazimo u židovskoj i kršćanskoj religiji predstavljaju nešto sasvim drugo. One predstavljaju odnos koji Bog ima prema čovjeku. To je odnos koji je pun brige i ljubavi. Zatim, to je odnos čovjeka prema Bogu, te čovjeka prema čovjeku. To je međuljudski odnos koji simboliziraju kopnene životinje.

3.1.2.1. Zmija

Zmija je kopnena životinja. S druge pak strane, zmija osim kopnene životinje može biti i vodena, to jest riječna životinja. Po uzoru na crkvene oce i simboliku životinja koju crkveni oci donose u svojim djelima i spisima i mi ćemo ovdje svrstati zmijsku među kopnene životinje, te ćemo donijeti njezinu simboliku.

Zmija je kopnena životinja. Zmija je po svojoj simbolici, a koju nam predstavljaju crkveni oci u svojim djelima i spisima, ona koja simbolizira i predstavnik je zla. Prvi spomen zmijske i njezine simbolike nalazimo u poganskim religijama. Njezin spomen nalazimo u grčkoj i egipatskoj religiji. Zmija u egipatskoj religiji simbolizira egipatsko božanstvo. Zmija

simbolizira egipatskog boga Apopisa. Apopis je egipatski bog noći i zla. On predstavlja iskonsko zlo. „U Egiptu se Apopisa, simbol iskonskog kaosa, prikazivalo u obliku divovske zmije, boga zla i noći. Smatralo ga se smrtnim neprijateljem boga – Sunca Raa, protiv kojeg se svake večeri borio.“⁷² Apopisa se prikazuje u egipatskoj religiji u obliku velike, to jest divovske zmije. Taj bog, to jest zmija, je u djelima i spisima crkvenih otaca zgrčena zvijer. „Unutra nećete naći Boga koga ste tražili i prema kojemu ste hitili. Tu je mačka, krokodil, domaća zmija ili neka takva životinja. Nedostojna je hrama već je za jazbinu, rupu ili gnojište. Egipatski se bog prikazuje na grimiznome pokrivaču kao zgrčena divlja zvijer.“⁷³ Osim u egipatskoj religiji spomen zmije imamo i u grčkoj religiji. Grčka religija je specifična po svojim božanstvima. Međutim, i u grčkoj religiji zmija je ona koja predstavlja i simbol je božanstva. Zmija svoj opis, to jest svoju zlu stranu, nalazi i u grčkim božanstvima. Simbol zmije, to jest lik zmije, donosi nam grčka božica Meduza. Međutim, osim Meduze, predstavnik zla u grčkoj religiji je i Kerber zajedno sa bogom Hadom. Meduza je božica koja ima ljudski oblik. Međutim, Meduza ima glavu koja umjesto kose ima zmije na glavi. „Čudovišta iz grčke mitologije, poput Kerbera ili Meduze, često su imala zmije po cijelome tijelu ili u kosi.“⁷⁴ Po grčkoj mitologiji tko god bi Meduzu pogledao u oči odmah bi ostao skamenjen. S druge pak strane, Kerber je troglavo čudovište – pas koji čuva ulazak u podzemlje gdje stoluje bog podzemlja Had. Zbog svoje zle naravi i Meduza, a zatim i Kerber, te Had su predstavnici zla u grčkoj religiji. Osim u poganskim religijama, to jest u egipatskoj i grčkoj religiji, spomen zmije i njezinu simboliku imamo prikazane i u židovskoj, te u kršćanskoj religiji. Početke govora o zmiji, te o njezinoj simbolici najprije pronalazimo u židovskoj religiji. Ondje je zmija prije svega predstavljena kao ona koja simbolizira zlo. To jest zmija u židovskoj religiji je ona koja simbolizira Sotonu. „U Bibliji Zmija je identificirana sa Sotonom.“⁷⁵ Prvi spomen zmije pronalazimo najprije u Knjizi Postanka. Ondje je zmija prikazana kao četveronožno, ali vrlo lukavo biće. „Zmija bijaše lukavija od sve zvjeradi što je stvorio Jahve, Bog,“ (Post 3, 1) Živjela je u Raju zajedno sa prvim ljudima Adamom i Evom. Međutim, zmija je zbog svoga lukavstva, ali i svoje zle i pokvarene naravi, osuđena na vječno puzanje. „Nato Jahve, Bog, reče zmiji: >>Kad si to učinila, prokleta bila među svim životinjama i svom zvjeradi divljom! Po trbuhu svom puzat ćeš i zemlju jesti sveg života svoga!<<“ (Post 3, 14-15) Zbog čega je zmija prokleta na vječno puzanje? U Raju je

⁷² Usp. D. COLIN, *Rječnik simbola, mitova i legendi*, Naklada Ljevak, Zagreb, 2004., str. 475.

⁷³ Usp. K. ALEKSANDRIJSKI, *Odgovitelj*, Služba Božja, Split, 2006., str. 417.

⁷⁴ Usp. D. COLIN, *Rječnik simbola, mitova i legendi*, Nakla Ljevak, Zagreb, 2004., str. 475.

⁷⁵ Usp. R. IVANČEVIĆ, *Leksikon ikonografije, liturgike i simbolike zapadnog kršćanstva i Uvod u ikonologiju*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1990., str. 592.

Bog, Jahve, zasadio drvo spoznaje dobra i zla sa kojega se nije smijelo jesti. „Jahve, Bog, uzme čovjeka i postavi ga u edenski vrt da ga obrađuje i čuva. Jahve, Bog, zapovijedi čovjeku: >>Sa svakoga stabla u vrtu slobodno jedi, ali sa stabla spoznaje dobra i zla da nisi jeo! U onaj dan u koji s njega okusiš, zacijelo ćeš umrijeti!<<“ (Post 2, 15-17) Međutim, zmija zbog svoga lukavstva i zle naravi nagovori najprije Evu da jede sa toga stabla spoznaje dobra i zla. Potom, Eva daje i Adamu da jede. „Zmija bijaše lukavija od sve zvjeradi što je stvorio Jahve, Bog. Ona reče ženi: >>Zar vam je Bog rekao da ne smijete jesti ni s jednog drveta u vrtu?<< Žena odgovori zmiji: >>Plodove sa stabala u vrtu smijemo jesti . Samo za plod stabla što je nasred vrta rekao je Bog: 'Da ga niste jeli! I ne dirajte u nj, da ne umrete!'76 Potom, zbog zmije, su i Eva i Adam osuđeni. Međutim, Adam i Eva su izgnani iz Raja. „Neprijateljstvo ja zamećem između tebe i žene, između roda tvojega i roda njezina: on će ti glavu satirati, a ti ćeš mu vrebati petu. A ženi reče: >>Trudnoći tvojoj muke ću umnožiti, u mukama djecu ćeš rađati. Žudnja će te mužu tjerati, a on će gospodariti nad tobom.<< A čovjeku reče: >>Jer si poslušao glas svoje žene te jeo sa stabla s kojega sam ti zabranio jesti rekavši: 'S njega da nisi jeo! – evo: Zemlja neka je zbog tebe prokleta: s trudom ćeš se od nje hraniti svega vijeka svog! Rađat će ti trnjem i korovom, a hranit ćeš se poljskim raslinjem. U znoju lica svoga kruh svoj ćeš jesti dokle se u zemlju ne vratiš: ta iz zemlje uzet si bio – prah si, u prah ćeš se i vratiti.<<“ (Post 3, 15-19) Ova prvotna priča o zmiji, to jest o Adamu i Evi, naziva se prvi grijeh. Ta je priča povezana sa kasnijim razvojem događaja koji će se dogoditi u kršćanstvu. Po prvome Adamu, iz Raja, u svijet je ušao grijeh. Međutim, po drugome Adamu, to jest Kristu, u svijet će ući život. „Zbog

⁷⁶ Usp. K. ANTIOHIJSKI, *Autoliku*, Crkveni oci 8., Verbum, Split, 2013., str. 64.

toga, kao što po jednom Čovjeku uđe u svijet grijeh i po grijehu smrt, i time što svi sagriješiše, na sve ljude prijeđe smrt... Doista, do Zakona bilo je grijeha u svijetu, ali se grijeh ne ubraja kad nema zakona. Da, ali smrt je od Adama do Mojsija doista kraljevala i nad onima koji ne sagriješiše prekršajem sličnim kao Adam, koji je pralik Onoga koji ima doći. Ali s darom nije kao s grijehom. Jer ako su grijehom jednoga mnogi umrli, mnogo se obilatije na sve razlila milost Božja, milost darovana u jednom Čovjeku, Isusu Kristu. I dar – to nije kao kad je ono jedan sagriješio: jer presuda nakon jednoga grijeha posta osudom, a dar nakon mnogih grijeha – opravdanjem. Uistinu, ako grijehom jednoga smrt zakraljeva – po jednome, mnogo će više oni koji primaju izobilje milosti i dara pravednosti kraljevati u životu – po Jednome, Isusu Kristu. Dakle, grijeh jednoga – svim ljudima na osudu, tako i pravednost Jednoga – svim ljudima na opravdanje, na život! Doista, kao što su neposluhom jednoga čovjeka mnogi postali grešnici tako će i posluhom Jednoga mnogi postati pravednici. A zakon nadodje da se umnoži grijeh. Ali gdje se umnožio grijeh, nadmoćno izobilova milost: kao što grijeh zakraljeva smrću, da tako i milost kraljuje pravednoću za život vječni po Isusu Kristu Gospodinu našem. “ (Rim 5, 12-21) Osim ovoga spomena zmije i njezine pohlepe i zloće imamo, također, još jedan spomen zmije u židovskoj religiji. Drugi spomen zmije pronalazimo u židovskom putovanju kroz pustinju. Židovi su oslobođeni iz egipatskog ropstva. Zatim, židovski narod prelazi preko Crvenog mora i preko pustinje putuju u Obećanu zemlju. Na tome putovanju židovski narod ujedaju zmije otrovnice. Zbog toga, njihov vođa Mojsije, stavlja mjedenu zmiju na motku. Svatko tko bi bio ujedan od zmije otrovnice i nakon toga pogledao u mjedenu zmiju bio bi izliječen. Zmija koja je od strane Mojsija postavljena na motku zapravo simbolizira raspetoga Krista. Mjedena zmija je oslobađala ujedene Židove od ujeda zmija otrovnica. Tako je raspeti Krist osobađao ljude od ropstva grijeha. Ta mjedena zmija simbolizira ono što će se kasnije dogoditi s Kristom u kršćanstvu. Međutim, ta mjedena zmija, s druge pak strane, simbolizira i onu zmiju iz Raja. Zmija iz Raja je bila omotana oko drveta spoznaje dobra i zla jednako kao što je Mojsije stavio mjedenu zmiju na motku. S te strane, židovska zmija pretkazuje ono što će se dogoditi u kršćanstvu. Zmija je ne samo u židovstvu, već i u kršćanstvu simbol zla. Također, zmija je i simbol Sotone i grijeha. „Po toj Evi, koja je u starini od zmije zavedena bila početak grijeha, zlotvornoga demona koga se naziva i Sotona, koji joj je tada govorio po zmiji i još uvijek djeluje po ljudima koje je opsjeo, naziva se Evanom. Nadalje, demona se prema riječi apodedrakenai naziva i zmajem (draco) jer pred Bogom bježi; naime, u početku je bio anđeo.“⁷⁷ Samom svojom simbolikom, ali i zloćom, zmija povezuje židovsku i kršćansku religiju. „Onda se kao znak vjere postavlja štap

⁷⁷ Usp. T. ANTIOHIJSKI, *Autoliku*, Crkveni oci 8., Verbum, Split, 2013., str. 70.

pretvoren u zmiju i od zmije opet u štap (Izl 4, 2-4). Ta je promjena radi potvrde vjere, a ne radi preobrazbe prirode. Ako je štap izraz kraljevske vlasti, a zmija đavla, to nas upozorava da vjerujemo u onoga kojega su od Boga vjekova htjeli načiniti Belzebulom (Mt 10, 25), ali koji je zatim, od tobožnjeg i takozvanog Belzebula, po preobrazbi uskrsnuća, bio priznat Bogom vjekova, što je i bio. A to biva još pouzdanije i sigurnije u slikovitosti slijedećga znaka, koji također udovoljava i (budućoj) nadi i (prošlom) vremenu. Jer to što je ruka turnuta u krilo poprimila bjelinu snijeg (usp. Izl 4, 6-7), znači da ćemo mi, koji počinemo u krilu naši otaca, to jest Abrahama, Izaka i Jakova (usp. Lk 16, 22), biti prosvijetljeni onda kad sjaj slave i časti prožme našu tjelesnu narav (usp. 1 Kor 15, 54). Da se pak ruka povučena iz krila opet vratila u ono što je bila, uči nas da ono što je taj znak predskazivao nije u vremenu još ostvareno.⁷⁸ Zmija, to jest Sotona, je najprije u židovskoj religiji navodila ljude da čine grijeh. Potom je to nastavila i u kršćanskoj religiji. Zbog ljudskih grijeha Krist je razapet na križ poput mjedene zmije na motku. Razapet je kako bi ljude otkupio od grijeha. „Velika je stvar što se u zgodama patrijarha sve tako zasniva da se ni mjestom, ni vremenom ni načinom ne razlikuje od onoga što se kasnije ispunilo u Gospodinu. U njemu, naime, negdašnji nagovještaj poprima obrise potpune stvarnosti, te se može usporediti sa slikom koja stoji naspram liku što ga predstavlja.“⁷⁹ Kako smo vidjeli, kroz cijelu povijest židovske religije, a potom i kršćanske religije, zmija je simbol lukavosti i zla. To jest simbol je Sotone i grijeha. Zbog toga je i u samim djelima i spisima crkvenih otaca zmija ona koja predstavlja zlo. Crkveni oci naglašavaju da je Krist svojim uskrsnućem pobijedio zlo. „...sklopivši savez s poljskim zvijerima, to jest s ljudima koji su zbog zakona svijeta bili kao podivljali, i s pticama nebeskim, to jest s onima koji žive u ništetnosti i ispraznosti ovoga svijeta, i sa gmazovima zemskim, tj. s onima koji u svom tijelu nose otrovanu i lažljivu dušu. On će, kako to proizlazi iz spomenutih vrsti oružja i imena životinja, satrti luk kod zmija, koplje kod ptica, rat kod zvijeri; on će ukrotiti i smiriti razne nagone ljudskog duha: rat u zvijeri, koplja u ptica, otrove u zmija...“⁸⁰ Međutim, i u kasnijim kršćanskim vremenima, zmija je ona koja nagovara ljude na počinjenje grijeha. „Promotri sada što je đavao izmislio.“⁸¹ Čovjek ima mogućnosti da li slijediti put dobra, to jest Boga, ili pak slijediti put zla, to jest Sotone. Oni koji slijede put zla, to jest Sotone, njih crkveni oci u svojim djelima i spisima nazivaju zmijarima. „Čovječe, ako se ne plašiš pakla, uplaši se njihovih čarolija! Zbog tolike neuzdržljivosti bit ćeš lišen Božje blizine i ostat ćeš bez pomoći odozgor, a bludnica, koja te tako bespomoćna zavede uz pomoć

⁷⁸ Usp. H. POITIERSA, *Rasprava o Starozavjetnim otajstvima*, Crkveni oci i pisci, Zadar, 1969., str. 74.

⁷⁹ Usp. H. POITIERSA, *Rasprava o Starozavjetnim otajstvima*, Crkveni oci i pisci, Zadar, 1969., str. 74. – 75.

⁸⁰ Usp. H. POITIERSA, *Rasprava o Starozavjetnim otajstvima*, Crkveni oci i pisci, Zadar, 1969., str. 82.

⁸¹ Usp. I. ZLATOUSTI, *Brak*, Crkveni oci 12., Verbum, Split, 2017., str. 156.

raznoraznih vradžbina, pripremljenih čarolija i demona koje je prizvala, s lakoćom će ti oduzeti priliku za spasenje, učinivši te predmetom izrugivanja i podsmijeha u cijelomu gradu do te mjere da se nitko neće ni sažaliti nad tvojim trpljenjem. Ta pisano je: >>Tko će žaliti zmijara koga je zmija ujela i one koji se približavaju divljim zvijerima?<<“⁸² Crkveni oci u svojim djelima i spisima govore da osim puta zla čovjek ima izbora slijediti i put dobra. Taj put dobra se naziva još i putem Krista. Čovjek u svome životu zbog svoje grešnosti može počinuti grijeh. Međutim, za taj lijek postoji i protulijek, to jest pokora ili kajanje. Crkveni oci govore da je kajanje za grijeh najbolje kroz suze. Suze su duša čovjeka po crkvenim ocima. Suze čiste čovjeka od grijeha. „...tako biva i sa suzama. Odredimo, dakle, da suze služe samo i jedino za molitvu i preklinjanje; vidjet ćeš koliko su suze poželjne u ta dva slučaja. Ne postoji ništa što bi tako spralo ljagu grijeha kao što to čine suze. Štoviše, suze naš tjelesni izgled čine ljepšim, sklanjajući onoga koji promatra uplakala čovjeka na samilost; suze čovjekovu izgledu daju dostojanstvo. Ne postoji ništa tako slatko i privlačno kao što su to uplakane oči – ta oči su najplemenitiji i najvrsniji dio našega tijela jer su organ duše. Gledajući uplakane oči kao da gledamo uplakanu dušu – to je ono što nas pokreće i dira.“⁸³ Također, grijeha imamo i u Crkvi. Crkva se sastoji od ljudi. Zbog toga u Crkvi ima i pravednika i grešnika. Crkva je tijekom svoga djelovanja na putu čišćenja, to jest na putu prema Kristu. „...tražimo dakle Isusa ondje, gdje ga traži Crkva sveta. Želim reći: po gorama mirisnim, što duševnom veličinom divnih dijela, iz vrhunaca zasluga šire ugodan miris svetog života. Stoga on bježi sa trgova, kloni se sastajališta i buke na forumu, prema onom što je napisano: >>Pohitaj, mili moj, kao srna i jelenče na gorama mirisnim!<< (Pj 8, 14). On je doista nerado viđen od podmuklog poskoka, neprijatelj je zmiji što gmiže po zemlji, i kloni se od paščadi, te boravi jedino na vrhuncu kreposti. Boravi u onim kćerima svete Crkve, koje mogu reći: >>Mi smo Bogu ugodan Kristov miris<< (2 Kor 2, 15). Međutim, jednima, koji su nevjerni, on je miris smrti za njihovu smrt. Drugima, to jest onima koji živom vjerom odišu mirisom Kristovog uskrsnuća, on je miris života za njihov život.“⁸⁴ Crkva se sastoji od ljudi. Neki od njih slijede dobro, a neki zlo. S druge pak strane, neki mogu izreći i laž. „Da je možda Eva šutjela, ostala bi bila zmija bez odgovora, a ne bi se ni Adam prevario (usp. Post 3, 2). Unišla je smrt kroz usta Evina. Isto tako će smrt ući i kroz tvoja, ako lažeš, ili govoriš naduto, ili bez glave i repa, ili ako govoriš kad je vrijeme za šutnju. Drži, dakle, vrata tvojih usana zatvorena, drži pod ključem i predvorje tvoga glasa. Možda će samo onda biti prigodna

⁸² Usp. I. ZLATOUSTI, *Brak*, Crkveni oci 12., Verbum, Split, 2017., str. 83.

⁸³ Usp. I. ZLATOUSTI, *Brak*, Crkveni oci 12., Verbum, Split, 2017., str. 156.

⁸⁴ Usp. SV. AMBROZIJE, biskup milanski. Naučitelj crkve, *Spisi o djevičanstvu*, Symposion, Split, 2001., str. 117.

*da se otvori, kad osjetiš glas Božji i riječ Božju.*⁸⁵ Crkva je na putu čišćenja sve do ponovnog Kristovog dolaska. Međutim, i ti koji lažu kroz suze se pokaju za svoju laž. Zbog toga crkveni oci govore u svojim djelima i spisima da čovjek ne poročno treba naslijedovati Krista. „*Mi se više ne valjamo kao dječica po zemlji niti kao prije poput zmija gmižemo po zemlji. Ne vijugamo cijelim tijelom prema nerazumnim željama. Mišlju smo usmjereni prema gore. Odrekli smo se svijeta i grijeha. Sitnom nogom dotičemo zemlju koliko se čini da smo u svijetu. Hitro hrlimo za svetom mudročću koja se pričinja ludoščću onima koji su se istrošili u zloći.*“⁸⁶ Osim onih koji lažu, na tome putu Crkve, imamo i onih koji su bogati, te se hvastaju sa svojim bogatstvom umjesto da budu ponizni kao što to naučava Sveto Pismo. „*Dotični je čovjek uistinu blažen pa makar da je neznatan, slab i neslavan. On je ipak bogat najuzvišenijim bogatstvom. Čak ako je netko bogatiji od Cinirasa i Midasa, ali je nepravedan i ohol te živi u raskoši grimiza i finoga lana i prezire Lazara bijedan je i žalosno živi te neće ni živjeti. Meni se svakako čini da bogatstvo sličići zmiji. Onome tko je ne zna držati bez štete jer zvijer udaljeno bez pogibelji objesi o vrh repa, ona će se oplesti o ruku i ugristi. Tako je i bogatstvo u stanju da se omota uz svoga iskusnoga i neiskusnoga posjedovatelja. Uza nj se priljubi i ugrize ga. Tako je ako tko bogatstvo ne prezre i ako se njime ne služimo umno da se zvijer obuzda čarobnom Logosovom pjesmom, a sam posjednik ostane bez strasti...*“⁸⁷ S druge pak strane, u krilu Crkve imamo i bludnice. One žive raskalašenim načinom života. Međutim, i te bludnice se mogu pokajati za svoje grijeha, te se preobratiti i naslijedovati put Krista. „*Tako je i sa ženama koje nose zlato. S vještinom uređuju uvojke kose, boju u udubinama obraza i crte očiju. Također bojadišu vlasi i poduzimaju sve druge zle pothvate mekušnosti. Trude se kao uistinu prave Egipćanke da ukrase svoj tjelesni omot i privuku praznovjerne ljubavnike. Međutim, ako netko podigne hramski zastor, mrežu za kosu – velim – te boju, ruho, pozlatu, ličilo, pomasti i, u jednu riječ, sloj nastao od svih tih stvari, taj će se užasnuti. U to sam osvjedočen. Dotični neće naći da unutra obitava znamenita Božja slika. Umjesto nje svetište je duše zauzela bludnica i preljubnica. Ustanovit će se nazočnom istinska zvijer: majmun pomazan otrovnim bjelilom. Tu je i ona lukava zmija koja je žudnjom za ispraznoščću uništila ženinu razumnost te dušu ima za rupčagu. Ta je zavodnica aždaja sve ispunila zlokočnim otrovom napicima i u sve izbljuvala otrov svoje zablude. Žene je preobratile u bludnice jer kičenost nije svojstvena ženi nego bludnici. Te se žene malo uz muževa brinu za domaćinstvo. One odrješuju muževu novčanu kesu. Novce usmjeruju prema požudama da*

⁸⁵ Usp. SV. AMBROZIJE, biskup milanski. Naučitelj crkve, *Spisi o djevičanstvu*, Symposion, Split, 2001., str. 130.

⁸⁶ Usp. K. ALEKSANDRIJSKI, *Odgojitelj*, Služba Božja, Split, 2006., str. 204.

⁸⁷ Usp. K. ALEKSANDRIJSKI, *Odgojitelj*, Služba Božja, Split, 2006., str. 445.

steknu što više svjedoka za to da su tobože lijepe. Ustrajne u kićenju po cijeli dan besposliče s robovima koji su novcem kupljeni...⁸⁸ Crkva u svome krilu osim grijeha, to jest bogatih i bludnica, ima i svoj biser. Biserom Crkva naziva one koje neporočno, čedno i čestito slijede put Krista i bore se za Njega. To su za Crkvu djevice. „*Prema tome je djevičanstvo zatvorena vrata, ograđeni vrt, izvor zapečaćen. Poslušaj, djevice, i pomnjivo otvori uši. Pokrij se velom čednosti, otvori ruku da siromah opazi; zatvori vrata da te zavodnik ne iznenadi; upamti i čuvaj sebe neporočnom. Djevičanstvo je na isti način mladica što klija iz korijena, kako je napisao Izaija: >>Isklijat će mladica iz panja Jišajeva, izdanak će izbiti iz njegova korijena.<< (Iz 11, 1). Ova mladica nije kržljava, nego zdrava; neka je nitko ne spali, da joj ti sačuvaš cvijet. Djevice, budi mladica, pazi da se ne iskriviš i prigneš zemlji; da nikne u tebi cvjetić očeva korijena. Ti si, djevice, vrt ograđen, čuvaj svoje voće; ne dopusti da se ondje ukorijeni trnje, nego neka cvatu tvoji vinogradi. Budi vrt ograđen, neka nitko ne ukloni ogradu tvoje stidljivosti, jer je napisano: >>Tko sruši zid, ujeda ga zmija.<< (Prop 10, 8). Skini je pak samo za onu o kojoj je rečeno: >>Kakav li proder napravi“<< (Post 38, 29). Neka nitko ne poruši tvoj zid, da ne postaneš pogažena. Ti si, djevice, raj, čuvaj se da ne budeš Eva. Ti si zapečaćeni izvor: neka nitko ne pomuti tvoju vodu, da bi uvijek mogla vedra lica motriti svoju sliku. Ti si zatvorena vrata: neka ih nitko ne otvori jer ih je jednom zauvijek zatvorio Sveti i Istiniti, divni ključ Davidov koji otvara i nitko ne zatvara, zatvara i nitko ne otvara. Neka ti On otvori sv. Pismo, a neka ti ga nitko ne zatvori: On te je učinio čistom, neka ti nitko ne pomuti sjaj nevinosti.*“⁸⁹

Zmija je u svim religija bila i jest simbol zla i pomutnje. U poganskim religijama zmija je bila božanstvo. Međutim, u židovskoj i kršćanskoj religiji zmija je ta koja je uzrokovala da na svijet dođe grijeh, te po grijehu smrt. Međutim, kako smo prikazali u ovome radu, u kršćanstvu dolazi Krist koji je bio raspet radi ljudi i grijeha. Krist je onaj koji je otkupio ljudski rod od grijeha i smrti.

3.1.2.2. Lav

Lav je kopnena životinja. Lav kao životinja pronalazi svoju simboliku u poganskim religijama, te u židovstvu i kršćanstvu. Lava crkveni oci opisuju u svojim djelima i spisima.

⁸⁸ Usp. K. ALEKSANDRIJSKI, *Odgojitelj*, Služba Božja, Split, 2006., str. 417. – 418.

⁸⁹ Usp. SV. AMBROZIJE, biskup milanski. Naučitelj crkve, *Spisi o djevičanstvu*, Symposion, Split, 2001., str. 180.

On je za crkvene oce životinja koja simbolizira dobro. S druge pak strane, lav je ona životinja koja po crkvenim ocima simbolizira i zlo.

Crkveni oci kada pišu svoja djela i spise oni donose simboliku lava. Lav simbolizira u židovskoj literaturi odnos Boga prema čovjeku. Međutim, on simbolizira i jednu negativnu stranu, a to je da lav simbolizira Sotonu. S druge pak strane, lav u kršćanskoj literaturi, također, ima dvojaku ulogu. On s jedne strane simbolizira Krista. S druge pak strane, lav je onaj koji simbolizira Sotonu. Međutim, u kršćanstvu je lav onaj koji simbolizira i ljude. To jest, lav simbolizira ljudske napasti, ali i ljudske vrline. Opisujući lava i njegovu simboliku u poganskih naroda crkveni oci ne spominju simboliku lava u poganskih naroda. Usputno donose simboliku, to jest usporedbu kršćanskih kreposti i grčkih kreposti. Donosi se usporedba duše i njezinih vrline. *„Grčki su filozofi rekli da kod mudraca postoje četiri kreposti, što ih latini nazivaju razboritost, jakost, umjerenost i pravednost. Stoga razboritost pripada razumu; jakost ima odvažnost sličnu razdražljivosti, koja potiče na prezir smrti; umjerenost, s vezom božanske ljubavi, i razmatranjem nebeske stvarnosti, ne vodi brigu o osjetilnom uživanju; pravednost zatim, kao uzdignuta na uzvišeno prijestolje, vidi i procjenjuje svaku stvar, i živeći više za drugoga nego za sebe, ne traži mnogo svoju korist, nego opće dobro. Opravdano se daje slika orla pravednoj duši, jer se uzdiže nad svaku zemaljštinu, sva uronjena u kontemplaciju uzvišenih božanskih otajstava. S pomoću pravednosti kupuje slavu uskrsnuća: a u svezi s tim joj je rečeno: >>Ko orulu ti se mladost obnavlja<< (Ps 102, 5).“⁹⁰* Lav u židovskoj religiji predstavlja dobro, ali on je i onaj koji predstavlja i zlo. Crkveni oci u svojim djelima i spisima kada govore o lavu najprije spominju njegovu simboliku kada govore o zlu. Najprije se govori o Danijelovoj sudbini kada je bačen među lavove kako bi ga rastrgali. Međutim, događa se čudo. Kada su lavovi pušteni kako bi rastrgali Danijela oni su učinili baš suprotno. *„Što onda da kažemo, braćo? Zar su Danijela u lavlju jamu bacili ljudi koji se Boga boje?“⁹¹* Crkveni oci govoreći o tome događaju kažu da zla djela čine oni koji se Boga ne boje. Zlodjela čine oni koji su poklonici Sotone. Međutim, treba nasljedovati Krista, te mu biti vjeran. *„Budite natjecatelji, braćo, i puni revnosti u onome što se tiče spasenja. Marno ste proučili sveta Pisma, koja su istinita i dana po Duhu Svetomu. Spoznali ste da u njima ne piše ništa nepravedno ni išta loše. Ne ćete naći da su sveti ljudi otjerali pravedne. Doduše, pravedni su bili progonjeni, ali od nepravednih; bacani su u tamnicu, ali od opakih; kamenovani su, ali od bezbožnih; ubijani su, ali od onih koji bijahu zahvaćeni zlosretnom i*

⁹⁰ Usp. SV. AMBROZIJE, biskup milanski. Naučitelj crkve, *Spisi o djevičanstvu*, Symposion, Split, 2001., str. 145.

⁹¹ Usp. K. RIMSKI, *Pismo Korinćanima*, Apostolski oci II., Verbum, Split, 2010., str. 81.

opakom zavišću. Oni su te patnje slavno podnijeli.... Tko su onda oni koji to učiniše? Ljudi odurni i puni svake zloće toliko bijahu razjareni da su one koji sveto i neporočno služe Bogu bacili na muke ne znajući da je Svevišnji njihov zaštitnik i branitelj onih koji čiste savjesti štiju njegovo sveto ime... Oni pak koji su s pouzdanjem to podnijeli postali su baštinici slave i časti; Bog ih je uzvisio i upisao u spomen – knjigu za vijeke vjekova.“⁹² Osim kod Danijela, također, na još jednome mjestu imamo spomen lava. Na ovome je mjestu lav predstavljen u negativnome kontekstu. Lav je onaj koji simbolizira zlo. On je onaj koji simbolizira tamu, odnosno simbolizira Sotonu. Lav je na ovome mjestu opisan kao onaj koji je zao zbog svoje uznositosti i zloće. On je onaj koji gazi poput grijeha. „Nogom ćeš gaziti lava i ljuticu, zgazit ćeš lavića i zmiju.“ (Ps 91, 13) Međutim, s druge pak strane, ovaj simbolizam lava u kasnijoj kršćanskoj religiji simbolizira Krista. Krist je onaj koji je zgazio svojom nogom lava i ljuticu. Odnosno, Krist je onaj koji je pobijedio Kneza tame, to jest Sotonu. Prorok Ezekiel u svojim viđenjima također govori o lavu i opisuje lava. Lav kod proroka Ezekielia simbolizira čovjekovu dušu. „Spusti se na me ruka Gospodnja. Pogledah, kad ono sa sjevera udario silan vihor, veliki oblak, bukteći oganj, obavijen sjajem, usred njega, usred ognja, nešto nalik na sjajnu kovinu. Usred toga nešto kao četiri bića. (Ez 1, 3)“⁹³ Opisujući ta četiri bića, crkveni oci, a s njima i sam prorok Ezekiel, opisuje čovjekovu dušu. Opisujući nju on kaže da duša posjeduje četiri naklonosti. To su naklonosti koje duša posjeduje na početku svoga savršenstva. „Čuli ste, dakle, za četiri bića. A sad pogledajmo kako su koja opisana. >>Što se tiče izgleda njihova lica sva četvorica su imala lice čovječje; u sva četiri zdesna lice lavlje; u sva četiri slijeva lice volujsko; i lice orlovsko u sva četiri<< (Ez 1, 10).“⁹⁴ Kada čovjekova duša dosegne svoje savršenstvo ona se naziva savršenom dušom. Duše se na početku puta pozivaju u nebo. Međutim, ona savršena duša je već sa božanskom Riječju u nebu. Ta savršena duša posjeduje sve četiri naklonosti. Te naklonosti su kod savršene duše izjednačene sa čovjekom, ali i sa orlom, lavom, te teletom. „Ovdje se zatim u prilici životinja izražavaju različite moći duše: u sličnosti s čovjekom razumna, s lavom razdražljiva, s teletom pohotljiva, a s orlom vidna moć.“⁹⁵ S druge pak strane, vizija proroka Ezekielia se povezuje i sa kršćanstvom. Njegova vizija simbolizira Krista, ali i uskrsnuće mrtvih. Osim u židovskoj

⁹² Usp. K. RIMSKI, *Pismo Korinćanima*, Apostolski oci II., Verbum, Split, 2010., str. 81. – 82.

⁹³ Usp. SV. AMBROZIJE, biskup milanski. Naučitelj crkve, *Spisi o djevičanstvu*, Symposion, Split, 2001., str. 144.

⁹⁴ Usp. SV. AMBROZIJE, biskup milanski. Naučitelj crkve, *Spisi o djevičanstvu*, Symposion, Split, 2001., str. 144.

⁹⁵ Usp. SV. AMBROZIJE, biskup milanski. Naučitelj crkve, *Spisi o djevičanstvu*, Symposion, Split, 2001., str. 145.

religiji koja svoju simboliku lava nadovezuje na kršćansku religiju, također, i u kršćanstvu je jako cijenjena i spominjana simbolika lava. Lav u kršćanskoj religiji je onaj koji je predstavnik zla. U tom slučaju on je predstavnik Sotone. Međutim, lav je predstavnik, to jest simbol Krista. Lav simbolizira Krista i Njegovu veličinu. Lav kada želi uloviti svoj plijen on oko njega hoda u krug. On ga motri. Na poslijetku ga i napada. Tako kao što lav motri i napada svoj plijen tako i Knez tame, to jest Sotona napada ljude. Sotona privlači ljude grijehom te ga predstavlja poput onoga koji je dobar. „*Prijeći ćeš s borbama u svijetu, a nadmašiti ćeš s Kristom, slaveći pobjedu nad svijetom. Čula si da te tvoj Zaručnik spasio od nasrtaja lavljih i leopardskih, što znači od neprijatelja duše.*“⁹⁶ Međutim, Krist je onaj koji je ipak obranio svoga vjernika. To jest Krist je onaj koji je obranio djevicu od nasrtaja lavljih. Osim Sotone, lav i lavlji nasrtaji predstavljaju i bludništvo. S druge pak strane, lav predstavlja i one koji se žele samo okoristiti djevičinim djevičanstvom, te ju nakon toga ostavit na milost i nemilost svijetu. Postiditi ju od srama i neimaštine. Sve te situacije u kojima je lav simbol zla ipak pobijeduje jedan drugi lav, to jest Krist. Krista je onaj koji se brine za vjernika i djevicu, te ih čuva i štiti od napasti. „*Vrijeme je da govorimo, jer je minulo vrijeme šutnje. Krista nam je čekati, jer se Antikrist osilio. Nek pastiri dignu svoj glas jer najamnici pobješkoše. Položimo dušu za ovce jer su tati provalili, a lav obilazi ričući. S ovim riječima iziđimo na mučenje jer se anđeo Sotonin prurušio u anđela Svjetla.*“⁹⁷ Osim onoga koji se nada za nevine lav predstavlja i simbolizira i pohlepu. Kada se govori o lavu i pohlepi crkveni oci tu aludiraju prije svega na bludnice. One su pohlepne u djelima i spisima crkvenih otaca za novcem, za slavom, za svom veličinom ovoga svijeta. „*Najprije bijaše lav lijepe grive. I sada prihvaćam to ukrašivanje. Dlaka brade pokazuje čovjeka. Potom je postao aždaja ili pantera ili velika svinja. Ljubav prema kićenju sklznula se u raskalašenost. To više ne podnosim: čovjek se očituje divljom zvijeri. Zatim je postao voda tekućica i drvo s visokim lišćem. Strasti iszure, užici isteku, ljepota usahne. Brže od lista padne na zemlju kada na nju stanu puhati ljubavni vihor i prisile. Ljepota od raspadljivosti uvene prije nego nastupi jesen. Žudnja se pretvara i oblikuje na sve načine. Želi varati da prekrije čovjeka.*“⁹⁸ S druge pak strane, crkveni oci naglašavaju da onaj koji želi slijediti Krista ne treba se ukrašavati. Njegov najljepši i najsajjniji ukras je njegova duša. Ta duša je čista duša. Kreposna duša. „*Onaj pak čovjek kome je sustanar Logos ne ukrašuje se niti pretvara. Posjeduje Logosov oblik.*

⁹⁶ Usp. SV. AMBROZIJE, biskup milanski. Naučitelj crkve, *Spisi o djevičanstvu*, Symposion, Split, 2001., str. 124.

⁹⁷ Usp. H. POITIERSA, *Rasprava o Starozavjetnim otajstvima*, Crkveni oci i pisci, Zadar, 1969., str. 22.

⁹⁸ Usp. K. ALEKSANDRIJSKI, *Odgojitelj*, Služba Božja, Split, 2006., str. 414.

*Upriličuje se Bogu. Lijep je. Ne uljepšava se. Postoji istinska ljepota. To je Bog.*⁹⁹ Osim bludnosti, lav predstavlja i glumce u kazalištima. Glumci su oni koji se pretvaraju. U glumištima i kazalištima je leglo bludništva, ali i razvrata. Glumci su oni koji po crkvenim ocima ne slijede Krista i Njegov put. „...odvraća od tih poganskih utjecaja, očito ima pred očima igre koje su se odvijale u kazalištu, cirku i amfiteatru... Usprkos tome, nije isključeno da su Augustinove sintae glumci koji na daskama izvode mitološke ratove pune krvi, ubojstava i grabeži.“¹⁰⁰ Glumci su predstavnici zla. Oni su oni koji ljudima donose i prikazuju zlo. Zbog toga su, također, i glumci oni koji napadaju čovjekovu dušu i prizivaju dušu na grijeh. Osim glumaca koje imamo u kazalištima crkveni oci spominju i gladijatore. Gladijatori su oni koji plešu i bore se u arenama kako bi ljudima predstavljali igre pune krvi i ubojstava. Međutim, to je u suprotnosti s onime što naviješta Krist. Crkveni oci se protive takvom načinu izvođenja igara, te predstavljanja ubojstava, preljuba, slave i moći. „Kazalištem se većinom povlače ljudi na zlu glasu. Igraju se djela u kojima je redovito riječ o borbama i ljubavnim spletkama drevnih bogova. Često im je sadržaj oceubojstvo i strasti na zadnjim međama dopuštenoga. Kazalište je puno razvrata. Venerin je hram. Čak se katkad u kazalištu izruguju kršćanska otajstva. Bolje ne stoji ni s amfiteatrom. Spilja je gdje se uvelike žedni za krvlju. Tu se bore gladijatori. Ipak su još kudikamo krvoločnije i neljudskije borbe sa životinjama. Poznata je >>osuda da se iziđe >>pred zvijeri<<. Kažnjenik mora u arenu među razjarene životinje. I dok svjetina urla, zvijeri kidaju i zubima melju osuđenike. Tu također spadaju i uzajamne borbe zvijeri. Lavovi, tigri, medvjedi ili leopardi između sebe se kolju na veliko zadovoljstvo i bučno uživanje razularenoga gledališta. Glasovita je bila borba lovaca i životinja. Lovci su redovito bili zatvorenici i zarobljenici. Sve su navedene igre bile skupe, krvave i opasne.“¹⁰¹ Osim svojih negativnih osobina lav ima i pozitivne osobine, to jest simboliku. Osim Kneza zla, ili Sotone, s druge pak strane lav predstavlja Krista. Krist je onaj koji je veličanstven. Krist se borio za vjernika i štitio ga u nevoljama. On je onaj koji se brine za čovjeka u njegovim poteškoćama. „Sve što je slabašno i blago te mu zbog slabosti treba pomoć ljupko je, milo i ugodno. Bog takvima ne uskraćuje pomoć. Kao što očevi i majke rado gledaju – konji ždrebad, goveda sitnu telad, lav lavića, košuta lane i čovjek djetesce – tako i Otac svega prihvaća one koji njemu pribjegnu. Budući da ih je Duhom ponovno rodio za posinovljenje zna da su blagi. Samo njih ljubi, pomaže, za njih se bori i zato ih naziva djetescem.“¹⁰² Krist je onaj koji je svojim uskrsnućem otkupio čovjeka od grijeha i smrti.

⁹⁹ Usp. K. ALEKSANDRIJSKI, *Odgovornost*, Služba Božja, Split, 2006., str. 414.

¹⁰⁰ Usp. SV. AUGUSTIN, *Poučavanje neupućenih*, Služba Božja, Makarska, 1988., str. 41.

¹⁰¹ Usp. SV. AUGUSTIN, *Poučavanje neupućenih*, Služba Božja, Makarska, 1988., str. 42.

¹⁰² Usp. K. ALEKSANDRIJSKI, *Odgovornost*, Služba Božja, Split, 2006., str. 209.

Krist je onaj lav koji se borio do zadnje kapi krvi za čovjeka. „...pa Krist kad je lav...“¹⁰³ U kasnijim kršćanskim vremenima lav predstavlja djevice, te njihovu borbu. Kako smo već na par mjesta naglasili djevice su suočene s mnogo poteškoća. Zbog toga one trebaju svoga Zaručnika i Zaštitnika kako bi ih obranio u njihovim nevoljama. „Pripazi kolike ti je stvari iznio Duh Sveti svjedočanstvom Sv. Pisma: kraljevstvo, zlato, ljepotu. Kraljevstvo, ili zato što si zaručnica nebeskog Kralja, ili zato što posjeduješ nepobjediv duh, nisi robinja zamamnih naslada, nego ih svladavaš kao kraljica. Zlato, jer kao što se ova kovina nikada ljepše ne sjaji, kao kad je prokušana u vatri, tako i ljepota djevičanskog tijela, preko posvećenja Gospodinu, dobiva na povećanju svoje dražesti. A što se pak odnosi na ljepotu, tko bi mogao ocijeniti dražesniju od one, koja je draga Kralju Neba, odobrena od božanskog Suca, prinesena Gospodinu, i posvećena Bogu; zauvijek zaručnica, zauvijek djevica, tako da ni ljubav nikada ne prestaje, a nije ni na štetu njezine stidljivosti?“¹⁰⁴ Osim što se Krist svom snagom borio za djevicu, tako se i djevica bori cijelim svojim životom za Krista. Ona ga nastoji ne poročno i čisto slijediti. Nastoji mu biti vjerna tijekom cijeloga svojega života poput lava. Međutim, osim što je djevica vjerna svome gospodaru, to jest Kristu i bori se za Njega, jednako tako i Krist se bori za svoje male laviće, to jest djevice. Krist je njihov zaštitnik. On je njihov lav koji ih čuva i štiti u svim njihovim nevoljama i nedaćama s kojima se susreću tijekom svoga čednoga i čestitoga načina života. On je onaj koji im daje snagu i radost kako bi nastavile dalje i borile se. On je ono svjetlo na kraju tunela, njihova radost i nada tijekom njihova zemaljskoga života.

Lav u židovskoj, ali i kršćanskoj religiji i simbolici je onaj koji u velikom broju slučajeva predstavlja i simbolizira zlo. To zlo koje simbolizira lav je simbol Sotone. Međutim, u povezanosti židovske i kršćanske religije i njihove simbolike, ipak to zlo koje predstavlja lav s druge pak strane je mnogostruko nadvladano. Nadvladano je jer predstavlja Krista. Lav predstavlja Kristovu slavu i veličinu. Lav predstavlja Kristovo veličanstvo koje pobijedi svu zloću ovoga svijeta.

¹⁰³ Usp. A. AUGUSTIN, *Protiv laži*, V.B.Z. d.o.o., Zagreb, 2011., str. 77.

¹⁰⁴ Usp. SV. AMBROZIJE, biskup milanski. Naučitelj crkve, *Spisi o djevičanstvu*, Symposion, Split, 2001., str. 36.

3.1.2.3. Jelen

Jelen je kopnena životinja. Njegova simbolika u djelima i spisima crkvenih otaca je jako cijenjena. On je prikazan prije svega kao onaj koji simbolizira Krista, te Kristovu pobjedu nad zlom. Međutim, osim u kršćanskoj religiji jelen je jako cijenjen i u poganskim religijama. Ondje, u poganskim religijama, jelen simbolizira poganska božanstva.

Jelen se kao kopnena životinja u djelima i spisima crkvenih otaca pojavljuje u nekoliko oblika. Prije svega pojavljuje se u simbolici jelena. Zatim, pojavljuje se u simbolici srne. Potom imamo simbol košute. Te na poslijetku imamo simboliku laneta. Jelen je cijenjen naprije u poganskim religijama. Njegov spomen pronalazimo ponajprije u grčkoj religiji. Ondje jelen simbolizira grčku božicu Artemidu. „*Ova se životinja često pojavljuje u mitovima i legendama, a osobito su je štovali u antici, gdje je posvećena božici lova Artemidi (Dijani).*“¹⁰⁵ Artemida je grčka božica lova i zvijeri. Jelen joj je simbol, te se zbog toga jelen s jedne strane smatra i božanstvom u grčkoj religiji. Osim u grčkoj religiji simbolizam jelena pronalazimo i u kršćanskoj religiji. Ponajprije u kršćanskoj religiji jelen simbolizira Krista. S druge pak strane, jelen u simbolici košute simbolizira zapravo Krista koji se brine za vjernika. Krist je onaj koji nikada ne napušta vjernika, pa ni kada je vjernik sagriješio, te se pokajao za svoje grijeh. „*Sve što je slabašno i blago te mu zbog slabosti treba pomoć ljupko je, milo i ugodno. Bog takvima ne uskraćuje pomoć. Kao što očevi i majke rado gledaju – konji ždrebad, goveda sitnu telad, lav lavića, košuta lane i čovjek djetesce – tako i Otac svega prihvaća one koji njemu pribjegu. Budući da ih je Duhom ponovno rodio za posinovljenje zna da su blagi. Samo njih ljubi, pomaže, za njih se bori i zatim ih naziva djetescem.*“¹⁰⁶ Jelen je onaj koji se predstavlja kao gazitelj zmija, to jest jelen je simbol Krista koji je porazio Kneza tame, odsono Sotonu. „*Neka se, dakle, poljska frula dodijeli pastirima, a obična frula ljudima koji su praznovjerni i posve odani čašćenju kumira. Doista ta glazbala treba izbaciti iz trijeznih gozba jer više priliče životinjama nego ljudima, a kod ljudi nerazumnima. Doznao sam da se jeleni očaraju poljskim frulama. Lovci koji ih love glazbom ih dovedu u zamke.*“¹⁰⁷ Krist je onaj koji je zaštitnik braka, to jest bračne vjernosti. „*Doista, postoji otrov u poljupcima bludnice, otrov skriven i nevidljiv. Zašto onda jurcaš za zabranjenim nasladama koje rađaju propast i zadaju neizlječive rane umjesto da živiš razborito i ne podneseš ništa loše? Od svoje žene možeš dobiti i užitak i sigurnost i opuštanje i poštivanje i pohvalu,*

¹⁰⁵ Usp. D. COLIN, *Rječnik simbola, mitova i legendi*, Naklada Ljevak, Zagreb, 2004., str. 198.

¹⁰⁶ Usp. K. ALEKSANDRIJSKI, *Odgojitelj*, Služba Božja, Split, 2006., str. 209.

¹⁰⁷ Usp. K. ALEKSANDRIJSKI, *Odgojitelj*, Služba Božja, Split, 2006., str. 330.

imajući čistu savjest, a bludnica ti donosi gorčinu, silnu štetu i vječnu osudu. Ako te i ne vidi netko od ljudi, savjest te nikada ne će prestati optuživati; kamo god pošao, svugdje će te pratiti optužbe i strašni krici toga neumoljivog tužitelja. Ako netko traži užitak, neka posvema izbjegava blizinu bludnica. Ne postoji ništa tako gorko kao ta navada, ništa sramotnije od takvih odnosa; nema odvratnijega društva od njih. >>Neka je blagoslovljen izvor tvoj i raduj se sa ženom svoje mladosti: neka ti je tako mila košuta i ljupka gazela; pij vodu iz svoje nakapnice i onu što teče iz tvoga studenca.<< Ako posjeduješ izvor čiste vode, zašto hitaš do jame pune mulja koja smrdi na pakao i neizrecivu kaznu? Koja ti je isprika? Koje ti je opravdanje? Ako bivaju kažnjeni i ispaštaju i oni koji prije braka padahu u bludništvo, poput čovjeka koji je na sebe ponovno odjenuo zaprljanu odjeću, još veća kazna slijedi onima koji to čine u braku. U tomu slučaju krivnja je dvostruko ili trostruko veća jer su, hoteći nauživati takve utjehe, zapali u tu nečistoću i taj se grijeh više ne računa samo kao bludništvo nego kao preljub, a to je najodvratniji među grijesima.¹⁰⁸ Krist je i onaj koji je zaštitnik djevice. On ih čuva na njihovom putu svetosti i čistoće, te se brine za njih. „Evo, nema više priče iz basne o promjeni djevice u košutu, nego je stvarna činjenica da je djevojka pretvorena u vojnika.“¹⁰⁹ Osim djevice jelen simbolizira svakoga vjernika koji želi naslijedovati Krista. Na tome putu se Krist brine za svakoga vjernika poput dobrog pastira. „Djevojke, tražimo dakle Isusa ondje, gdje ga traži Crkva sveta. Želim reći: po gorama mirisnim, što duševnom veličinom divnih djela, iz vrhunaca zasluga šire ugodan miris svetog života. Stoga on bježi sa trgova, kloni se sastajališta i buke na forumu, prema onome što je napisano: >>Pohitaj, mili moj, kao srna i jelenče na gorama mirisnim<< (Pj 8, 14). On je doista nerado viđen od podmuklog poskoka, neprijatelj je zmiji što gmiže po zemlji, i kloni se paščadi, te boravi jedino na vrhuncu kreposti. Boravi u onim kćerima svete Crkve, koje mogu reći: >>Mi smo Bogu ugodan Kristov miris<< (2 Kor 2, 15). Međutim, jednima, koji su nevjerni, on je miris smrti za njihovu smrt. Drugima, to jest onima koji živom vjerom odišu mirisom Kristovog uskrsnuća, on je miris života za njihov život. Ovi su mirisne gore jer su primili tijelo našega Gospodina Isusa Krista, te ga obaviješ platnom s mirodijama (usp. Iv 19, 40). Svi, doista, koji povjerovali su u smrt, pokop i uskrsnuće Isusovo. Vršenjem divnih kreposti stigoše do vrhunca prave vjere. Gdje ćemo dakle tražiti Krista? U srcu razboritog svećenika.“¹¹⁰ Jelen predstavlja jednu od cijenjenijih životinja u djelima i spisima crkvenih otaca. Zbog svoje

¹⁰⁸ Usp. I. ZLATOUSTI, *Brak*, Crkveni oci 12., Verbum, Split, 2017., str. 84. – 85.

¹⁰⁹ Usp. SV. AMBROZIJE, biskup milanski. Naučitelj crkve, *Spisi o djevičanstvu*, Symposion, Split, 2001., str. 64.

¹¹⁰ Usp. SV. AMBROZIJE, biskup milanski. Naučitelj crkve, *Spisi o djevičanstvu*, Symposion, Split, 2001., str. 117.

veličanstvenosti on osim što predstavlja djevice, a potom i svakoga vjernika, jelen predstavlja i Krista. Jelen je veličanstvena životinja s jedne strane, a ta veličanstvenost i veličina s druge pak strane predstavlja veličinu i veličanstvenost Krista.

Jelen u poganskim religijama, to jest u grčkoj religiji, je simbol poganske božice Afrodite. Međutim, s druge pak strane, u kršćanskoj religiji jelen ima puno uzvišeniju i značajniju ulogu. Jelen je u kršćanskoj religiji simbol Krista. On je onaj koji simbolizira Onoga koji je gazitelj zmije, to jest koji je pobijedio zlo. Također, jelen je onaj koji simbolizira Krista koji se brine za svakoga vjernika. Krist ne napušta vjernika niti kada je vjernik u nevolji, uvijek je s njim.

3.1.3. Vodene životinje

Vodene životinje su životinje koje žive u vodi. Vodene životinje tema su brojnih religija, te su često simbolizirane kao one koje simboliziraju poganska božanstava ili ljude. S druge pak strane, vodene životinje u monoteističkim religijama predstavljaju i Boga koji se brine za ljude.

Vodene životinje tema su brojnih religija. One simboliziraju ne samo poganska božanstva, nego i u monoteističkim religijama odnos koji se odvija na relaciji Boga i čovjeka, te ljudi međusobno. Zbog toga vodene životinje mogu biti simbol dobra, ali i simbol zla. Prva vodena životinja koju ćemo spomeniti je žaba. Žaba je u egipatskoj religiji simbol dobra. „...valja naglasiti da je u egipatskome panteonu božica – žaba Heket povezana s rođenjem djece.“¹¹¹ Međutim, s druge pak strane, ona je u egipatskoj religiji i simbol zla. „Zbog svog neprekidnog kreketanja i okolnosti da je pošast žaba jedno od egipatskih zala,...“¹¹² U židovskoj religiji žaba je simbol dobra, jer zbog pomora žaba koje je Bog Jahve poslao na egipatski narod, židovski narod je oslobođen od ropstva. „...autori Biblije smatrali su negativnim, pa su je stoga odabrali za drugu od deset pošasti koje je Jahve, posredstvom Mojsijeva glasa i ruku, te štapa Aaronova, bacio na Egipat: >>Onda Jahve reče Mojsiju: 'Reci Aronu neka ispruži svoju ruku sa štapom povrh rijeka, prokopa i jezeraca, i učini da žabe navale na Egipatsku zemlju'<<. Aron pruži svoju ruku povrh egipatskih potoka, rijeka i jezera i koje su >>na koncu pocrkale po kućama, dvorištima i njivama<<... te se >>na hrpe

¹¹¹ Usp. D. COLIN, *Rječnik simbola, mitova i legendi*, Naklada Ljevak, Zagreb, 2004., str. 516.

¹¹² Usp. R. IVANČEVIĆ, *Leksikon ikonografije, liturgike i simbolike zapadnog kršćanstva i Uvod u ikonologiju*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1990., str. 594.

zgrtale<< i >>zemlja se njima usmrdjela<< (Iz 8, 9-10), zapravo bila epidemija koja je pokosila egipatsku novorođenčad. U tom kontekstu plodna žaba ima očito negativne konotacije, na koje često nailazimo u vezi s Majkom Prirodom ili praiskonskim vodama, koje život mogu dati, ali ga i uzeti, koje ga mogu potopiti, uništiti i razoriti.“¹¹³ Uz pomor žaba povezani su i skakavci. Žabe i skakavci su jedno od egipatskih zala koje je Bog Jahve spustio na egipatski narod kako bi oslobodio židovski narod od ropstva. „Zla koja su zadesila Egipat kao kazna što na Mojsijevo traženje faraon nije htio pustiti Izraelce. To su: 1. Nil i sve vode pretvorene u krv; 2. najezda žaba; 3. najezda komaraca; 4. najezda obada; 5. pomor stoke; 6. pošast čireva; 7. prolom tuče; 8. najezda skakavaca; 9. tama; 10. pomor egipatske novorođenčadi.“¹¹⁴ Nakon žaba imamo ribe. Riba u židovskoj religi predstavlja preporođenje. „Jonin silazak u kitov trbuh, u kojem se tri dana i noći nalazi u potpunome mraku, simbolizira povratak izvorima života.“¹¹⁵ U ribi je prorok Jona bio zarobljen tri dana i tri noći. Međutim, osim preporođenja, riba označava u istom trenu i zlo. Jona je bio zarobljen zbog grijeha u ribi kako bi se preporodio. Međutim, Jonino zarobljavanje u ribi simbol je onoga što će se kasnije dogoditi u kršćanstvu. Jonino zatočeništvo u ribi tri dana i tri noći simboliziraju Krista. Krist je uskrsnuo nakon tri dana i tri noći. „Dakako, razdoblje od tri dana i tri noći koje je Jona trebao provesti u kitovu truhu također ima simboličko značenje. Tri je broj sjedinjenja neba i zemlje, čiji je plod duh. To je savršen broj, izraz potpunosti i ispunjenja. Toliko je vremena proteklo i između Kristove smrti i uskrsnuća, kako je i on sam predvidio u obraćanju pisarima i farizejima: >>Kako je Jona bio u utrobi morske nemani tri dana i tri noći, tako će i Sin Čovječji proboraviti u krilu zemlje tri dana i tri noći<< (Mt 12, 40).“¹¹⁶ S druge pak strane, riba u kršćanstvu ima dvojako značenje. S jedne strane riba pisana velikim slovom označava Krista. Krist je predvodnik malih ribica, to jest kršćana koji nasljeđuju Krista. S druge prak strane, riba pisana malim slovom oznčava kršćane. Kršćani ne mogu živjeti na suhome, to jest bez Krista. „No mi, ribice, prema svojoj >>Ribi<< Isusu Kristu, rađamo se u vodi (Iv 3, 5). Drukčije nismo spašeni, osim ako ostanemo u vodi (Iv 3, 5). Tako je ono čudovište, koje nije ni imalo redovito pravo da poučava (1 Tim 2, 12), odlično znalo da ubija ribice vadeći ih iz vode.“¹¹⁷ Oni trebaju svoju veliku ribu koja će ih voditi na putu spasenja. „No, riba se upotrebljava i kao simbol krštenja, jer kao što riba ne može živjeti izvan vode, tako i kršćanin

¹¹³ Usp. D. COLIN, *Rječnik simbola, mitova i legendi*, Naklada Ljevak, Zagreb, 2004., str. 516.

¹¹⁴ Usp. R. IVANČEVIĆ, *Leksikon ikonografije, liturgike i simbolike zapadnog kršćanstva i Uvod u ikonologiju*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1990., str. 201.

¹¹⁵ Usp. D. COLIN, *Rječnik simbola, mitova i legendi*, Naklada Ljevak, Zagreb, 2004., str. 216.

¹¹⁶ Usp. D. COLIN, *Rječnik simbola, mitova i legendi*, Naklada Ljevak, Zagreb, 2004., str. 216.

¹¹⁷ Usp. K. S. F. TERTULIJAN, *Spis o krstu*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1981., str. 45.

može biti spašen samo preko krsne vode.“¹¹⁸ Zbog toga je riba i simbol krštenja. Nakon krštenja kršćani postaju ribice koje slijede Krista. Međutim, razdoblje prije krštenja je razdoblje grijeha. Krist kao ribar mrežama hvata ribice iz tame, te ih izvodi na put svjetla.

Vodene životinje u svim religijama imaju svoje značenje i simboliku. Simbolika vodenih životinja ponekad predstavlja dobro, a ponekad zlo. Žabe, kako smo prikazali u ovome kratkome uvodu, predstavljaju u egipatskoj religiji i dobro i zlo. S druge pak strane, u židovskoj religiji žabe su simbol dobra. Riba u židovskoj, ali i u kršćanskoj religiji simboliziraju dobro, odnosno brigu Boga za svoj narod.

3.1.3.2. Žaba

Žaba je vodena životinja. Govor i simbolika o žabama, to jest žabi, poznata je u mnogim religijama. Žaba je u egipatskoj religiji ona koja simbolizira egipatsko božanstvo. S druge pak strane, u židovskoj religiji žaba je ona koja simbolizira židovskog Boga Jahvu koji je Onaj koji pazi i čuva židovski narod.

Žaba je po svojim karakteristikama vodena životinja. Ona živi u vodi, to jest u barama i jezerima. Također, žaba voli i tamna, te sjenovita područja. Međutim, u religijama i vjerovanjima žabe se povezuju i simboliziraju božanstva ili Boga. Žaba se u egipatskoj religiji spominje poput one koja simbolizira egipatsku božicu – žabu Heket. Heket je po egipatskim vjerovanjima egipatska božica – žaba koja je zaslužna kao božica za rođenje djece. „...valja naglasiti da je u egipatskome panteonu božica – žaba Heket povezana s rođenjem djece.“¹¹⁹ S te strane je žaba u egipatskom vjerovanju ona koja simbolizira dobro. Međutim, žaba je u egipatskoj religiji i ona koja simbolizira zlo. Egipatska božica – žaba Heket osim što donosi život, ona ga jednako tako i oduzima. „...pošast u boliku žaba koje su izvirale iz egipatskih potoka, rijeka i jezera i koje su >>na koncu pocrkale po kućama, dvorištima i njivama<<... te su se >>na hrpe zgrtale<< i >>zemlja se njima usmrđjela<< (Izl 8, 9-10), zapravo bila epidemija koja je pokosila egipatsku novorođenčad. U tom kontekstu plodna žaba ima očito negativne konotacije, na koje često nailazimo u vezi s Majkom Prirodom ili praiskonskim vodama, koje život mogu dati, ali ga i uzeti, koje ga mogu potopiti, uništiti i razoriti.“¹²⁰ Zbog

¹¹⁸ Usp. R. IVANČEVIĆ, *Leksikon ikonografije, liturgike i simbolike zapadnog kršćanstva i Uvod u ikonologiju*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1990., str.

¹¹⁹ Usp. D. COLIN, *Rječnik simbola, mitova i legendi*, Naklada Ljevak, Zagreb, 2004., str. 248.

¹²⁰ Usp. D. COLIN, *Rječnik simbola, mitova i legendi*, Naklada Ljevak, Zagreb, 2004., str. 248.

toga je žaba u egipatskoj religiji, s druge strane, simbol zla. Smatra se u egipatskome vjerovanju da je najezdu žaba poslala na zemlju egipatska božica – žaba Heket. Međutim, ta priča o žabama zapravo simbolizira i povezana je s još jednom pričom. Ona je povezana s židovskim narodom i njihovim izbavljenjem iz egipatskog ropstva. Bog Jahve, koji se brine i čuva židovski narod, poslao je na egipatski narod egipatska zla. To je učinio zbog toga što egipatski faraon nije želio pustiti židovski narod iz egipatskoga ropstva. Jedno od tih egipatskih zala je i najezda žaba, ali i pomor novorođenčadi. „*Primitivan oblik života koji simbolizira žaba autori Biblije smatrali su negativnim, pa su je stoga odabrali za drugu od deset pošasti koje je Jahve, posredstvom Mojsijeva glasa i ruku, te štapa Aaronova, bacio na Egipat: >>Onda Jahve reče Mojsiju: 'Reci Aronu neka ispruži svoju ruku sa štapom povrh rijeka, prokopa i jezeraca, i učini da žabe navale na egipatsku zemlju'*<<. Aron pruži svoju ruku povrh egipatskih voda, i žabe iziđoše i prekriše zemlju egipatsku<<. (Izl 8, 1-2)¹²¹ Zbog toga u židovskome narodu žaba ima drugačiju simboliku nego je to u egipatskome narodu. Žaba u židovskome narodu je simbol Boga. Pomoću žaba, ali i egipatskih zala koje je poslao Jahve Bog, židovski narod je izbavljen iz egipatskoga ropstva. „*Zla koja su zadesila Egipat kako kazna što na Mojsijevo traženje faraon nije htio pustiti Izraelce. To su: 1. Nil i sve vode retvorene u krv; 2. najezda žaba; 3. najezda komaraca; 4. najezda obada; 5. pomor stoke; 6. pošast čireva; 7. prolom tuče; 8. najezda skakavaca; 9. tama; 10. pomor egipatske novorođenčadi.*“¹²² To jest ona je simbol nade i spasa. Ona je simbol dobra, to jest simbol je Boga Jahve. U kršćanskoj religiji žabe su one životinje koje simboliziraju zlo. One su simbol ljudi koji slijede put zla. Zbog toga su žabe simbol Sotone. Žabe predstavljaju i simboliziraju ljude koji su odani bludu, ne poštuju otajstva kršćanstva, nepošteni su, varalice su, preljubnici, razvratnici. „*Apostol kaže: >>Znajte dobro to da nijedan bludnik niti nečist čovjek ili pohlepni – on je poklonik kumira – ne posjeduje baštinu u Kristovu i Božjemu kraljevstvu<< (Ef 5, 5). One pak žene uživaju u posjećivanjima raskalašenih ljudi. K njima zalaze mnoštva bludnika razuzdana jezika. Nečisti su tijelom i nečista su izražavanja. Ponašaju se muško u svrhu razuzdane pripomoći. Poslužitelji su za razvod braka. Oni se grohotom smiju i slatko šapuću. Isto tako kroz nos s ciljem razvrata izvode bludni raskalašeni zvuk. Nastoje razuzdanim riječima i tjelesnim pokretima navesti na nasladu i izazvati na smijanje što prethodi bludu. Ponekada se dotični muškarci raspale srdžbom što nadode. Tako je bilo da su i sami bludnici ili se na propast takmiče s hrpom pokvarenjaka. Tada poput žaba krekeću kroz*

¹²¹ Usp. D. COLIN, *Rječnik simbola, mitova i legendi*, Naklada Ljevak, Zagreb, 2004., str. 248.

¹²² Usp. R. IVANČEVIĆ, *Leksikon ikonografije, liturgike i simbolike zapadnog kršćanstva i Uvod u ikonologiju*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1990., str. 201.

*nos. Kao da su u nosnice za stanovnika prihvatili gnjev!*¹²³ Ti ljudi krekeću poput žaba na bogoslužju i izazivaju nered. „Dosta se proširio govor kako je neki pobožni svećenik ušutkao mnoštvo žaba dok su svojim kreketanjem zaglušivale vjernike skupljene na bogoslužje. Zapovijedio im je da imaju poštivanje prema svetim otajstvima pa su odmah prestale grajati. Močvare se dadu ušutkati, a zar da ljudi neće šutjeti? Životinje, lišene razuma, poštivaju što im je po naravi nepoznato, pa zar će se ljudi toliko pokazati nepristojnima uskraćivanjem šutnje, što je potrebna za skladno pjevanje?”¹²⁴ Ometaju kršćansko bogoslužje, te ne poštuju kršćanska otajstva niti molitvu, niti zajedništvo. Dolaze samo radi ometanja i izrugivanje kršćanskog bogoslužja, jedinstva, te zajedništva. Žabe zbog toga u kršćanskoj religiji predstavljaju zlo, to jest predstavljaju one ljude koji se protive kršćanskim odredbama. To su ljudi koji slijede put zla. Takvi ljudi premda slijede put zla oni se ipak mogu i preobratiti. Njima Gospodin daje šansu da se preobrate i slijede put dobra.

Žabe u poganskim religijama, to jest u egipatskoj religiji simboliziraju egipatsku božicu – žabu Heket. Zbog toga su s jedne strane žabe one koje donose dobro, to jest život. S druge pak strane, žabe su one koje predstavljaju smrt. U židovskoj religiji žaba je vezana uz život. Žaba je ona koja je simbol izbavljenja, života i radosti. Međutim, u kršćanskoj religiji imamo negativan spomen žabe. Žaba je ona koja je prikazana negativno. Predstavnik je zla, to jest Sotone.

3.1.3.2. Riba

Riba je vodena životinja. Riba živi u slatkim vodama, to jest u rijekama i jezerima, te u slanim vodama, odnosno u morima. Pod naslovom ribe donosimo simboliku riba, te njihovo značenje u djelima i spisima crkvenih otaca. Osim toga, simbolika riba se pronalazi i kod poganskih naroda. Tu simboliku riba donose nam crkveni oci u svojim djelima i spisima. O simboli riba crkveni oci ponekad govore općenito o ribama. Međutim, ponekad crkveni oci donose točno određene ribe poput kita, srdele, jegulje, te mnogih drugih riba.

Simbolika riba započinje sa simbolikom koja se nalazi u poganskim religijama. U poganskim religijama, to jest u egipatskoj i grčkoj religiji, ribe predstavljaju božanstva. Crkveni oci takova božanstva nazivaju rođenim božanstvima koja će propasti, odnosno

¹²³ Usp. K. ALEKSANDRIJSKI, *Odgovitelj*, Služba Božja, Split, 2006., str. 439.

¹²⁴ Usp. SV. AMBROZIJE, bisku milanski. Naučitelj crkve, *Spisi o djevičanstvu*, Symposion, Split, 2001., str. 78.

kumirima. „*A protiv onih (bogova) za koje se govori da su rođeni reče: >>Ako je rođen, svakako će i propasti; ne može (Bog) od čovjeka i žene postati. Ta samo jedan je Bog svevišnji, koji stvori nebo, i sunce, i zvijezde, i mjesec,...*“¹²⁵ U egipatskoj religiji najprije imamo spomen jegulje. Jegulja je u egipatskoj religiji isto što i zmija, to jest jegulja je simbol zmije. „*Za drevne je Egipćane zmija – a jednako tako i jegulja – bila stvorenje podzemlja.*“¹²⁶ Jegulja je po egipatskom vjerovanju ona koja se pojavila kao božanski simbol praiskonskog života. Odnosno jegulja se pojavila iz voda kaosa kao jedan od oblika života. „*Povezivali su je s procesom stvaranja, bila je božanski simbol praiskonskog života koji se pojavio iz voda kaosa.*“¹²⁷ S druge pak strane, jegulja simbolizira egipatsko božanstvo. Ona je simbol egipatskog boga Ozirisa. Zbog toga je jegulja riba koja je simbol zla i podzemlja. Osim jegulje koja simbolizira zlo, to jest egipatskog boga podzemlja Ozirisa, također se u egipatskoj religiji pojavljuje i kit. Kit je u egipatskoj religiji simbol egipatske božice Izide. Kit se u egipatskoj religiji smatra čudovištem. Kita, poput čudovišta, šalju egipatski bogovi kako bi kaznili egipatski narod za grijeh. Izida je božica – majka, te ona šalje kitove ljudima zbog njihova neposluha. „*U tom je smislu kit još jedan simbolički prikaz velike božice – majke – egipatske Izide,...koja daje život, ali ga bez upozorenja može i uzeti.*“¹²⁸ Jednako kako božica – majka Izida daje život ljudima, ona ga jednako tako i oduzima od ljudi. „*...u prošlosti tu glomaznu životinju smatrali neprijateljski nastrojenim i nadnaravnim bićem koje su bogovi poslali kako bi kaznili smrtnike. Prkoseći bogovima, ljudi su kitove počeli loviti.*“¹²⁹ Zbog čega su ljudi smatrali kita čudovištem? Ljudi su s vremenom započinjali prkos bogovima. Protivili su se njihovim naredbama, te vjerovanju. Također, su počeli i loviti kitove. Zbog njihova neposluha božica Izida šalje morska čudovišta, to jest kitove, mornarima i moreplovcima kako bi ih kaznila za grijeh i neposluh. Kitovi su slušali naredbe božice – majke Izide i lomili brodove mornara. S druge pak strane, zbog kitova koji su lomili brodove mornari su ih proglasili čudovištima i neprijateljima. Međutim, osim u egipatskoj religiji, spomen riba također imamo i u grčkoj religiji. Riba u grčkoj religiji simboliziraju grčku božicu Demetru. U grčkoj religiji je božica Demetra ona koja daje život, ali i ona koja ga oduzima. „*U tom je smislu kit još jedan simbolički prikaz velike božice – majke – ...grčke Demetre,...koja daje život, ali ga bez upozorenja može i uzeti.*“¹³⁰ Međutim, s vremenom su

¹²⁵ Ups. T. ANTIOHIJSKI, *Autoliku*, Crkveni oci 8., Verbum, Split, 2013., str. 83.

¹²⁶ Usp. D. COLIN, *Rječnik simbola, mitova i legendi*, Naklada Ljevak, Zagreb, 2004., str. 197.

¹²⁷ Usp. D. COLIN, *Rječnik simbola, mitova i legendi*, Naklada Ljevak, Zagreb, 2004., str. 197.

¹²⁸ Usp. D. COLIN, *Rječnik simbola, mitova i legendi*, Naklada Ljevak, Zagreb, 2004., str. 217.

¹²⁹ Usp. D. COLIN, *Rječnik simbola, mitova i legendi*, Naklada Ljevak, Zagreb, 2004., str. 216.

¹³⁰ Usp. D. COLIN, *Rječnik simbola, mitova i legendi*, Naklada Ljevak, Zagreb, 2004., str. 217.

Ljudi počeli prkositi bogovima. Jednako kao što se to događalo i u egipatskoj religiji. Ljudi su počeli biti zli. Počeli su loviti ribe, odnosno prije svega kitove. Demetra zbog ljudskoga grijeha, neposluha i zloće daje kitovima naredbu da uništavaju brodove mornarima koji ih love. To je trebalo mornare osvijestiti da započnu ponovno slušati bogove i moliti im se, kako bi se vratili na put vjere. Međutim, moreplovci su zbog toga što su kitovi uništavali njihove brodove smatrali kitove čudovištima i neprijateljima. S druge pak strane, osim u poganskim religijama, to jest u egipatskoj i grčkoj religiji, spomen riba nalazimo i u monoteističkim religijama. Simbolika i govor o ribama u monoteističkim religijama, židovskoj i kršćanskoj religiji, je znatno povezanija. Simbolika riba u ove dvije religije je nerazdvojna. Zbog toga najprije polazimo od simbolike životinja, to jest riba, u židovskoj religiji. U židovskoj religiji najprije imamo općeniti spomen morskih životinja, te morskih čudovišta. Zatim, imamo spomen kita. Kit se veže uz simboliku i priču o Joni koji je bio zarobljen u utrobi kita. S druge pak strane, u kršćanskoj religiji nailazimo najprije na općeniti spomen riba. Zatim, imamo spomen određenih riba poput jegulje, srdele, te drugih riba. Međutim, mi ćemo u ovome radu donijeti samo spomen nekih riba koje su nam važne za ovaj rad. Simbolika životinja, to jest u ovome slučaju riba, je nerazdvojna u židovskoj i kršćanskoj religiji. Najprije imamo spomen i simboliku riba u židovskoj religiji, te zatim u kršćanskoj religiji. Simbolika riba u židovskoj religiji simbolizira ono što će se dogoditi sa ribama općenito, te sa određenim ribama pojedinačno u kršćanskoj religiji. *„...da je sve 'što se napisalo' u Svetome pismu 'bilo naša slika'. Sve se u Starome zavjetu zbililo 'u slici' koja se odnosila 'na nas za koje je nastupio konac vijekova'...Cijeli je Stari zavjet u svim dijelovima zapravo 'znamen duhovnih zbilja'.*¹³¹ U židovskoj religiji sama simbolika životinja započinje sa Knjigom postanka. Ondje je naglašeno da je Bog Jahve kod stvaranja svijeta najprije stvorio morska stvorenja. Zatim, je u tome istome danu stvorio i morska čudovišta, to jest morske nemani. *„Ta sam se Stvoritelj i Gospodar svega raduje u svojim djelima. Nebesa je učvrstio svojom svevišnjom i neizmjernom moći i uresio ih svojom nedokučivom mudrošću; kopno je odijelio od vode koja ga optječe i utvrdio ga na čvrstu temelju svoje volje; svojom je zapovijeđu stvorio životinje koje žive na zemlji; i more kao i živa bića u njemu također je, stvorivši ih, svojom moću omeđio.*¹³² U morima je stvorio Jahve Bog i kita. Kit je u židovskoj religiji vezan uz priču i simboliku Jone. Jona je onaj koji predstavlja i simbolizira grešne ljude. Zbog grijeha je bio zarobljen u utrobu kita kako bi se preobratio, te kako bi se vratio izvorima vjere. *„Jonin silazak u kitov trbuh, u kojem se tri dana i noći nalazi u potpunome mraku, simbolizira*

¹³¹ Usp. SV. AUGUSTIN, *Poučavanje neupućenih*, Služba Božja, Makarska, 1988., str. 53.

¹³² Usp. K. RIMSKI, *Pismo Korinćanima*, Apostolski oci II., Verbum, Split, 2010., str. 70. – 71.

povratak izvorima života. ¹³³ Jona je u utrobi kita proboravio tri dana i tri noći. U utrobi kita se Jona trebao preobratiti. Zarobljen je u utrobi kita na zapovijed Boga Jahve, te je jednako tako i pušten iz utrobe kita na zapovijed Boga Jahve. „>>Iz utrobe riblje stade ona moliti Jahvu,, Boga svojega... Tada Jahve zapovijedi ribi, i ona izbljuva Jonu na obalu<< (Jona 2, 1 – 2,11). ¹³⁴ Razdoblje prije zarobljavanja Jone u utrobu kita označava razdoblje grijeha. Zatim, razdoblje Jonina boravka u utrobi kita simbolizira vrijeme razmišljanja, vrijeme preobrazbe, vrijeme prosvjetljenja i ponovnog vjerovanja u Boga Jahvu. „Simbolički se ta legenda odnosi na obred zrelosti ili inicijacije, nužne regresije kojoj se pojedinac podvragava kako bi postigao duhovni razvoj.“ ¹³⁵ Te naposljetku, vrijeme poslije puštanja Jone iz utrobe kita predstavlja i simbolizira vrijeme vjere u Boga Jahvu. To je vrijeme preobraćenja i vjere. Međutim, osim toga što je ta priča o Joni bitna za židovsku religiju ona je bitna i za kršćansku religiju. Priča o Joni simbolizira ono što će se kasnije dogoditi s Kristom u kršćanskoj religiji, to jest Jona simbolizira Krista. Razdoblje prije Jonina zarobljavanja u utrobu kita simbolizira u kršćanskoj religiji vrijeme grijeha. Voda koja je bila u kitovoj utrobi zapravo simbolizira vodu krštanja kojom su bili kršteni vjernici, to jest kršćani koji slijede Krista. Zatim, razdoblje od tri dana, te tri noći simbolizira zapravo vrijeme koje je Krist proveo u grobu, te nakon toga uskrsnuo. „Dakako, razdoblje od tri dana i tri noći koje je Jona trebao provesti u kitovu trbuhu također ima simboličko značenje. Tri je broj sjedinjenja neba i zemlje, čiji je plod duh. To je savršen broj, izraz potpunosti i ispunjenja. Toliko je vremena proteklo i između Kristove smrti i uskrsnuća, kako je i on sam predvidio u obraćanju pisarima i farizejima: >>Kako je Jona bio u utrobi morske nemani tri dana i tri noći, tako će i Sin Čovječji proboraviti u krilu zemlje tri dana i tri noći<< (Mt 12, 40). ¹³⁶ Također, s druge pak strane, ta tri dana i tri noći u utrobi kita simboliziraju i vrijeme katekumenata ili priprave na krštanje. To je vrijeme kada su vjernici ispitivani o vjeri, te pristupaju i postupno dobivaju uvid u određena krsna otajstva. „No, riba se upotrebljava i kao simbol krštenja, jer kao što riba nemože živjeti izvan vode, tako i kršćanin može biti spašen samo preko krsne vode.“ ¹³⁷ Vrijeme nakon puštanja Jone iz utrobe kita je vrijeme nade. To je vrijeme Kristova uskrsnuća. Ali također to je i vrijeme nade u život vječni. To je vrijeme koje simbolizira nadu u Kraljevstvo Božje. Iz svega ovoga vidimo koliko je zgoda Jone i njegova zarobljavanja u utrobu kita jako simbolički povezana

¹³³ Usp. D. COLIN, *Rječnik simbola, mitova i legendi*, Naklada Ljevak, Zagreb, 2004., str. 216.

¹³⁴ Usp. D. COLIN, *Rječnik simbola, mitova i legendi*, Naklada Ljevak, Zagreb, 2004., str. 216.

¹³⁵ Usp. D. COLIN, *Rječnik simbola, mitova i legendi*, Naklada Ljevak, Zagreb, 2004., str. 216.

¹³⁶ Usp. D. COLIN, *Rječnik simbola, mitova i legendi*, Naklada Ljevak, Zagreb, 2004., str. 216.

¹³⁷ Usp. R. IVANČEVIĆ, *Leksikon ikonografije, liturgike i simbolike zapadnog kršćanstva i Uvod u ikonologiju*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1990., str. 509.

sa kršćanstvom i Kristom. Jonina je priča ako možemo tako reći jedan od kamena temeljaca u židovskoj religiji onoga što će se dogoditi s Kristom u kršćanskoj religiji. Ribe, to jest vodene životinje i nemani, koje spominju crkveni oci u svojim djelima i spisima su jednim svojim dijelom predstavici zla. S druge pak strane, ribe su i predstavnici dobra. Vodene životinje, te nemani simboliziraju zlo i Sotonu. „*Stoga su zvjerad slika nekih ljudi koji Boga ne znaju, žive bezbožno, stalo im je do zemaljskoga i ne obraćaju se.*“¹³⁸ Tomu je tako jer su morskse životinje i nemani bili pod utjecajem čovjeka. Čovjek je bio grešan, te je svoj grijeh prenio i na vodene životinje i nemani. „*Životinje (thezia) se zovu zvijeri prema tome što ih se lovi (theriousthai), a ne što bi od početka bile zle ili okrutne. Doista, u početku Bog nije stvorio ništa zlo nego sve bijaše dobro i veoma dobro; međutim, čovjekov ih je grijeh učinio zlima; naime čovjekovim prekršajem i one su se zajedno s njim okaljale grijehom. Kao kada se gospodar kuće ispravno ponaša, onda i sluge ispravno žive; ali ako gospodar bude griješio, jednako će griješiti i sluge. Na isti se način dogodilo kada je čovjek, gospodar sagriješio, s njim je sagriješilo i ono što mu bijaše podloženo. Kada se čovjek vrati svojem prirodnom stanju i ne bude više griješio, i zvijeri će se vratiti u prijašnju pitomost.*“¹³⁹ Neke od tih morskih životinja koje simboliziraju zlo su kit, srdela, te jegulja koje ćemo spomenuti u ovome radu. „*Ta bolest u mene ulijeva sućut, a oni se ne srame veličati te svoje raskoši. Posve su obuzeti ugorima u Sicilijanskome tjesnacu, jeguljama u Meandru, jarićima na Melosu, muljima na Skijatu, peloridskim školjkama, abidskim kamenicama. Također po strani ne ostavljaju srdele s Lipare ni mantinišku repu kao ni askransku blitvu. Jednako potražuju metimške mekušce i bradate atičke puzavce, dafnijske drozdove i smokve nalik lastavicama. Zbog njih je bjesomučni Perzijanac s pet miliona ljudi putovao u Grčku.*“¹⁴⁰ Međutim, ribe simboliziraju i dobro. Ribe su predstavnici dobra, to jest Boga. Ribe u kršćanskoj religiji ako su pisane malim slovom simboliziraju vjernike – kršćane. Međutim, riba ako je pisana velikim slovom simbolizira Krista. Ribe – vjernici trebaju svoga vođu, to jest trebaju Krista, veliku ribu. Krist ribe izvlači iz mora zla s mrežom. „*Logos sve čini: uči i odgaja. Konjem se upravlja uzdom, volom jarmom. Zvijer se hvata mrežom. Čovjek se preobrazuje Logosom koji po njemu pripitomljuje životinje, lovi ribe i dovlači ptice. Logos zapravo pravi uzdu konju, jaram volu, mrežuu zvijeri, trstiku ribi, zamku ptici. Logos ravna gradom, obrađuje zemlju, vodi, pomaže i sve stvara: >>On je sazdao i zemlju i nebo i more i sve zvijezde koje su kruna neba<<.*“¹⁴¹ Međutim, na tome putu izvlačenja imamo i Sotonu. On ribe izvlači iz mreže i

¹³⁸ Usp. T. ANTIOHIJSKI, *Autoliku*, Crkveni oci 8., Verbum, Split, 2013., str. 57.

¹³⁹ Usp. T. ANTIOHIJSKI, *Autoliku*, Crkveni oci 8., Verbum, Split, 2013., str. 57. – 58.

¹⁴⁰ Usp. K. ALEKSANDRIJSKI, *Odgojitelj*, Služba Božja, Split, 2006., str. 291.

¹⁴¹ Usp. K. ALEKSANDRIJSKI, *Odgojitelj*, Služba Božja, Split, 2006., str. 501. – 502.

ponovno ih povlači u dubine zla i tame. „Tako je ono čudovište, koje nije ni imalo redovito pravo da poučava (1 Tim 2, 129, odlično znalo da ubija ribice vadeći ih iz vode.“¹⁴² Sotona se zbog toga naziva i čudovištem koje odvlači ribe iz mreže dobra u dubine tame i zla. Zbog toga se ribice – vjernici u svome životu moraju opredijeliti da li će slijediti put dobra ili put zla. Oni su cijeloga svoga života na raskršću dva puta. Puta dobra i puta zla. Međutim, na tome putu imamo i kita. Kit predstavlja, to jest simbolizira razdoblje obraćenja koje se događa kod vjernika. Ribice su u kitovoj utrobi uronjene u vodu. Tako su i vjernici uronjeni u vodu prilikom krštenja. Međutim, vjernici moraju prije krštenja proći kroz iskušenja i testove. Ta iskušenja koja se nalaze na putu svakoga vjernika predstavljaju utrobu kita. Ondje se vjernici opredjeljuju da nasljeđuju cijelim svojim životom Krista. Dolazi u utrobi kita do preporođenja, opredjeljenja za Krista. U utrobi kita dolazi do krštenja. Voda u utrobi kita simbolizira vodu krštenja kojom su kršteni vjernici koji nasljeđuju Krista. Nakon izlaska iz utrobe kita ribice su preporođene. Ribice su krštene. Te ribice simboliziraju vjernika nakon krštenja koji je primio darove Duha Svetoga. „No mi, ribice, prema svojoj >>Ribi<< Isusu Kristu, rađamo se u vodi (Iv 3, 5). Drukčije nismo ni spašeni, osim ako ostanemo u vodi (Iv 3, 5).“¹⁴³ Također, treba reći što simbolizira boravak Jone u utrobi kita. Jona je u utrobi kita boravio tri dana i tri noći. To je vrijeme kada se sjedinilo nebo i zemlja. Odnosno to je simbol Kristovog uskrsnuća. Simbol nade u vječni život i Kraljevstva Božijega. Krist kada je razapet na križ on je umro. Nakon toga je skinut sa križa te položen u grob. Krist je u grobu boravio tri dana, te tri noći. Potom je uskrsnuo. Zbog toga Jonina tri dana i tri noći boravka u utrobi kita zapravo simboliziraju Kristovu smrt, te naposljetku Kristovo uskrsnuće. Osim toga treba reći što u kasnijoj kršćanskoj religiji predstavljaju morske nemani i ribe. U djelima i spisima koje nam donose crkveni oci vodene nemani su one koje predstavljaju zlo. To jest vodene nemani su predstavnici i simboli Sotone. Vodene nemani označavaju grijeh u kojega ljudi zapadaju zbog svoje zloće, zavisti, častohleplja,... S druge pak strane, ribice predstavljaju i simboliziraju vjernike koji slijede Krista. Riba simbolizira Krista koji izvlači ribice sa svojom mrežom iz tame i zla na put dobra. „Stoga, valja nam pomnim ispitivanjem sadašnjosti iznaći ono što nas može spasiti. Potpuno se klonimo svih nepravедnih djela da nas djela bezakonja ne zarobe. Također mrzimo grijeh sadašnjega vremena da u budućemu budemo ljubljени. Ne dajmo svojoj duši priliku da trči zajedno s grešnicima i opakima kako im ne bismo postali slični. Blizu je potpuna sablazan o kojoj je pisano, kako veli Henok. Gospodin je zato skratio vremena i dane da njegov Ljubljeni požuri i preuzme baštinu. Tako i prorok kaže: >>Na

¹⁴² Usp. K. S. F. TERTULIJAN, *Spis o krstu*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1981., str. 45.

¹⁴³ Usp. K. S. F. TERTULIJAN, *Spis o krstu*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1981., str. 45.

zemlji će vladati deset kraljevstava, a potom će se podići mali kralj koji će odjednom pokoriti tri kralja.<< O tomu istom kralju slično veli Daniel: >>I vidjeh četvrtu zvijer, zlu, moćnu i opasniju od svih morskih životinja, te kako iz nje izraste deset rogova, a iz njihovih sporednih rošćić te kako on istodobno pokori tri velika roga.<< Dakle, trebate shvatiti. Uz to, kao jedan od vas koji vas osobito ljubavljaju sve ljubim više nego vlastitu dušu, tražim još da pazite na sebe i da ne postanete slični onima koji gomilaju grijehove govoreći kako je njihov savez i naš savez. Naš je, dakako, ali oni su savez koji je Mojsije već bio primio trajno izgubili. Pismo, naime, veli: >>Mojsije je pak na brdu postio četrdeset dana i četrdeset noći, i od Gospodina primio savez, kamene ploče ispisane prstom Gospodnje ruke.<< Međutim, priklonivši se kumirima, izgubiše ga. Gospodin, naime, ovako veli: >>Mojsije, Mojsije, požuri se dolje jer je tvoj narod koji si izveo iz zemlje egipatske sagriješio<<. I uvidje Mojsije pa iz svojih ruku odbaci dvije ploče te se razvrgnuo njihov savez da bi se u naše srce ucijepio savez ljubljenoga Isusa s nadom vjere u njega.“¹⁴⁴ Međutim, nisu sve ribice dobre. Također, ima i onih ribica koje predstavljaju i simboliziraju zlo. To su prije svega po crkvenim ocima jegulje i srdele. One predstavljaju i simboliziraju ono zlo u čovjeku. Simbol su čovjekove zavisti, čovjekova bogatstva s kojim se diči i hvasta pred siromasima. Jegulje i srdele su simbol proždrljivosti i izopačenosti. To su one ribice koje ne slijede Ribu – Krista. „Stoga su i zvjerad slika nekih ljudi koji Boga ne poznaju, žive bezbožno, stalo im je do zemaljskoga i ne obraćaju se.“¹⁴⁵ Te ribe ne žele biti uhvaćene u mrežu dobra.

Riba kao morska, vodena, ali i riječna životinja ima u svakoj religiji svoje pozitivne i negativne strane. U poganskim religijama ribe su predstavnici dobra, ali i zla. One simboliziraju grčke i egipatske bogove koji su donositelji dobra ili zla. Međutim, u židovskoj i kršćanskoj religiji dolazi do jedne nove simbolike riba. Ribe su predstavnici Boga prije svega. S druge strane, ribe su predstavnici i Sotone, to jest zla. Ali ribe su i one koje predstavljaju i simboliziraju ljude i njihove grešne ili dobre čine.

¹⁴⁴ Usp. PSEUDO-BARNABINA POSLANICA, Apostolski oci II., Verbum, Split, 2010., str. 112. – 113.

¹⁴⁵ Usp. T. ANTIOHIJSKI, *Autoliku*, Crkveni oci 8., Verbum, Split, 2013., str. 57.

4. Zaključak

Simbolika životinja u poganskim religijama je specifična po tome što poganske religije, a u koje ubrajamo egipatsku i grčku religiju, su one religije koje predstavljaju i simboliziraju vjerovanje u više bogova. S druge pak strane, u monoteističkim religijama, to jest u židovskoj i kršćanskoj religiji, zastupljeno je vjerovanje u jednoga i pravoga Boga.

U poganskim religijama je vidljivo da poganske religije imaju više bogova. Ti poganski bogovi predstavljaju i simboliziraju ponašanje ljudi, njihove navike, njihove osjećaje, njihove nagone, te sve ono što je vezano uz ljude. Zatim, poganski bogovi predstavljaju i prirodne pojave. To jest oni predstavljaju vodu poput rijeka, jezera. Zatim, predstavljaju kišu, tuču, sunce, mjesec, zvijezde, vjetar. Svaki poganaski bog je zadužen za određnu ljudsku osobinu ili prirodnu pojavu. Zbog njihove brojnosti crkveni oci ih u svojim spisima i djelima nazivaju kumirima. Kumiri su zbog toga što su rođeni. Oni su oni koji se rađaju iz različitih razloga. Crkveni oci naglašavaju da Bog ne može biti rođen, ne može umrijeti. On je vječan. S druge pak strane, poganski bogovi su oni koji se rađaju i umiru. Oni zato nisu bogovi. Oni su kumiri. Rođeni su u ljudskoj mašti i ljudskim rukama. Međutim, ipak u njihovom mnoštvu postoji onaj bog koji je sve stvorio. Postoji onaj pokretač svega. Postoji ono glavno božanstvo. Zbog toga je vidljivo u svim poganskim religijama da ipak postoji glavno božanstvo. Po tome je vidljivo da poganske religije ipak poznaju i teže prema jednome i pravome Bogu. Međutim, ipak poganske religije nisu došle do potpune spoznaje Boga i vjere u jedno i pravo božanstvo koje je sve stvorilo iz ničega. S druge pak strane, osim u poganskim religijama, simbolika životinja je vrlo jaka i vidljiva i u monoteističkim religijama. Monoteističke religije predstavljaju židovstvo i kršćanstvo. Simbolika životinja u monoteističkim religijama započinje u židovskoj religiji. Židovska religija je temelj i početak svega onoga što će se kasnije dogoditi i simbolizirati u kršćanskoj religiji. U monoteističkim religijama sada postoji jedan i pravi Bog koji se brine za svoj narod. On narod vodi na putu dobra. On se brine i čuva ih. Međutim, ipak osim toga jedinoga i pravoga Boga postoji i zlo. Ono uvijek odvlači od puta dobra na put zla. Ljudi često u židovskoj religiji skreću na krivi put, te im Bog mora poslati proroke koji će ih izvesti na pravi put. Takva briga i pomoć Boga svome narodu osobito dolazi do izražaja u kršćanskoj religiji. Ondje je Bog dao svoga jedinoga Sina, Isusa Krista, kako bi otkupio ljude od grijeha i uveo ih u vječni život. Dolazi do nade u spasenje, vječnoga života, te zajedništva s Bogom. Međutim, na tome putu imamo mnoge uspone i padove. Taj put dobra nije nikada bio lagan. To je put koji je težak i trnovit. Na tome putu dobra se poput ljestava uspinjemo prema Kraljevstvu Božjemu i vječnomu životu. Ali na tome putu je Bog uvijek s nama, ljudima. Ljudi su grešni. Imaju brojne uspone i

padove, ali se uvijek nakon pada ustaju i vraćaju još jači i snažniji na put dobra. Što je čovjek višnji na ljestvama, to je bliži Kraljevstvu Božjemu. U kršćanskoj religiji je najvidljivije koliko Bog ljubi čovjeka. Koliko se On brine za čovjeka, te mu pomaže. Međutim, ne slijede svi ljudi put dobra. Također, imamo i onih koji slijede put zla. Ti ljudi koji slijede put zla, to jest put Sotone, oni odlaze u Pakao. Bog svakome čovjeku daje šansu kako bi se popravio i slijedio put dobra, ali ne slijede ga svi. Simbolika životinja zbog toga predstavlja prije svega odnos Boga prema čovjeku prije svega u židovskoj, a najočitije u kršćanskoj religiji. To je odnos ljubavi, pažnje, pomaganja, brige. Zatim, ta simbolika životinja simbolizira odnos koji čovjek ima prema Bogu. Na poslijetku, simbolika životinja simbolizira odnos koji ljudi imaju prema ljudima međusobno tijekom svoga zemaljskoga života. O tomu svemu pišu crkveni oci u svojim djelima i spisima. Oni žele pomoći ljudima kako bi došli na pravi put i slijedili prije svega Krista – Ribu koja je put u Kraljevstvo Božje. Crkveni oci primjerima životinja, bilo nebeskih, bilo kopnenih, te vodenih, žele ljudima dati primjer kako treba slijediti Krista kako bi čovjek ušao u Kraljevstvo Božje. Međutim, nakon svega rečenoga postavlja se pitanje zbog čega smo izabrali baš ove životinje? Po kojim smo ih osobinama ili vrlinama birali? Zbog čega i koje simbolike smo odabrali baš ove životinje? Da li je u pitanju bila njihova brojnost u djelima i spisima crkvenih otaca ili smo imali nekakav drugi kriterij? Da li su to poznate ili nepoznate životinje za nas kršćane? Čitajući djela i spise crkvenih otaca nailazili smo na mnoge životinje koje su vezane uz poganske religije, ali i uz židovstvo i kršćanstvo. Gledajući mnoštvo životinja morali smo odabrati samo neke od njih. Zbog toga se pojavilo pitanje da li odabrati samo poznate životinje, to jest ribu, zmiju, ili čak pticu. Ili, s druge pak strane, da li odabrati samo one nepoznate životinje poput jegulje, srne, cvrčka i drugih. Došli smo do teške dileme što učiniti. Zbog toga sam u svakoj cjelini, to jest u svakome opisivanju životinja i njihove simbolike, odabrala jednu poznatu životinju, te ostale manje poznate životinje. Po tome sistemu odabira donijeli smo opis nekoliko životinja. Osim ovih životinja koje smo opisali i predstavili njihovu simboliku, također, imao i veliko mnoštvo drugih životinja koje se nalaze predstavljenje u djelima i spisima crkvenih otaca. Samo neke od tih životinja koje se pronalaze opisane u djelima i spisima crkvenih otaca, a koje mi nismo donijeli u ovome radu, su magarac, deva, skakavac, tele, konj, muha, crv, prepelica, krava, kokoš, gusjenica, mravi, te mnoge druge životinje. Također, postavlja se pitanje zbog čega su opisane samo grčka, egipatska, te židovska religija. Religije koje donosimo opisane u ovome radu zapravo se temelje na onim religijama koje su donijeli u svojim spisima opisane crkveni oci. Zbog toga smo se i mi bazirali, po uzoru na djela i spise crkvenih otaca, na one religije koje su oni donijeli. Zbog toga prvenstveno donosimo opis i simboliku životinja u egipatskoj, grčkoj, židovskoj i kršćanskoj religiji. Međutim, postojala je još jedna zamisao pri pisanju ovoga

rada. Međutim, ta zamisao nije mogla biti ostvarena. U početku je zamisao bila da za svaku životinju donesemo i njezinu sliku, te ju tako na jedan bolji i savršeniji način prikazemo. Međutim, zbog manjka vremena, ograničenosti stranica rada, te zbog toga što neke slike nisu bile u mogućnosti vjerno i dostojno prikazati sve vrline simbolike životinja koje se nalaze u ovome radu ipak sam došla do zaključka da je bolje izostaviti slike svake pojedine životinje u ovome radu. S druge pak strane, ipak postoji jedna životinja u kršćanskoj simbolici životinja koja bi ujedinila sve napisano. To jest imamo životinju koja u svome opisu i prikazu simbolike zapravo ujedinjava sve ostale životinje. Životinja koja ujedinjava sve religije koje smo donijeli u ovome radu. Ta životinja je ptica feniks. Ptica feniks je kruna svega onoga što je napisano. Ona ujedinjava sve regije, počevši od egipatske, grčke, židovske i kršćanske religije. Zbog čega je tomu tako? Feniks je ptica koja u egipatskoj religiji predstavlja povezanost svjetla i tame. Zatim, to je ptica koja proteže svoju simboliku i kroz ostale religije. Međutim, feniks je ptica koja u kršćanstvu dobiva svoju punu veličinu i sjaj. Ona je ona ptica koja predstavlja Krista. Predstavlja Kristovu borbu i brigu za vjernika, te njegova nagnuća i težnje za spasenjem ljudskoga roda. Zbog toga je ptica feniks zapravo kruna svega onoga što je napisano u ovome radu. Ona ujedinjuje, ako bi se to moglo i smijelo tako reći, sve religije ovoga rada. Feniks je simbol Krista i vječnoga života. Po svemu ovome što je napisano u ovome radu ovaj rad bi bio tek zrno pijeska u svoj mudrosti i veličini onoga što su donijeli crkveni oci u svojim djelima i spisima o simbolici životinja. Ovaj rad koji donosimo može biti prilika budućim generacijama da nastave istraživati simboliku životinja crkvenih otaca. I to ne samo ovih koje donosimo u ovome radu, već i ostalih crkvenih otaca, te njihovih djela. Ovaj rad može biti temelj za daljnje istraživanje simbolike životinja.

U svim poganskim religijama je vidljivo da postoji ono jedno vrhovno božanstvo iz kojega je sve stvoreno i iz kojega je sve poteklo. To božanstvo brine za čovjeka. Ono ga ljubi. Međutim, to dolazi do izražaja u židovskoj religiji. Ondje Bog, koji je sada jedini i pravi Bog, se brine za narod. On ga ljubi, te ga pokušava voditi putem dobra. Međutim, narod skreće sa puta dobra. Zbog toga Bog u kršćanskoj religiji kako bi otkupio ljude od grijeha i smrti daje svoga jedinoga Sina, Isusa Krista. Krist je onaj koji je razapet i umro zbog ljudi i grijeha. Međutim, on je i uskrsnuo. Svojim uskrsnućem je otkupio ljude. Ljudi ga sada trebaju naslijedovati. On je njihova Riba i spas. On je putokaz prema Kraljevstvu Božjemu. Na tome putu prema Kraljevstvu Božjemu uzdižemo se poput ljestava korak po korak dok ne stignemo do konačnoga cilja, to jest zajedništva s Bogom.

5. Literatura

- K. ALEKSANDRIJSKI, *Odgojitelj*, Služba Božja, Split, 2006.
- K. ANTIOHIJSKI, *Autoliku*, Crkveni oci 8., Verbum, Split, 2013.
- K. ANTIOHIJSKI, *Uvod u život i misao Teofila Antiohijskoga*, Crkveni oci 8., Verbum, Split, 2013.
- SV. AMBROZIJE, biskup milanski. Naučitelj crkve, *Spisi o djevičanstvu*, Symposion, Split, 2001.
- ARISTID, *Uvod u apologiju Aristida iz Atene*, Crkveni oci 7., Verbum, Split, 2013.
- ARISTID, *Apologija*, Crkveni oci 7., Verbum, Split 2013.
- ATENAGORA, *Uvod u Atenagorine spise i misao*, Crkveni oci 7., Verbum, Split, 2013.
- ATENAGORA, *Molba za kršćane*, Crkveni oci 7., Verbum, Split, 2013.
- A. AUGUSTIN, *Protiv laži*, V.B.Z. d.o.o., Zagreb, 2011.
- A. AUGUSTIN, *O laži*, V.B.Z. d.o.o., Zagreb, 2010.
- SV. AUGUSTIN, *Poučavanje neupućenih*, Služba Božja, Makarska, 1988.
- BENEDIKT XVI., *Učitelji – oci i pisci I. tisućljeća. Ivan Klimak*, Verbum, Split, 2011.
- D. COLIN, *Rječnik simbola, mitova i legendi*, Naklada Ljevak, Zagreb, 2004.
- M. FIODOROV, *Mitovi i legende iz cijeloga svijeta*, Naklada Ljevak, Zagreb, 2000.
- V. IONS, *Egipatska mitologija*, Biblioteka svjetski mitovi i legende, Otokar Keršovani, Opatija, 1985.
- R. IVANČEVIĆ, *Leksikon ikonografije, liturgike i simbolike zapadnog kršćanstva i Uvod u ikonologiju*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1990.
- I. NOVAK, *Bogovi i junaci u grčkoj i rimskoj mitologiji*, Mozaik knjiga, Zagreb, 2008.
- H. POITIERSA, *Rasprava o Starozavjetnim otajstvima*, Crkveni oci i pisci, Zadar, 1969.
- PSEUDO-BARNABINA POSLANICA, *Apostolski oci II.*, Verbum, Split, 2010.

- K. RIMSKI, *Pismo Korinćanima*, Apostolski oci II., Verbum, Split, 2010.
- C. REGULIER, *Najveće kulture svijeta. Grčka*, Extrade d.o.o., Rijeka, 2005.
- A. SKLIAR, *Najveće kulture svijeta. Egipat*, Extrade d.o.o., Rijeka, 2005.
- K. S. F. TERTULIJAN, *Spis o krstu*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1981.
- D. TUKARA, *Simbolika životinja u tekstovima sv. Ambrozija*“, u: Crkva u svijetu, Vol. 43., No. 4., (prosinac, 2008.).
- I. ZLATOUSTI, *Brak*, Crkveni oci 12., Verbum, Split, 2017.

6. Kazalo

Sažetak.....	1
Summary.....	2
Uvod.....	3
1. Prvi oblici vjerovanja.....	5
2. Politeističke religije.....	7
2.1. Egipatska religija.....	9
2.2. Grčka religija.....	12
3. Monoteističke religije.....	14
3.1. Židovstvo i kršćanstvo.....	15
3.1.1. „Nebeske“ životinje.....	19
3.1.1.1. Pčela.....	20
3.1.1.2. Gavran.....	23
3.1.1.3. Golub i golubica.....	25
3.1.1.4. Feniks.....	29
3.1.2. Koprnene životinje.....	31
3.1.2.1. Zmija.....	33
3.1.2.2. Lav.....	40
3.1.2.3. Jelen.....	46
3.1.3. Vodene životinje.....	48
3.1.3.1. Žaba.....	50
3.1.3.2. Riba.....	52
4. Zaključak.....	59
5. Literatura.....	62
6. Kazalo.....	64